

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

13. YÜZYIL ÖNCESİ BİZANS TARİHÇİLERİNİN GÖZÜNDE
TÜRK ALGISİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Arzu KARAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Seyfullah KARA

Karabük
EKİM/2019

**T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**13. YÜZYIL ÖNCESİ BİZANS TARİHÇİLERİNİN GÖZÜNDE
TÜRK ALGISI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Arzu KARAN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Seyfullah KARA**

**Karabük
EKİM/2019**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR LİSTESİ.....	11
ARAŞTIRMANIN KONUSU	12
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	12
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	12
GİRİŞ	14
1. BİRİNCİ BÖLÜM	21
BİZANS KAYNAKLARINDA İSLAMİYETTEN ÖNCE TÜRK DEVLET VE TOPLULUKLARI	21
1.1. Bizans Kaynaklarında Avrupa Hunları.....	21
1.2. Bizans Kaynaklarında Göktürkler	29
1.3. Bizans Kaynaklarında Avarlar	33
1.4. Bizans Kaynaklarında Peçenekler.....	35
1.5. Bizans Kaynaklarında Kumanlar	48
2. İKİNCİ BÖLÜM.....	50
BİZANS KAYNAKLARINDA SELÇUKLU TÜRKLERİ.....	50
2.1. Anna Komnena'nın "Alexiad" Adlı Eserinde Türkler	50
2.2. Nikephoros Bryennos'un Eserinde Türkler	62
2.3. Mikhael Attalelates'in Eserinde Türkler	69
2.4. İonnes Zonaras'ın Eserinde Türkler	75
2.5. Georgios Akropolities'in Vekayinamesi'nde Türkler.....	84
2.6. Ioannes Kinnamos'un Historia'sında Türkler	89
2.7. Türk-Haçlı İlişkileri.....	93
2.8. Tarihsel Kökler Işığında Avrupalıların Gözünde Selçuklu İmajı.....	102

SONUÇ	105
KAYNAKÇA.....	107
ÖZGEÇMİŞ	110

TEZ ONAY FORMU

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Arzu KARAN'a ait " 13. Yüzyıl Öncesi Bizans Tarihçilerinin Gözünde Türk Algısı" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans / Doktora programı tezi olarak oybirliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	: Prof. Dr. Murat AĞARI	
Danışman Üye	: Prof. Dr. Seyfullah KARA	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Tahir BİLİRLİ	

Tez Sınavı Tarihi: 07.10.2019

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Arzu KARAN

İmza :

ÖNSÖZ

Türklerle Bizanslılar arasındaki ilişkiler Avrupa Hunları dönemine kadar uzanmaktadır. Avrupa Hunlarının bir devamı niteliğinde olan Sibir Hanlığı döneminde Bizanslılarla ilişkiler kız alıp-vermeye kadar ileri bir dereceye taşınmıştır. Avar Türklerinin Bizans'ın elindeki İstanbul'u muhasara ettikleri bilinmektedir. Göktürklerle Bizanslılar arasında elçi teatileri meşhurdur. Hazarlar döneminde Hazar Türkleri ile Bizanslılar sıkı müttefik haline gelmişlerdi. 10. Yüzyılda Oğuzların baskısıyla Balkanlar'a inen Peçenekler, takip eden dönemlerde Tuna nehrini aşarak Bizans Devletine karşı akınlara başlamışlardır. Yine Karadeniz'in kuzeyine yerleşmiş olan Uz'lar da Kıpçakların baskıları yüzünden Balkanlara doğru ilerlemek zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla Türklerin Bizanslılarla tanışmaları 4. yüzyıla kadar uzanmaktadır.

İslamiyet öncesi Türk Bizans ilişkileri Türklerin Müslüman olmalarından sonra da devam etmiştir. Daha Abbasi Halifesi Harun Reşid döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun bir kesiminde kurulan "Avasım" bölgesine idareci olarak Türk komutan tayin edildiği gibi, bu bölgeye yerleşenler de Maverünnehir bölgesinden gelerek Abbasi Devletinin hizmetinde bulunan Türkler olmuştur. Böylece Türkler İslamiyet döneminin erken devirlerinden itibaren Bizansla karşı karşıya gelmişlerdir.

Bilhassa Selçukluların Müslüman olup Horasan'a geçmeleriyle birlikte Selçuklu Bizans münasebetleri ilk evrelerini yaşamaya başlamıştır. Malazgirt savaşından önce bu temaslar var olmakla birlikte, özellikle Malazgirt savaşından sonra artarak devam etmiş, artık Anadolu Bizansla Selçuklular arasında devamlı bir mücadele alanı olmuştur.

Biz bu çalışmamızda hem İslam öncesi Türk Bizans ilişkilerini ele aldık, hem de Selçuklu Türkleriyle Bizans arasındaki yoğun temaslar neticesinde Bizans tarihçilerinin eserlerine girmiş ilişkileri ortaya koymaya çalıştık.

"Giriş" kısmında önemli bazı Bizans Tarihçilerine dair anahatlarıyla kısa bilgiler verdik. Birinci bölümde ise İslam öncesi ve yas Müslüman olmayan Türklerle Bizans arasındaki temasları inceledik. İkinci bölümde ise tamamen Selçuklularla Bizanslılar arasındaki ilişkilere yoğunlaştık.

Bu çalışmayı yaparken bana her zaman yol gösteren, karşılaştığım güçlüklerde beni yönlendiren ve güçlükleri aşmamda katkılar sunan değerli hocam Prof. Dr. Seyfullah KARA'ya teşekkürlerimi sunuyorum.

Arzu KARAN

KARABÜK-2019

ÖZ

13. YÜZYIL ÖNCESİ BİZANS TARİHÇİLERİNİN GÖZÜNDE TÜRK ALGISI

Türklerin Bizanslılarla ilişkileri çok eskilere dayanmaktadır. Hunlar, Göktürkler, Avarlar, Peçenekler, Kumanlar, İslam'dan önce Bizanslılarla ilişki kuran Türk topluluklarıdır. Bu Türklerin Bizansla temasları daha çok Avrupa ve Balkanlar üzerinden olmuştur.

Türkler, özellikle Oğuzlar Müslüman olduktan sonra bu ilişki, Anadolu tarafına kaymıştır. Selçuklular, Horasan bölgesine geçerek ilk dönemlerden beri Anadolu'ya akınlar düzenlemişlerdir. Onlar, devletlerini kurduktan sonra da bu akınlara devam etmişlerdir. Malazgirt savaşından sonra bu akınlar fetih özelliğini kazanmıştır. Türkler bu tarihten sonra Anadolu'ya yerleşmek amacıyla gitmişlerdir. Onlar Anadolu'da hâkim siyasi güç olan Bizans Devletiyle karşı karşıya gelmişlerdir. Bu karşılaşmaya dair bilgiler Bizans tarihçileri tarafından detaylı bir şekilde kaydedilmiştir.

Çalışmada, Bizans tarihçilerinin Türklerle ilgili 13. yüzyıl öncesinde verdiği bilgiler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkler, Selçuklular, Bizans, Rumlar, Anadolu, Türk algısı.

ABSTRACT

TURKISH PERCEPTION ACCORDING TO THE BIZANTIUM HISTORIANS BEFORE 13TH CENTURY

The relations of Turks with Bizantiums date back to ancient times. Huns, Gokturks, Avars, Pechenegs, Cumans are Turkish communities that established relations with Byzantines before Islam. These Turks have established relations with the Bizantium over the Balkans and Europe.

After the Turks, especially the Oghuzes became Muslims, this relationship shifted to the Anatolian side. The Seljuks who have entered the Horasan region have organized raids to Anatolia since the early periods. They continued these raids after establishing their state. After the battle of Manzikert, these raids gained conquest. After this date, the Turks went to Anatolia to settle. They faced the Bizantium Empire, the dominant political power in Anatolia. Information about this encounter was recorded in detail by Bizantium historians.

In this study, the information given by Bizantium historians about Turks before 13th century is discussed.

Key Words: Turks, Seljuks, Bizantium, Greeks, Anatolia, Turkish perception.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	13. Yüzyıl Öncesi Bizans Tarihçilerinin Gözünde Türk Algısı
Tezin Yazarı	Arzu KARAN
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Seyfullah KARA
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	07.10.2019
Tezin Alanı	Tarih
Tezin Yeri	KBÜSBE - KARABÜK
Tezin Sayfa Sayısı	110
Anahtar Kelimeler	Türkler, Selçuklular, Bizans, Rumlar, Anadolu, Türk algısı.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Turkish Perception According to the Bizantium Historians Before 13th Century
Author of the Thesis	Arzu KARAN
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. Seyfullah KARA
Status of the Thesis	Master's Thesis
Date of the Thesis	07.10.2019
Field of the Thesis	History
Place of the Thesis	KBÜSBE- KARABÜK
Total Page Number	110
Keywords	Turkization of Anatolia; Bizantium-Turkish relations; Turkish perception

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tez
bkz.	: bakınız
çev.	: çeviri
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
edit.	: Editör
s.	: sayfa numarası
sy.	: Sayı
vb	: ve benzeri
yy.	: Yüzyıl

ARAŞTIRMANIN KONUSU

İlk Türk Bizans karŐılaŐmasından 13. yŸzyıla kadar olan ilişkilerin değerlendirilmesi ve Bizanslı mŸverrihlerin gŸzŸnde oluşan *TŸrk İmajı* ışığında Türk Bizans mŸnasebetlerinin incelenmesi tezin ana konusunu oluŐurmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ŖNEMİ

TŸrkler ve Bizanslılar ilk karŐılaŐmalarından itibaren birbirlerini farklı alanlarda etkilemiŐler ve bunun neticesi olarak çeşitli mŸnasebetlerde bulunmuşlardır. Bu etkileşim bir çok Bizanslı mŸverrihin TŸrklerle olan ilişkileri konu edinen eserler yazması sonucunu doęurmuŐtur. TŸrkler ile Bizanslıların ilk karŐılaŐmasından 13. yŸzyıla kadar olan mŸnasebetlerinin ve Bizanslı tarihçilerin gŸzŸnde oluşan *TŸrk İmajı* 'nın incelenmesi tezin amacıdır.

ÇalıŐmanın TŸrkler ile Bizanslılar'ın ilk karŐılaŐmalarından 13. yŸzyıla kadar geçen sŸreye ışık tutması hedeflenmiŐ ve bu bağlam içinde gŸsterebileceęimiz eserler kaynak olarak kullanılarak konu açıklanmaya çalıŐılmıŐtır.

ARAŞTIRMANIN YŖNTEMİ

Araştırmanın kaynağını *Anna Komnena*, *Georgios Akropolites*, *Ionnes Kinnamos*, *Ioannes Zonaras*, *Mavrikios*, *Mikhael Attaleiates*, *Mikhaıl Psellos*, *Nikephoros Bryennios*, *Niketas Khoniates*, *Priskos*, *Prokopios* gibi Bizanslı tarihçilerin eserleri ve fikirleri oluŐurmaktadır.

TŸrklerin ve Bizanslıların ilk karŐılaŐmalarından 13. yŸzyıla kadar geçen sŸrete ilişkileri, yapılan savaş ve barıŐlar, Bizanslı tarihçilerin gŸzŸndeki TŸrk algısı makale, tez, Bizanslı tarihçilerin eserleri ve telif eserler ışığında incelenmiştir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GŸLŸKLER

ÇalıŐma konusu belirlendikten sonra yapılan literatŸr taraması sŸrecinde çalıŐmanın konusunu içinde barından telif eser, makale ve tez araŐtırmasında bazı sıkıntılar yaŐanmıŐtır. Bulunan kaynaklar çalışmayı geniş alanlara yayacak nitelikte ve çoğunlukta olmadığından ana kaynak diyebileceğimiz eserlerin Ÿzerinde titizlikle durulmuŐtur.

Araştırmanın kapsamı; 4. yüzyıl ile 13. Yüzyıl arasını kapsamaktadır. Yaklaşık olarak yedi yüzyıl gibi bir süreç Bizanslı tarihçilerin yazmış oldukları eserler dikkate alınarak Türk Bizans ilişkileri incelenmiştir. .

GİRİŞ

Türkler, tarihleri boyunca çeşitli devlet ve milletlerle temas halinde yaşamışlardır. Onlar, Çinlilerden Moğollara, Ermenilerden Gürcülere, Araplardan Rumlara kadar farklı milletlerle doğrudan ilişki içine girmişlerdir. Bu nedenle söz konusu milletlerin kayda aldığı tarihi vakalar, aynı zamanda İslam öncesi ve sonrası Türk tarihi bakımından Türk tarihinin en önemli kaynaklarını teşkil etmektedir.

Bu çerçeveden bakıldığında Türk tarihinin önemli kaynaklarından birini de Bizans kaynakları oluşturmaktadır. Bizans Devleti ile Türklerin münasebetleri İslam öncesi dönemlere kadar uzanmaktadır. 4. yüzyıldan itibaren başlayan bu ilişki 15. Yüzyıla kadar devam etmiştir, yani Bizans'ın yıkılışına değin devam etmiştir. Bu ilişkilerin Selçukluların ilk Anadolu seferiyle yeni bir sürece girdiği ve Malazgirt Savaşı ve sonrası zirve noktaya ulaşarak devam ettiği görülmektedir. Selçukluların ilk Anadolu çıkarması, Çağrı Bey'in 1016 yılında Doğu Anadolu bölgesine kadar gelerek bölgede önemli başarılar kazandığı keşif seferidir¹. Sonraki yıllarda da bu seferler zaman zaman devam etmiş ve Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulduğu 1040 yılından itibaren Bizans Devleti ile Selçuklu Devleti birbirine karşı meydan okuyan iki komşu devlet olmuşlardır. Bizans kaynaklarının İslam sonrası Türklerle ilgili verdiği bilgiler de bu dönemlerden itibaren yoğunluk kazanmıştır.

İslamiyet öncesi dönemde Türklerin Doğu Avrupa'ya doğru gerçekleşmiş olan göçleri IV. yüzyılda Hun Türkleri ile başlamıştır. Bu göçleri sonraki dönemlerde Sabarlar, Avarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Kumanlar ve Oğuzlar devam ettirmişlerdir. Türkler göç ettikleri Doğu Avrupa bölgesinde bölge sakinleriyle çok çetin mücadeleler içine girmişlerdir. Bu mücadeleler onlara önemli başarılar kazandırmıştır. Geldikleri Doğu Avrupa bölgesinde diğer devletler onların buralardaki varlıklarını kabul etmek zorunda kalmışlardır. Türklerin gelmiş olduğu bu bölgelerin bir kısmında hüküm süren önemli bir devlet vardı. Bu devlet, Bizans Devleti idi. Her bakımdan coğrafyanın en gelişmiş devleti olan Bizans, Türklerle göç ettikleri bölgeler (Doğu Avrupa) üzerinden

¹ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekâyi-nâmesi (Papaz Grigor'un zeyli ile birlikte)*, çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara, 1987, s.48.

de karşılaşmış oldu. Bu karşılaşma Anadolu'da Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Devletinin kurulmasıyla kesintisiz devam etmiştir².

İki millet arasında ilişkiler köklü olup asırlar boyu devam edince, Bizans müellifleri de tarihi vakalara dair kaleme aldıkları eserlerinde Türklere de geniş yer vermişlerdir. Esasen Türk ve Bizans tarihi, biri, diğeri olmaksızın anlaşılacak kadar birbirine geçmiş bir bütünü oluşturmaktadır. Bu bakımdan Türklere dair önemli bilgiler veren ve Türk tarihinin önemli kaynakları arasında yer almış olan Bizans tarihçilerinden bazılarını tanıtmamız yerinde olacaktır.

Anna Komnena

Anna, 2 Aralık 1083 Cumartesi günü, imparator Alexios Komnenos ile eşi Eirene Komnena'nın ilk çocuğu olarak İstanbul'da doğdu. Anna Komnena'nın eserini hangi yıl tamamladığı ve kaç yılında öldüğü bilinmemektedir. Bununla birlikte 1153 yılında öldüğü düşünülmektedir.³ Anna Komnena, Bizans sarayında cereyan eden siyasi faaliyetlerde aktif rol oynamış, ancak başarılı olamamıştır. Anna, 1118'de babasının, 1123'te annesinin, 1137'de de kocasının ölümü üzerine bu tarihten itibaren kendisini okumaya, yazmaya ve araştırmaya vermiştir. Alexiad adlı eserini, tam olarak bilinmemekle beraber, muhtemelen bu tarihten sonra kaleme aldı. Eserde Malazgirt sonrası Türk-Bizans ilişkileri, Türk-Haçlı mücadeleleri Büyük Selçuklularla Anadolu Selçukluları arasındaki ilişkileri oldukça ayrıntılı bir biçimde anlatması bakımından elimizdeki en önemli kaynakların başında gelmektedir⁴. Ayrıca eserde Peçenek ve Kuman-Kıpçaklar hakkında oldukça önemli bilgiler verilmektedir.⁵

Georgios Akropolites

Aslen İznik'li soylu bir aileden gelmekte olup Palaiologos İmparatorluk sülalesiyle de akrabadır. 1217 yılında İstanbul'da doğmuştur. İyi bir öğrenim görmüştür. Bizans Devleti adına çok önemli ve yüksek devlet görevlerinde bulunmuştur. Ayrıca devletini temsilen bazı ülkelere elçi olarak gönderilmiştir. 1203-1261 yıllarını kapsayan Akropolites'in eseri, İznik Bizans Devleti hakkında oldukça detaylı bilgiler vermektedir. Selçuklu kaynaklarının sınırlı olduğu bir dönemde yazdığı

² İsmail Mangaltepe, *Bizans Kaynaklarında Türkler*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 56.

³ Anna Komnena, *Alexiad*, çev. Bilge Umar, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1996, s.

⁴ Komisyon, *Selçuklu Tarihçiliğine Başlarken*, Edit. Ayşe Dudu Kuşçu, Konya, 2017, s. 69-70.

⁵ Mangaltepe, *a.g.e.*, s.20.

eseri, özellikle İznik Bizans Devleti-Selçuklu ilişkileri bakımından son derece önemlidir.⁶

İonnes Kinnamos

12. yüzyılda Bizans'da hüküm süren Komnenos hanedanının iki imparatoru, II. Ioannes ve oğlu I. Manuel'in saltanat dönemlerinin tarihini kaleme alan Ioannes Kinnamos, kendi ifadesine göre, İmparator II. Ioannes'in ölümünden kısa bir süre sonra doğmuştu. Yine kendisinin belirttiği üzere çok genç yaşında imparatorluk sekreteri görevi ile Manuel'in hizmetine girdi⁷. İmparator Manuel Kimnanos ile birlikte Anadolu'da Türklerle yapılan savaflara iştirak etmiştir. Kinnamos 1176 yılında Selçuklularla Bizans arasında yaşanmış olan ünlü Miryakefalon savaşına da katılmıştır. Ne yazık ki, Miryakefalon savaşını anlattığı bölümler kaybolmuştur. Anadolu'daki Selçuklu-Bizans ilişkileri Sultan Mesud ve II.Kılıçarslan ile Bizans imparatorlarının mücadeleleri ve şahsi ilişkileri ile alakalı geniş malumat vermiştir. Bunların yanı sıra Selçuklu Haçlı mücadelelerini anlatmıştır⁸.

Ioannes Zonaras

Yazarımızın ailesi, doğduğu yer, öldüğü yer konusunda hiçbir bilgi yoktur. Alexios Komnenos'un, onun oğlu İoannes Komnenos'un ve onun oğlu Manounel Komnenos'un egemenlik dönemlerinde yaşadığını, yapıtından öğreniyoruz. İonnes Zonaras kaleme aldığı eserinde Türklerle ilgili bolca bilgiler vermiştir⁹. İonnes Zonaras 118 yılına kadar getirdiği mufassal bir dünya tarihi kaleme almıştır. Zonaras'ın eserinin önemli kaynaklarından birini Alexiad oluşturmasına rağmen, bu eseri tamamlayan bilgiler de ihtiva etmektedir¹⁰. Eser, aynı zamanda IV. Romanos Diogenes'in Anadolu seferleri ve Malazgirt savaşı ile sonrasındaki gelişmeler için önemli bir kaynaktır¹¹.

Mavrikios

Mavrikios 582 – 602 döneminde Doğu Roma/Bizans İmparatorluğu imparatorudur. Bizans imparatorluğunun başlangıç döneminde çok önemli bir

⁶ Georgios Akropolites, *Vekayiname*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008, s.5; Fazlı Konuş, *Selçuklular Bibliyografyası*, Konya, 2006, s.115-116; Komisyon, *a.g.e.*, s.74.

⁷ Işın Demirkent, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001, s. XIX.

⁸ Konuş, *a.g.e.*, s. 113-114; Komisyon, *a.g.e.*, s.71.

⁹ Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008, s.5

¹⁰ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara, 2011, s.198, 325; Konuş, *a.g.e.*, s. 113.

¹¹ Komisyon, *a.g.e.*, s. 70.

hükümdardır. Bir general olarak kayınbabası II. Tiberius Konstantin ölünce imparator olmuştur. Mavrikios'un 'Strategikon' adını taşıyan kitabı gerçekten bir strateji kitabıdır. O, bu kitapta Askeri stratejileri anlatmıştır. Askeri stratejilerin yanı sıra kitapta Avarların askeri hayatlarına dair bilgiler de mevcuttur¹².

Mikhael Attaleiates

Mikhael Attaleiates'in soyadına bakılarak Antalya'da doğmuş olabileceği düşünülüyor. 1020-1030 arasında doğdu. İstanbul'da hukuk öğrenimi gördü, gençlik yıllarında Selanik'te hem avukatlık yaptı, hem de ticaretle uğraştı¹³. İmparator IV. Romanos Diogenes döneminde askeri hâkimlik yapmış olup onunla birlikte seferlere katılmıştır. Bizans sarayında oldukça itibarlı mevkilerde bulunmuş olan Attaleiates'in tarih alanında kaleme aldığı "Historia"sı Türk tarihi açısından en önemli Bizans kaynakları arasında yerini almıştır. Eserde, Türklerin Anadolu'ya düzenlediği akınlar, Malazgirt savaşı ve sonrasında gelişen Selçuklu-Bizans ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir¹⁴. Attaleiates 1034'ten 1079'a kadar anlattığı vakaları bizzat "göz şahidi olarak"¹⁵, yani görerek ve yaşayarak anlatmıştır. Memuriyette yükselişi Romanos Diogenes döneminde gerçekleştiği için, bu dönemi anlatırken zengin tasvirlerinin yanı sıra sübjektifliğe düşerek tarafsızlıktan uzaklaşmıştır¹⁶.

Mikhael Psellos

Bizans'ın çok yönlü filozofu ve yazarı olan Konstantinos Mikhael Psellos 1018 yılında İstanbul'da doğdu¹⁷. Gençliğinde çok önemli ilim adamlarından dersler alan Psellos kendisini özellikle felsefe alanında yetiştirmiş ve İstanbul felsefe akademisinde felsefe kürsününün başına getirilmiştir. Şiire karşı aşırı düşkünlüğüyle de tanınan ve Çeşitli devlet kademelerinde görevler almış, sarayda etkin roller oynamıştır¹⁸.

Ayrıca Bizans edebiyatının önemli temsilcileri arasında da bulunan Psellos'un "Khronographia"sı 976-1077 yılları arasındaki 101 yıllık olaylar serisini anlatır. Özellikle IV. Romanos Diogenes dönemindeki Selçuklu-Bizans mücadeleleri, Malazgirt savaşı ve sonrasındaki gelişmeleri eleştirel bir gözle anlatmıştır. Psellos'un Romanos Diogenes'e çok ağır ifadeler kullanarak saldırması ve kendisiyle beraber

¹² Mangaltepe, *a.g.e.*, s.12.

¹³ Mikhael Attaleiates, *Tarih*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008, s.5.

¹⁴ Komisyon, *a.g.e.*, s.69.

¹⁵ İfade Ostrogorsky'ye aittir. Bkz. Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 294.

¹⁶ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.294; Konuş, *a.g.e.*, s.112.

¹⁷ Işın Demirkent, *Mikhael Psellos'un Khronographia'sı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, s. XV.

¹⁸ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 303-304; Konuş, *a.g.e.*, s.110.

tarafını tuttuğu kişileri haklı çıkartmaya çalışması eserinin tarafsızlığına gölge düşüren bir unsur olmuştur¹⁹.

Sanatçı kimliğiyle de öne çıkan Psellos, naklettiği olayları sadece yakından müşahede etmekle kalmamış, aynı zamanda bu olayları bizzat yaşamış, bir anlamda tarih yazıcılığı yanında tarihi yapan kişi de olmuştur. Bu durum onun bazı şeyleri sükûtle geçirmesine, bazılarını da olduğundan farklı anlatmasına neden olmuştur²⁰. Bununla birlikte eser, dönemin Türk tarihi bakımından önemli bir Bizans kaynağı olma vasfına her zaman sahip olmuştur. Psellos konuşmalarında genellikle barbar istilalarına imada bulunur. Selçuklular hakkında verdiği bilgilerin yanında Peçeneklerle ilgili bilgiler de verir ve onları genellikle İskit adı ile zikreder²¹.

Nikephoros Bryennios

Nikephoros Bryennios, 1062 yılında Edirne’de doğdu. Rum İmparatorluğuna yüksek rütbeli subaylar ve yöneticiler yetiştirmiş bir aileden gelmektedir. Çok iyi bir öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. Anna Komnena’nın kocası olup aynı zamanda kayınpederi olan İmparator Alexios Komnenos’a komutan olarak hem de mülkî yönetici olarak hizmetlerde bulunmuştur. Eser 1070 olaylarıyla başlar ve 1079’da son bulur. Bu nedenle eser kısa bir vekâyinâme hüviyetindedir. Malazgirt savaşı ve sonrasında Türkmen akınları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu nedenle Anadolu’nun Malazgirt sonrası Türkleşmesi ile ilgili önemli bir kaynaktır²².

Niketas Khoniates

Niketas Khoniates’in kesin olmamakla birlikte 1155 yılında Phrighya bölgesinde Denizli yakınında Honas’da doğduğu söylenir. Varlıklı bir aileye mensup olan Niketas dokuz yaşında İstanbul’a dini eğitim gören ağabeyi Mikhail’in yanına gönderildi. Burada iyi bir eğitim aldı. 1180 yılında Paflagonya bölgesinde vergi danışmanı olarak göreve başladı. İmparatorluk sekreterliğine kadar yükseldi. Daha sonra hâkim ve vali olarak atandı. 1204 yılında İstanbul’un Latinler tarafından ele geçmesi ve yağmalanmasıyla buradan İznik’e kaçtı²³. Latinlere olan kinini ve öfkesini şu ifadelerle

¹⁹ Konuş, *a.g.e.*, s.110-111; Komisyon, *a.g.e.*, s. 67.

²⁰ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 294.

²¹ Mangaltepe, *a.g.e.*, s. 18.

²² Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008, s. 5; Konuş, *a.g.e.*, s. 111-112; Komisyon, *a.g.e.*, s. 68-69.

²³ Işın Demirkent, *Niketas Khoniates’in Historia’sı* (1195-1206) İstanbul’un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması, Dünya yayıncılık, İstanbul, 2013, s. XXV-XXVI; Komisyon, *a.g.e.*, s. 71-72.

ortaya koymuştur: “Melun Latinler! Kökümüzü kurutmaya çalışıyorlar”²⁴. Niketas’ın ölüm tarihi kesin olarak belli değildir. Eseri, XII. yüzyılın temel kaynaklarından biridir. Bulgarlar hakkında önemli bilgiler li bilgiler vermektedir. Niketas Khoniates, Bizans ile yapılan Peçenek ve Kuman savaşları hakkında detaylı bilgiler vermektedir²⁵.

Niketas’ın *Historia*’sı 1118 ile 1206 yılları arasındaki dönemi ele almıştır. Eser, II. Komnenos devrinin en önemli kaynakları arasındadır. Bu vasfıyla Anadolu Selçuklu Sultanı I.Mesud döneminde meydana gelen Anadolu olaylarını, Türk devletleri ile Bizans arasında meydana gelen ilişkileri nakletmesi bakımından milli tarihimiz için de birinci derecede kaynak özelliğine sahiptir. Özellikle II. Kılıçarslan’a dair verdiği bilgiler, yine ayrıntılarıyla tasvir ettiği Miryakefalon savaşı eseri bizim için önemli bir Bizans kaynağı haline getirmektedir²⁶.

Priskos

İyi bir hatip ve sofist olan Priskos Trakya’da Panion şehrinde dünyaya gelmiştir. Priskos’un 410-420 yılları arasında doğduğu ve 472 yılı civarında da öldüğü düşünülmektedir.²⁷

Priskos’un hayatı hakkında tarihi eserinin bize ulaşan fragment (parça) larından öğrenmekteyiz. Priskos imparatorluk memuru olan Maximinus’la kurduğu dostluk sayesinde devlette mühim vazifeler aldı. Bunlardan biri de elçilik vazifesidir. Nitekim Atilla’ya gönderilen heyette o da bulunmuştur. Bu vazife münasebetiyle Atilla ile görüşme fırsatı bulmuştur. Elçiliği süresince yaşadıklarını, gördüklerini kaydetmiştir. Priskos’un eseri V. yüzyıl Avrupa Hun Devleti hakkında verdiği önemli bilgiler mühim bir kaynak hüviyetini taşımaktadır²⁸. Bu nedenle eser İslam öncesi Türk tarihi bakımından önemli bir değere sahiptir.

Prokopios

Tarihçi Prokopios, Filistin’de deniz kıyısında Rumlarca kurulmuş olan Kaisereia kentinde doğdu. Prokopios’un doğum tarihi bilinmiyor ama İS 500’de ya da bu tarihten az önce doğduğu sanılıyor. İS 527 yılında Komutan Belisarios’un özel yazmanı ve hukuk danışmanı oldu. Görevi nedeniyle Perslere, Vandallara ve Gotlara

²⁴ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.360.

²⁵ Demirkent, *Niketas Khoniates’in Historia’sı*, s. XXV-XXVI.

²⁶ Komisyon, *a.g.e.*, s.72.

²⁷ Mangaltepe, *a.g.e.*, s.9.

²⁸ Ali Ahmetbeyoğlu, *Greک Seyyahı Priskos (V.asır)’a göre Avrupa Hunları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1995, s. 19.

karşı yapılan savaşları yakından izledi. Prokopios'a 560 yılında illustres (seçkin ya da aydın) unvanı verildi.²⁹ Eserde Hun-Türk tarihiyle alakalı mühim malumatlar bulunmaktadır. Özellikle Atilla'nın faaliyetleri ve Hun adı altında Bulgarlar, Ak Hunlar, Sabirler gibi diğer kavimler hakkında bilgiler vermekte, bu durum milli tarihimiz açısından eserin kıymetini artırmaktadır³⁰.

²⁹ Prokopios, *Bizans'ın Gizli Tarihi*, çev. Orhan Duru, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. X.

³⁰ Mangaltepe, *a.g.e.*, s. 11.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

BİZANS KAYNAKLARINDA İSLAMİYETTEN ÖNCE TÜRK DEVLET VE TOPLULUKLARI

1.1. Bizans Kaynaklarında Avrupa Hunları

Avrupa Hun İmparatorluğu, Asya’da siyasi varlıklarını kaybederek Batı’ya doğru göç etmiş bulunan Hun topluluklarının Hazar bölgesinde toplanarak zamanla güçlenmesi neticesinde ortaya çıkmış ve kısa sürede Batı dünyasında derin tesirler meydana getirmiş, unutulmayacak izler bırakmış bir Türk İmparatorluğudur.

Avrupa Hun Devleti’nin ortaya çıktığı dönemde Doğu Avrupa’nın bir kısmı siyasi olarak Roma İmparatorluğunun egemenliğinde olmakla beraber, bölgede bu egemenliğin dışında yaşayarak imparatorluk bünyesinin dışında kalan ve “Barbar” olarak isimlendirilen çeşitli kavim ve topluluklar da vardı. Bu barbar kavimler Hunların bölgeye gelmesiyle birlikte Avrupa içlerine topluca göç etmeye başlamışlar ve böylece Roma Devletini sıkıştırmışlardır. Bu tazyiğe daha fazla dayanamayan Roma Devleti bunun sonucu olarak ikiye bölünmüştür.

Avrupa’nın doğusunda Kimmerler, İskitler, Sarmatlar gibi önemli kavimler olduğu gibi, yukarıda belirtildiği üzere “Barbar” olarak tanımladıklarını söylenen irili ufaklı kabileler ve muhtelif topluluklar da var olagelmıştır. Bu kavimler bir süre sonra kendi kabuklarına çekilirler ve Batılıların gözleri önünden kaybolup giderlerdi. Bu nedenle başta coğrafyacılar olmak üzere bölgeleri inceleyen yazarlar ve vakanüvisler bunlarla ilgili isimlerinden başka bir şeyden söz etmezlerdi. Bu kavim ve toplulukların nereden geldiklerine ve şimdi ne durumda olduklarına dair araştırma yapmazlar ve konunun üzerine eğilmezlerdi³¹.

Hunlar, Alanlar ile Gotların yerleşim bölgelerini ele geçirince³² Bizanslı tarihçilerle Latin vakanüvisler konuya eğilmeye başlamışlar ve bölgenin yerlileriyle yeni gelenler hakkında fikir ve düşünceler ortaya koymaya başlamışlardır. Artık

³¹ Lagos Ligeti, *Atilla Hunlarının Menşei, Attila ve Hunları*, Edit. Gyula Nemeth, çev. Şerif Baştav, Ankara, 1982, s. 9.

³² Tunç Türel, “Ammianus Marcellinus, Priscus ve İordanes’de Attila ve Hun Tasvirleri”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 23, Ankara, 2015, s. 326.

Kavimler Göçü'nden sonra Latin ve Bizans tarihçilerinde Hunlara karşı da bir alaka uyanmış, onların kim olduklarına, nerden geldiklerine, daha önce nerede bulduklarına dair sorular sorulmaya başlanmıştır³³.

Hunlar, başlattıkları kavimler göçü ile bir yandan Roma'nın yıkılışını hazırlarken, öbür yandan da yaklaşık 80 yıllık ömürleriyle Avrupa tarihinin kaderini değiştirmişler ve Batı Asya'nın Türkleşmesini sağlamışlardır³⁴.

Onların durmaksızın devam eden ilerleyişleri Doğu Gotlarının hâkimiyet altına alınması, Batı Gotlarının ise Bizans topraklarına sığınması ile devam etti. M.400 yılından itibaren Tuna'nın kuzeyinde etkinliğini arttıran Hunlar, artık hem Trakya bölgesini yağmalıyor, hem de Doğu Roma elçisini tehdit edebilecek güce ulaşıyordu. Attila'nın idareyi tek başına ele almasının ardından Hunlar Orta Avrupa'da rakipsiz bir güç haline geldiler³⁵.

Bu güç karşısında Batılı vakanüvislerin kayıtsız kalmaları mümkün değil idi. Bundan sonra Hunlar, hem Bizans hem de Latin tarihçilerin ilgisini çekmişler ve eserlerine konu olmuşlardır.

Hunlarla Bizanslılar arasında bitmek bilmeyen bir mücadele vardı. Bu mücadeleler zaman zaman Bizans'ın galip geldiği olsa da, çoğunlukla Hun galibiyeti ile sonuçlanmaktaydı. Artan bu Hun baskılarında dolayı Bizans İmparatoru II. Theodosius 413 yılında başkenti müdafaa için şehri surlarla çevirdi.³⁶

Bizans-Hun savaşlarını Bizans tarihçisi Prokopios şöyle anlatmaktadır: “Hun ordusu tekrar tekrar Bizans imparatorluğunu yağma ederek vatandaşlarını tutsak olarak aldı. Bu arada Thrakialı³⁷ ve İlyriyalı³⁸ komutanlar, Hunlar geri çekilirken onlara saldırmayı planladılar. Ama kendilerine İmparator Iustinianos'tan gelen bir mektup gösterildi. Bu mektupta imparator Hunlara saldırmayı yasaklıyordu. Hunlar belki de Gotlara ya da başka düşmanlara karşı Bizans'a müttefik olarak gerekiydiler. Sonuç olarak kabileler açık bir düşmanlıkla davranmaya, eriştikleri her Bizanslıyı soymaya

³³ Ligeti, *a.g.e.*, s.9.

³⁴ Şerif Baştav, “Avrupa Hunları”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, I, s. 1356.

³⁵ Ömer Tolun, “Avrupa Hunlarında Devlet Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Yapı”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, İzmir, 2014, sy. 20, s. 97.

³⁶ Ahmetbeyoğlu, *a.g.e.*, s. 10.

³⁷ Trakya bölgesi.

³⁸ Arnavutlukta bir bölge.

ve tutsak almaya başladılar. Ardından da Bizanslıların müttefiki olarak tutsakları ve ganimetleri ile ülkelerine döndüler. Bizanslı çiftler, tutsak olarak götürülen karılarını ve çocuklarını özleyerek geri çekilen düşmana karşı birleşip saldırdılar. Birçoklarını öldürdüler atlarıyla birlikte ganimetlerini de ele geçirdiler ama bu eylemlerin cezalarının çok ağır olduğunu gördüler. Bizans'tan gönderilen adamlar, Hunlardan aldıkları atları geri verinceye kadar çiftçilere ağır para cezaları kestiler.”³⁹

Prokopios'un bu sözlerinden de anlaşıldığı gibi Bizans ile Hunlar sürekli bir savaş içerisindeydi. Bizanslı hükümdarlar Hunların bu akınlarını durdurmak için onlara elçiler gönderdiler ve barış isteklerinde bulundular. Bizans İmparatorları Hunlara karşı paraları ve hediyeleri esirgememiştir. Bu durum sayesinde Hunlar Bizans'ın zenginliklerinin farkına varmış ve sürekli Bizans ülkesine yağma girişiminde bulunmuşlardır. Prokopios bu durumu eserinde şöyle nakletmiştir; İmparator İustinianos zaman zaman karşılaştığı Hunlara devlete yaptıkları hizmetler için para yağdırdı. Sonuç ise, Bizans arazisinin sürekli saldırılara açılması oldu. Bizans'ın zenginliğinin farkına varan bu yabancılar, başkentten yolundan bir türlü uzaklaşamadılar.⁴⁰

Prokopios Hunların Bizans ülkesine saldırılarının sebebinin İmparatorun yanlış politikası olduğunu söylemektedir. Ona göre, Bizanslılarla diğer uluslar barış içinde yaşıyorlardı. Ancak bu barış uzun sürmemiştir. Çünkü Bizans İmparatorunun kan dökme sevdası barışı sabote etmiştir. İustinianos ortada hiçbir şey yokken yabancı ulusları birbirine düşürmüş, sonra da bu insanlara adam göndererek çok büyük servetler ödemiştir. Nitekim Hunların başbuğlarına adam göndererek dostluklarını satın almak için kucaklarına servetler döktü. Hunlar ise İmparatorluğun bu zenginliğine vakıf olunca Bizans ülkesine sürekli saldırılarda ve yağmalarda bulundular. Böylece Hunlar adeta barışın fiyatını belirlemeye başladılar. Başbuğlar bir anda Bizans İmparatorluğu'nu işgale başladı; aynı zamanda imparatorundan da haraç alıyorlardı. Yıllarca hepsi ellerinin ulaştığı yerleri yağma edip soydular. Sonuç olarak Bizans toprağında yağma edilmedik bir arazi parçası kalmadı. Kısacası, İustinianos

³⁹ Prokopios, *a.g.e.*, s. 127.

⁴⁰ Prokopios, *a.g.e.*, s. 65.

barışı güven altına almak için yüklü servetler verdi; ancak, bu siyaseti sebebiyle Hunların dostluğunu kazanmak yerine barışın bozulmasından sorumlu oldu⁴¹.

Bizans İmparatorluğu barışı sağlamak için birçok kez Hun devletine elçiler göndermiştir. Hunların başına Attila geçince Senato, elçi Plinthis'in Attila'ya gitmesini kararlaştırdı. Grekli Seyyah Priskos'ta bu elçilik heyetinin içinde bulunmaktaydı. Priskos bu görüşmeyi şöyle anlatmaktadır: "Görüşme yapmaya gelen elçilik heyeti ile İskit Kralı arasında şu hususlar karara bağlandı: Esir edilmiş Romalılar'la ve daha önce Roma'ya kaçmış olanlar ile birlikte sığınma talebinde bulunanlar Roma hududuna kabul edilmeyecek; Romalı mülteciler ve esir alınmış olanların her biri için 8 aureos kurtarma ücreti verecekler ki, ancak bu fidyeyi verdikten sonra esirler geri dönebilecekler; Romalılar, Hunlar'ın hakimiyeti altında olan kabilelerle ortaklık yapmayacaklar; ticaret yapmak için eşit şartlar içinde bir araya gelinecek; Romalılarla Hunlar emniyet içerisinde olacaklar, yapılan anlaşma devamlı olacak ve bu anlaşmaya riayet edilecek; Romalılar tarafından Hun kralının adına daha evvel 300 altın libra ödenen vergi yerine, senede 700 altın libra vergi ödenecek. Atalardan kalma yeminle ve yapılan dini bir merasimle pekiştirerek bu şartlarda barış yaptılar."⁴²

Daha sonra her iki taraf da kendi ülkelerine geri döndüler. Priskos ülkelerinden kaçan Hunların cezalandırmalarını şöyle anlatmaktadır. Barbarlardan⁴³ Romalılar'a kaçanlar anlaşmaya göre gönderildiler. Bu gelenlerin arasında İskit soyundan Mama ve Attacam adlı iki kişi de vardı. Bunları Trakya'da bir kale olan Carsus (Bulgaristan'da Hirsova)'da İskitler ele geçirdi ve halkın gözü önünde çarpmıha gererek öldürdüler ki bunlar ülkelerinden kaçtıkları için böyle cezalandırıldılar.⁴⁴

Hunlarla Romalılar arasında ki barış uzun sürmedi. İskitler, İskitler ve Romalılar'ın ticaretinin yoğun olduğu zamanda Romalılar'a ordu ile saldırdılar ve çoğunu öldürdüler. Romalılar İskitler'e elçiler gönderdiler. Elçiler yapılan saldırı ve anlaşmalara aykırı davranışlar hakkında, İskitler'le müzakerelerde bulundular. Fakat

⁴¹ Prokopios, *a.g.e.*, s. 82.

⁴² Ahmetbeyoğlu, *a.g.e.*, s. 23-24.

⁴³ Priskos Hunlar'a genellikle "Barbar" diye hitap etmektedir.

⁴⁴ Ahmetbeyoğlu, *a.g.e.*, s. 24.

taraflar birbirleriyle anlaşamadılar. Bunun sonucu olarak savaş durumuna tekrar döndüler⁴⁵.

Böylece Hunlar fırsatı buldukça Bizanslılara tekrar saldırmaya başlamışlardır. İmparator Junior Theodosius zamanında Atilla kendilerinden zorla vergi topladı. Romalılar Hunlar'a verilmesi gereken vergi ve haracın tamamını zorla halktan toplanıyordu. Öyle ki ataları tarafından elde edilen zenginliklerin sahibi olanlar, eşlerinin süs eşyalarını ve kendi değerli şeylerini satıp, ödenmesi mecburi olan paraları toplamaya çalışıyorlardı.⁴⁶

Atilla Roma ülkesine dört kez elçi göndermiştir. Romalılar antlaşmanın barbarlar tarafından bozulmasından korktukları için nezaket gösteriyorlardı. Atilla, Romalılar'ın gösterdikleri bu nezaketi hafife alarak, yeni bahaneler uyduruyordu ve elçiler göndermek için gereksiz vesileler düşünüyordu. Romalılar, her şeyde Atilla'nın sözünü dinliyorlardı. Onun talimatlarını bir efendinin emirleri telakki ediyorlardı⁴⁷. Çünkü Hunlar ile savaş yapmaktan çekiniyorlardı.

Romalılar Hun İmparatoru Atilla'nın isteklerine artık yetişemez oldular. Bu yüzden Atilla'ya suikast düzenleme girişiminde bulundular. Ancak bu suikast girişimi Atilla tarafından önceden öğrenilmiş olduğundan başarısız bir girişim olarak kaldı. Çünkü, Atilla'yı öldürmek üzere tutulan Hadım Chrysaphius, Edecon kararlaştırılan planı imparatora anlattı⁴⁸.

Hunlarla Romalıların elçileri tekrar bir araya gelerek yeni bir barış anlaşması yapmaya çalıştılar. Bunun için bir araya gelen taraflardan Romalılar, Atilla'nın elçisini kendi taraflarına çekmeye çalıştılar; ancak Atilla'nın elçisi buna tepki göstererek Atilla'ya ihanet etmeyeceğini beyan etmiştir⁴⁹.

Priskos'un bu anlattıklarından da anlıyoruz ki, Romalılar Atilla'dan kurtulmak için her yolu denemişlerdir. İlk olarak Atilla'ya karşı suikast girişiminde bulunmuşlar, ikinci olarak da Atilla'nın yanında ki en güçlü insanı yanlarına çekmeye çalışmışlardır.

⁴⁵ Ahmetbeyoğlu, *a.g.e.*, s. 25.

⁴⁶ Ahmetbeyoğlu, *a.g.e.*, s. 26-27.

⁴⁷ Ahmetbeyoğlu, *a.g.e.*, s. 29.

⁴⁸ Suikastın detayları için bkz. Ahmetbeyoğlu, *a.g.e.*, s. 30-36.

⁴⁹ Ahmetbeyoğlu, *a.g.e.*, s. 43-44.

Romalı elçiler sadece Atilla ile görüşmeler yapmamışlardır. Atilla'nın hanımı Cerca ile de görüşmüşler ve hediyeler sunmuşlardır. Priskos Atilla'nın karısının bulunduğu saraya girdiğinde gözlemlerini şöyle aktarmıştır: “Sarayın içerisi çeşitli köşklemlerle, tahtalar ve ince oyma işleriyle süslenmiş, zarif kusursuz kirişler ustaca birleştirilmiş, yerden dairevi şekilde yükseltilmişti. Atilla'nın hanımını görebilmek için kapıda ki barbarlardan kolayca izin aldım ve kraliçeyi yumuşak halının üzerine yatmış bir vaziyette buldum. Yerler tamamen yün halıyla kaplıydı. Hatta üzerine basılıyordu. Etrafta birçok hizmetçiler vardı. Karşısında yerde oturan kızlar vardı ki, bunlar ellerinde renkli yünlerden elbiseler örüyor ve bazı barbar elbiselerinin üzerini süsleyen keten bezler dokuyorlardı. Selamdan sonra hediyeleri takdim ettim ve dışarıya çıktım⁵⁰. Daha sonra Atilla'nın karısı Cerca, işlerini gördüğü kişi vasıtasıyla evinde bizi yemeğe davet etti. Birkaç ileri gelen İskit ile birlikte gittik. Bizi çok hürmet dolu sözlerle karşıladılar ve harika bir yemek verdiler. Her ikramda ayağa kalkıyorlar ve İskit âdeti gereği selamlaşıyorlardı. Kadeh verdiler. İttikten sonra sarılıp öptüler ve ondan sonra elimizden kadehi aldılar. Bu davetten sonra tekrar çadırımıza dönerek yatıp uyuduk⁵¹.

Avrupa Hunlarına elçi olarak gönderilen Priskos Hunları detaylı bir şekilde incelemiş ve Hunların yaşamları hakkında çeşitli bilgiler vermiştir. Bu bilgiler Avrupa Hunlarının kültür ve medeniyet tarzlarını da ortaya koymaktadır.

Romalı elçiler Hunlarla birlikte yolculuk yaparken fırtınadan korunmak için bir köye sığınmak zorunda kalmışlardır. Köyün sahibesi, Bleda'nın dul karılarından biri idi. Bu kadın bizim geldiğimizi duyunca bize yiyecek ve güzel kadınlar gönderdi ki, İskitler de bu bir saygı ifadesi idi.⁵²

Daha sonra Atilla'nın en büyük sarayının olduğu köye doğru yöneldik. Bu köye Atilla yaklaştığı zaman kızlar karşılamaya çıktılar. Uzun beyaz tüller altında yedi kız ilerliyordu. Bu tüller o kadar uzundu ki, uçlarını iki kız tutuyordu. Bu tül sırası epey çok olup bütün kızlar İskit şarkıları söylüyorlardı. Yol o taraftan geçtiği için Onegesius'un evine doğru yaklaşınca, Onegesius'un hanımı birçok hizmetçi kızla beraber Atilla'yı karşıladı. Selam verip, İskitler nezdinde çok büyük saygı ifadesi

⁵⁰ Ahmetbeyoğlu, *a.g.e.*, s. 44-45.

⁵¹ Ahmetbeyoğlu, *a.g.e.*, s. 50.

⁵² Ahmetbeyoğlu, *a.g.e.*, s. 38.

olmak üzere yanlarında getirdikleri yiyecek ve şaraptan almasını rica ettiler. Atilla sevgili adamının karısının isteği üzerine atının üstünde takdim edilenleri yedi ve o yerken onun etrafındaki barbarlar da gümüş tabakları el üzerinde Atilla'ya doğru tutuyorlardı. Kendisine verilen kadehi de içtikten sonra diğerlerinden daha yüksek bir yerde olan sarayına çekildi.⁵³

Atilla daha sonra elçileri haber göndererek saat dokuzda (öğleden sonra üçte) yemeğe davet etti. Davet saatini bekleyerek saat dokuzda Batı Roma elçileri gibi davete icabet ettik. Kapının eşiğinde tam Atilla ile karşı karşıya durduk. Oturmadan önce bunların örf ve adetlerine göre Atilla'ya selam vermek üzere sakiler elimizde kadeh verdiler. Elimizde bu kadehle oturmadan önce selam verdik. Verileni içtikten sonra yemek sırasında oturmamız icap eden iskemlelere oturduk. İskemleler her iki tarafta duvarın yanında idiler. Ortada bir divanda Atilla oturuyordu. Arkada bir divan daha vardı. Bunun arkasında ise birkaç merdivenin üzerinde Atilla'nın özel dinlenme ikametgâhı vardı. Burası işlemeli tül perdelerle süslenmiş ve örtülmüştü. Tıpkı Grekler ve Romalıların düğün evlerine benziyordu. Yemekte en hürmetli yer, Atilla'nın sağ tarafı idi. İkinci mevki sol tarafı idi. Biz de bu sol tarafta oturduk. Hepimiz yerimize oturur oturmaz saki geldi ve şarap dolu kadehi Atilla'ya verdi. Atilla bunu alıp sıraya göre ilk adamı selamladı ve şerefine içti. Selamlanan, hemen ayağa kalkıyor ve içinceye kadar veya iade edinceye kadar bir yere oturmuyorlardı. Daha sonra ayağa kalkan, şarabı içmeden Atilla'ya sağlık diliyor sonra içip oturuyordu. Atilla'nın şarapçısı gittikten sonra diğer şarapçılar geldiler. Çünkü herkesin ayrı ayrı şarapçısı vardı. Selam merasimi bitince sakiler çekildiler. Önce Atilla'nın önüne bir masa getirildi. Sonra diğer misafirlerin önüne de masalar konmaya başlandı. Üç veya dört adamın önüne bir masa kurulmuştu. Herkes kendi masasına konan yemeklerden yerdi. İlk önce salona Atilla'nın hizmetçisi bir tepsi et ile içeri girdi. Sonra da bize hizmet edenler ekmek ve yemek getirdiler. Masalara koydular. Bize ve diğer barbarlara çok tatlı ve leziz yemekler getirildi. Diğer İskitler'e ve bize gümüş tabaklarda, Atilla'ya ise tahta tabakta et getirmişlerdi. Her cihetle mutedil ve kanaatkâr idi. Misafirlere altın ve gümüş kadehler verildiği halde onun kadehi tahtadan idi. Sırtındaki elbiseleri, ayakkabıları, kılıcının kabzası, kılıfı ve atının takımları askerlerinkinden hiçte farklı değildi. Buna karşı diğer İskit komutanlarının bu eşyaları altın ve kıymetli taşlarla süslü

⁵³ Ahmetbeyoğlu, *a.g.e.*, s. 40.

göz kamaştırıcı idi. İlk porsiyonu yedikten sonra yine önceki gibi herkes ayağa kalkarak Atilla'nın şerefine şarap içtik. Bundan sonra tekrar yerimize oturduk. Masalarımıza başka yemek getirdiler. Bu yemeği yedikten sonra yine aynı şekilde içtik ve yerimize oturduk.

Akşam olunca meşaleler yakıldı ve Atilla'nın huzuruna iki barbar gelerek, kendi yazmış oldukları Atilla'nın kahramanlıklarını ve İskitler'in zaferleri ile ilgili şiirler okumaya başladılar. Bütün davetliler bu şiir okuyanlara bakıyorlardı. Kimi bu şiirlerden dolayı seviniyor, kimi o esnada yaptığı savaşları hatırlayarak duygulanıyor, ihtiyarlar ise ağlıyordu. Şiirlerden sonra bir İskit soytarı içeri girdi. Tuhaf hareketleri ve saçma sapan sözleriyle herkesi güldürdü. Onun ardından Zercon Maurusius yemek yerken içeri geldi. Çok kısa boyu, kamburluğu, yamuk bacakları, çirkin suratı, kocaman burnu, elbiseleri, sesi, Latin, Hun ve Got dillerinden karıştırarak konuştuğu kekeme sözleriyle herkesi kahkahalarla güldürdü. Sadece Atilla gülmüyordu. O, hareketsiz sert bir şekilde duruyor ve hiç konuşmuyordu. Bütün gece bu eğlence sürdü ve biz geç vakit yerlerimize vardık.⁵⁴

Yemek sırasında Atilla hiç gülmedi. Yalnız küçük oğlu Ernak geldiği zaman babasının yanına sokuldu, o da oğlunun yanağını okşadı ve gülümseyerek yüzüne baktı. Atilla'nın diğer oğullarıyla bu kadar alakadar olmaması, bu çocuğa daha fazla alaka göstermesi dikkatimi çekti. Yanımda oturan ve Latince bilen bir barbar eğer kimseye bahsetmezsem bunun sebebini anlatabileceğini söyledi. Kâhinlerin, Atilla'nın vefatından sonra soyunun dağılacağını, yalnız bu çocuğun tekrar bu soyu yükselteceğini söylediklerini bana anlattı⁵⁵.

Seyyah Priskos'un bir Romalı ve Bizanslı gözüyle gözlemleyerek aktardığı bu kıymetli bilgiler, Avrupa Hunlarının farklı alanlarda ortaya koydukları yaşam tarzlarını ortaya koyar. Avrupa Hunlarının sahip olduğu gelenek ve adetlerin ortaya koyduğu kültür yapılarını Priskos, bir gözlemci titizliğiyle bizlere nakletmiş bulunmaktadır.

⁵⁴ Ahmetbeyoğlu, *a.g.e.*, s. 48-49.

⁵⁵ Ahmetbeyoğlu, *a.g.e.*, s. 49-50.

1.2. Bizans Kaynaklarında Göktürkler

Türk milletine ad verme şerefi kazanan Göktürklerin tarihi, bağımsız devlet olarak yaklaşık iki yüz yıl sürmüş, yıkılışlarından sonra yine iki asır devam etmiştir. Türk milleti ve kültürü Göktürk Dönemi'nde her bakımdan sistemli bir şekilde ortaya çıkmış, bir bakıma günümüze yön vermiştir. Arkeolojik ve bazı kesin tarihi bilgiler buna ilave edildiği zaman ortaya çıkan sonuç, Göktürklerin 542 yılı öncesinde Altay Dağlarının güney eteklerinde yaşıyor olmaları ve Hunların kuzey boylarından gelmeleridir.⁵⁶

Bütün bozkır Türk devletlerinde olduğu gibi Göktürk Devleti de bir boylar sistemi üzerine kurulmuştur. Bozkır coğrafyasında boyların genel adı “Töles” kavramıyla ifade edilmiştir. Tölesler, Hunlar zamanındaki Ting-linglerin, daha sonraki devirlerde Kanglı boy gruplarının devamı olarak görünmektedirler. Göktürkler tarih sahnesine çıktığı sırada Moğolistan'ın doğusundaki Kerulen Irmağı'ndan, Karadeniz'in kuzeyindeki geniş bozkırlara kadar uzanan alanda Töles boyları yaşamaktaydı. İşte Göktürklerin alt yapısını oluşturan halk kitleleri bu Töles Boyları olmuştur ki⁵⁷, bu boylar, Çin kaynaklarında eski Hun boyları olarak zikredilen ve bütün Orta Asya'ya yayılmış olan kalabalık Türk kütleleridir⁵⁸.

Göktürkler Batı Wei ile başarılı dış ilişki kurmasının ardından Töles boylarını da kendine bağlamıştır. Bumiz, zamanın Orta Asya'sının en büyük siyasi organizasyonu olan Juan-Juanları ortadan kaldırdıktan sonra bağımsızlığını ilan etti. Yeni devlet kısa zamanda Karadeniz'den Kore'ye kadar uzanan bir imparatorluk haline geldi. Sırasıyla Kara, Mukan, Taspar, İşbara kağan olarak tahta geçtiler. Zamanla devlet zayıfladı. 582 yılında Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrıldı. Doğu Göktürk Devleti 630 tarihinde yıkıldı. Batı Göktürk Devleti ise 630'da karışıklığa sürüklendi ise de uzun mücadelelerden sonra 659'da tamamen dağıldı. Doğu Göktürk Devleti 679'da başlayan Çin esaretine karşı isyan hareketlerinden sonra 682'de II.

⁵⁶ Ahmet Taşağıl, “Göktürk Kağanlığı ve Göktürkler”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, II, s. 9.

⁵⁷ Ahmet Taşağıl, *Gök-Türkler*, TTK, Ankara, 2003, I, s. 9-10.

⁵⁸ Bkz: İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2011, s.93.

Göktürk Devleti adıyla bağımsızlığını yeniden kazandı. 745 yılına kadar varlığını korumaya çalışsa da bu tarihte yerini Uygur Kağanlığına bıraktı.⁵⁹

Justinos'un hükümdarlığının dördüncü yılının başında, Göktürklerin gücü iyice artmış Eftalitleri kendi tebaası içine almıştır. Bu dönemlerde Göktürklerin Sasânîlerle araları bozulmuş, Sasanilerin hem Soğdluların hem de Göktürklerin bilhassa ipek ticaretini baltalamaya çalışması bu bozgunluğu had safhaya ulaştırmıştır⁶⁰. Bu durumdan faydalanmak isteyen Soğdlu elçilerin lideri Maniakh, Göktürk Hakani İstemi'ye, Romalılarla dostluk kurmasının iyi neticeler vereceğini söyledi. Böylece Göktürklerle Romalılar dost olacaklardı. İstemi'ye, Romalılara ham ipek göndermesini tavsiye etti. Çünkü Romalılar ipeği diğer insanlardan daha çok kullanıyorlardı. İstemi, Maniakh'ın bu teklifine onay verdi ve Maniakh'ı elçi olarak Roma imparatoruna gönderdi⁶¹. İstemi, imparatora ayrıca ham ipekten oldukça değerli bir hediye ile bir de mektup gönderdi.⁶²

Elçi olarak Bizans İmparatoruna giden Maniakh, çok zorlu ve çetin yollardan, dağlardan ve nehirlerden geçerek nihayet Bizans'a geldi. Saraya girip imparatorun huzuruna çıktı. Bütün devlet teamüllerini ve kurallarını uyguladı. İstemi'nin mektubunu ve hediyelerini takdim etti.⁶³

İmparator İskit dilinde (Göktürkçe) yazılmış mektubu bir tercüman aracılığıyla okuyunca, oldukça istekli bir biçimde elçiyi huzuruna kabul etti. Daha sonra elçilere Göktürklerin liderliği ve konumu hakkında sorular sordu. Elçiler dört eyalet olduğunu, fakat tüm insanlar üzerinde hâkimiyetin sadece İstemi'de olduğunu söylediler. Ayrıca, Göktürklerin Eftalitleri istila ettiğini ve onları vergiye bağladığını da söylediler. İmparator şöyle bir soru sordu: "Yani tüm Eftalit gücünü kendinize tabi mi kıldınız?". Elçiler de "Tamamen" diye cevap verdiler. Sonra İmparator "Eftalitler şehirde mi yoksa köylerde mi yaşıyorlar?" diye sordu. Elçiler: "Efendim bu insanlar şehirde yaşıyorlar". "Öyleyse" dedi İmparator, "sizin bu şehirlerin hâkimi olduğunuz açık". "Doğrusu bu" dedi elçiler. İmparator sordu: "Çok sayıda Avar'ın Göktürk

⁵⁹ Ahmet Taşağıl, "Göktürk Devletlerinin Kuruluşları ve Çöküşleri", *Kuruluş ve Çöküş Süreçlerinde Türk devletleri Sempozyumu Bildirileri*, Sakarya Üniversitesi Basımevi, Sakarya, 2008, s. 23.

⁶⁰ Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 100.

⁶¹ Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.101.

⁶² Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 100.

⁶³ Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 100-101; Mangaltepe, *a.g.e.*, s. 49.

hâkimiyetine karşı nasıl isyan çıkardıklarını ve herhangi bir kısmının size tabi olup olmadığını anlat bize.” “Ey imparator, hala bize bağlı olan kişiler var. Kaçanların sayısı tahminimizce yirmi bin civarındadır.” Daha sonra elçiler Göktürlere tabi olan kabileleri sayarak İmparator'dan Romalılar ile Göktürkler arasında barış olmasını ve hem saldırı hem de savunma ittifakı yapılmasını talep ettiler. Ayrıca Roma İmparatorluğunun düşmanı olan ve bölgelerine baskın yapanları yok etmek için istekli olduklarını da eklediler. Elçiler bu şekilde konuşurken, Maniakh ve yanında bulunanlar ellerini havaya kaldırarak bu sözleri dürüst bir amaçla söylediklerine dair büyük yemine ettiler. Ayrıca eğer iddiaları yanlışsa ve yerine getirilmezse kendileri, hatta İstemi ve tüm ırk üzerine lanet okudular. Bu şekilde Göktürk insanları Romalıların dostu oldu ve Romalılarla iyi ilişkiler kurdular.⁶⁴

Bu iyi ilişkilerin sonunda Bizanslılar da Göktürlere bir elçi göndermeye karar vermiştir. O sırada doğu şehirlerinin genel kumandanı olan Kilikyalı Zemarkhos'a Justinos hazırlaması için emir vermiştir. Uzun bir yolculuk için gerekli olan hazırlıklar tamamlanınca Zemarkhos, Maniakh'ın kendisi ve arkadaşları ile Bizans'tan ayrıldı. Zemarkhos ve yanındakiler günler süren yolculuğu tamamlayarak, Soğdların yaşadığı topraklara girdiler.⁶⁵

Zemarkhos ve beraberindekiler İstemi'nin bulunduğu yere ulaştıktan sonra onun huzuruna çıktılar. İstemi bir çadırın içindeydi ve gerektiğinde bir at tarafından çekilebilecek, iki tekerlekli altın bir taht üzerinde oturuyordu. Zemarkhos ve arkadaşları Kağanı selamladılar, adet olduğu üzere ona hediyelerini sundular ve hediyeler görevliler tarafından alındı. Karşılıklı güzel sözlerden sonra şölenlere başladılar ve günün geri kalan kısmını aynı çadır içerisinde eğlenerek geçirdiler. Çadır çeşitli renklerde, hüner olmaksızın boyanmış ipek perdelerle donatılmıştı.⁶⁶

Ertesi gün benzer şekilde çok renkli ipek perdelerle dekore edilmiş başka bir kulübede buluştular. Kulübenin içinde farklı şekillerde heykeller vardı. İstemi tamamen altından yapılmış bir divanın üzerine oturdu. Yapının orasında altın semaverler, su serpme araçları ve altın testiler vardı. Tekrar şölenlere başladılar ve

⁶⁴ Mangaltepe, *a.g.e.*, s. 50-52.

⁶⁵ Mangaltepe, *a.g.e.*, s. 52.

⁶⁶ Mangaltepe, *a.g.e.*, s. 54.

içme (eğlenme) sırasında gerekli olan şeyleri söyleyip dinledikten sonra oradan ayrıldılar.⁶⁷

İstemi Kağan 576 yılında öldüğü zaman ülkesinin çeşitli bölgelerinde oğulları Türk Şad ve Tardu Kağan hüküm sürmekteydi. Bizans Devletiyle diplomatik görüşmeler İstemi Kağan'ın oğulları döneminde de devam ettiği söylene de bu ilişkiler bozulma sürecine girmiştir.⁶⁸

Bizans kaynaklarına göre bozulma sürecinin sebebi İstemi Kağan'ın oğlu Türk-Şad idi. Bu kaynaklara göre Türk-Şad, Romalı elçilere kötü sözlerle bulunarak hakaret etmiştir. Buna rağmen Romalı elçiler barışın sürekliliğini korumak için büyük çabalar göstermiştir.⁶⁹

Ancak, Türk-Şad'ın bu davranışının haklı sebepleri bulunmaktaydı. Bir defa, Bizanslılar Türk elçileri Bizans'a zor ve çetin yollardan götürüyorlar ve onlara iyi davranmıyorlardı. Ayrıca Bizans, Gök-Türklerin en büyük düşmanları olan Juan-Juanlarla ittifak yapıyor, kendilerine sığınan kitleleri geri iade etmiyor, onlara araziler veriyordu. Nitekim Türk-Şad, Bizans'ın ittifakı yenilemek için gönderdiği elçiye karşı çok hiddetli bir konuşma yapmıştır. Türk-Şad on parmağını da ağzına sokarak, elçiye “Siz Romalılar öyle kişilersiniz ki, on dille konuşursunuz ve herkesi aldatırsınız” demiştir. “Bize karşı güzel konuşursunuz, sonra da düşmanlarımızla ittifaklar yaparsınız. Her milleti översiniz, onlarla oynar, başlarına bir musibet geldiğinde de hemen kenara çekiliverirsiniz. Şu anda bile bana yalanlarla dolu olarak geldiniz. Sizin gibi sahtekârların kafasını hemen kesmek lazım gelirdi. Çünkü biz Türklerin en çok nefret ettiğimiz şey, yalancılık ve sahtekârlıktır. Siz dostluktan bahsediyorsunuz, ama bizden kaçanlarla ittifak yapıyorsunuz. Bizim elçilerimizi ne diye dağlık, taşlık Kafkaslardan Roma'ya götürüyorsunuz. Roma'ya giden yollar çok çetindir deyip size saldırmaya cesaret edemeyelim diye mi. Böyle düşüneceğimizi mi sanıyorsunuz. Ben Dinyeper nehrinin nerede bulunduğunu, Tuna'nın nereye aktığını, Meriç'in nereden geçtiğini çok iyi biliyorum. Bize tabi olan kavimlerin Roma topraklarına nereden

⁶⁷ Mangaltepe, *a.g.e.*, s. 54-55.

⁶⁸ Mangaltepe, *a.g.e.*, s. 83.

⁶⁹ Mangaltepe, *a.g.e.*, s. 81-82.

girdiğini de biliyorum; kaleleriniz bizim için sır değil. Çünkü güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar bütün dünya bizim önümüzde diz çökmüştür”⁷⁰.

Türk-Şad, bu ifadelerle, Bizans’a güvenmediğini ifade etmiş ve Bizans’a karşı üst perdeden bir dil kullanmıştır. Bu dil, bu tarihten itibaren Gök-Türklerle Bizans arasındaki ilişkilerin yeni bir sürece girdiğini göstermektedir.⁷¹

1.3. Bizans Kaynaklarında Avarlar

Avarlar, Orta Avrupa’da, Frank krallığı ile Bizans imparatorluğu arasında, eski Hun, Sabar kalıntıları ve Bulgarlar gibi Türk kitlelerinin desteği ile kudretli bir devlet kurarak, çeşitli Germen ve özellikle kalabalık İslav kabilelerini hâkimiyetleri altına alarak 250 sene kadar hâkimiyetini sürdürebilen Türk devletidir. 558 yılında Sabar hâkimiyetini yıkıp Kafkaslar’a doğru ilerleyerek, İranlı Alanları ve Ogur boylarını tabiiyetine aldıktan sonra Bizans’a elçi gönderen Avarlar, yıllık vergi ve kendilerinin yerleşebilecekleri arazi istediler. İmparator Justinos’un vergiyi ödemede tereddüt göstermesi ile 565’lerden itibaren Hakan Bayan’ın idaresinde Bizans’ı baskı altına almış ve bugünkü Macaristan’ı tamamıyla işgal etmişlerdir. Böylece Avarlar Orta Avrupa’da büyük bir devlet kurmuşlardır. Avar Hakanlığının, Avrupa’daki en büyük askeri teşebbüsü İstanbul’u kuşatmasıdır. Kuşatma donanmasızlık yüzünden başarıya ulaşamamış ve Avar ordularının sonuç alamadan geri çekilmesi hakanlığın nüfuz ve itibarını kaybederek zayıflamasına yol açmıştır. Hakanın 630 yılında ölümünden sonra, tâbi kitleler, Bizans’ın teşvikiyle başkaldırmışlardır. Uzun mücadeleler neticesinde Balkanlar elden çıkmıştır. Bu suretle düşman devletler çemberi içine alınan ve iktisadi imkânlarını kaybeden Avar hakanlığı 8. asır boyunca giderek kuvvetten düşmüş ve sonunda tamamen ortadan kalkmıştır. Parçalanan Avar grupları Doğu Macaristan ve Balkanlar’a dağılmış, kısa zamanda Hıristiyanlaşarak yerli kalabalık içinde erimiştir⁷².

Avarlar uzun süre kendilerine yer bulmak için Alanların yaşadıkları topraklara gelmişlerdir. Alanların liderinin huzuruna çıkarak, ondan, kendileri ile Romalılar arasında aracı olmasını istediler. Alanların lideri de Bizans komutanlarından general Justinos’a Avarlar hakkında bilgi vermiştir. Justinos bunu İmparator Justinianos’a

⁷⁰ Abülkadir Donuk, “On Dilli Bizans”, *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, sy. 257, 1984, XXII, s. 540.

⁷¹ Mangaltepe, *a.g.e.*, s. 79-81.

⁷² Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 154-158.

aktarmış ve Avarların Bizans'a elçi göndermelerini istemiştir. Böylece Avarlar ilk defa İmparatora elçi göndermişlerdir. Onlar elçi gönderirken gururu da bırakmamışlar, İmparatora kabilelerin en büyüğü ve en güçlüsünün geldiğini söylemişlerdir. Çünkü Avarlar yenilmez idiler ve yollarına çıkan herkesi kolaylıkla yenip harap edebilirlerdi. İmparator onlarla bir anlaşma yapmalı ve onların gücünden faydalanmalıydı. İmparatorundan istedikleri şey, yerleştikleri verimli arazilerde kalmaktı. Bunun karşılığında da onlar yüklü miktarda vergi verecekler ve çok önemli hediyeler takdim edeceklerdi. Bütün bu hususlar elçi tarafından imparatora söylenmiştir⁷³. Ancak, ilk Avar-Bizans görüşmeleri Justinianos'un kısa bir süre sonra vefat etmesiyle sonuca varamadan sonlanmıştı.

Ancak bilahare başa geçen İmparator II. Justinos Avarlara hediyeler göndererek onlarla tekrar ilişki kurmuştur. Avarların gönlünü kazanmak için onlara önemli hediyeler göndermiştir. Altınla işlenmiş şeritler, divanlar, ipek elbiseler bu hediyelerden bazılarıdır. İmparator, Avarlara elçi göndererek düşmanlarına karşı birlikte hareket etmek üzere anlaşma yapmıştır. Bu anlaşma ile Avarlar çevrelerinde bulunan birçok kabile ve boyları mağlup ederek emirleri altına almışlardır.⁷⁴

Her iki taraf birbirini anlaşmalar ve ittifaklar yapmak suretiyle kullanıyordu. Avarlar Bizans'ı Tuna kıyılarına inmek için kullanıyorlardı. Avarlar, Justinianos'a elçiler gönderdiler. İmparator, Avarları kendi istedikleri de yerleştirmeyi istedikler. Ancak Avarlar İskitya dışında yaşamayı çok fazla istemiyorlardı. Bu anlaşmazlığa rağmen görüşmeler devam etmiştir. Avarlar'ın asıl niyetleri Tuna Nehri'ni geçerek Bizans'a saldırmaktı. Bizans Devleti bu niyetleri öğrenince kendilerine gelen elçileri tutukladı. Böylece Avarlarla araları açıldı ve aslında daha evvel içten içe var olan düşmanlıklar açığa çıkmaya başladı⁷⁵.

Avarlarla Bizans'ın ilişkileri İmparator Justinianos'un ölümünden sonra yerine geçen oğlu Justinos döneminde iyice kötüleşmeye başladı. Avarların yıllık vergiyi almak için gönderdiği elçiler Bizans İmparatoru Justinos tarafından reddedilmişlerdir. Elçiler imparatoru tehdit ederek bunun karşılıksız kalmayacağını söylemişlerdir. Fakat İmparator Avarların tehditlerinin kuru gürültüden başka bir şey olmadığını düşünmüş,

⁷³ Mangaltepe, *a.g.e.*, s. 40.

⁷⁴ Mangaltepe, *a.g.e.*, s. 40-41.

⁷⁵ Mangaltepe, *a.g.e.*, s. 41-42.

kendilerinden korkmadıklarını, Bizans'tan hiçbir şey alamayacaklarını söylemiş ve o da onları tehdit etmiştir. Sonuç itibarıyla Avar elçileri, elleri boş bir şekilde ülkelerine dönmüşlerdir.

Avarların o dönemde sadece Bizans ile ilişkileri yoktu. Başta Franklar olmak üzere dönemin diğer toplulukları ile de anlaşmalar yapmışlardır⁷⁶.

1.4. Bizans Kaynaklarında Peçenekler

Orta Asya'dan batıya Türk göçlerinin son büyük dalgası (9. 11. asırlar) meydana getiren Türk boylarından ilki, Peçenekler, Gök-Türk hakanlığına dâhil kütlelerden biri idi. İhtimal On-ok'ların (Türğişlerin) bir kısmını teşkil etmek üzere Isık göl-Balkaş dolaylarında yaşamışlardır. Kaşgarlı Mahmud'da Peçeneklerin bir Oğuz boyu olarak gösterilmesi, bu Oğuz-Peçenek itişmelerini ve komşuluğunu belirtir. Hazar doğu ticaret yollarının emniyetini tehlikeye düşürmeleri sebebiyle doğan Hazar-Oğuz ittifakı baskısına dayanamayarak, kalabalık kütleler halinde Volga'yı geçmişlerdi. Bu, büyük göçün ilk hareketi oldu. Macarları önlerinden süren Peçeneklerin gerisinde Oğuzlar, onlarında gerisinde Kumanlar Karadeniz kuzeyinden batıya yöneliyorlardı.⁷⁷

Peçenekler, tarihleri süresince, her biri kendi başbuğunun idaresinde olarak yalnız boy teşkilatı çerçevesinde kalmışlar, bir devlet bütünlüğü düzenine girmemişler, fakat savaş ve müdafaa zamanlarında bir arada ve ortak hareket etmesini bilmişlerdi.⁷⁸ Peçenek-Bizans dostluğu, Ruslara ve Tuna Bulgarlarına karşı askeri desteğe ihtiyaç duyan imparator Konstantinos Porphyrogenetos'un güney Kırım'da Khersones'teki kumandanı aracılığı ile Peçeneklerle temas kurmak istemesi üzerine 915'de başlamıştı.⁷⁹ Peçenekler ilk defa 1035'te Tunayı geçerek nehrin güney kıyılarını yağmaladılar ve 1036 yılında Bulgaristan'ı yakıp yıktıktan sonra akınlarına sürdürerek Balkanların diğer bölgelerini de yağmaladılar. Peçenek- Bizans mücadelesi Tuna kıyılarında sürdü ve Peçenekler Bizans ordusunu yenip Edirne'ye kadar ulaştılar. Peçeneklerin bir bölümü Makedonya ile Balkanların diğer bölgelerine yerleştiler. Burada bulunan Peçenekler Romanos Diogenes'in Malazgirt'e getirdiği orduda

⁷⁶ Mangaltepe, *a.g.e.*, s.56-60.

⁷⁷ Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.173-174.

⁷⁸ Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.175.

⁷⁹ Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.176.

bulundu. Ancak bunlar savaş başlamadan önce Alparslan'ın ordusuna katıldı. Malazgirt seferiyle Peçenekler 1078 yılında Kıpçaklarla birlikte Edirne'yi ikinci defa kuşattılar. Ertesi yıl Macarlarla birleşip Lüleburgaz'a kadar ilerlediler. Çaka Bey ve Peçenekler bir dostluk anlaşması imzaladılar. Buna göre müttefikler bir arada hareket ederek Bizans hâkimiyetine son vereceklerdi. Peçenek kuvvetleri Meriç kıyısında toplandı ancak Çaka Bey hareket etmekte gecikince Bizanslılar bundan faydalanarak Peçenekleri ağır bir yenilgiye uğrattılar. Anna Comnena'ya göre ancak küçük bir Peçenek topluluğu bu savaştan sağ kurtulabildi. Daha önemlisi bu yenilgiden sonra Peçenekler'in siyasi ve askeri bir güç olarak önemleri kayboldu. Bununla birlikte Peçenekler, Tuna boylarında zayıf bir durumda da olsa varlıklarını sürdürdüler ve Bizans topraklarına zaman zaman akında bulundular. Bu akınların sonuncusu 1197'de yapılmıştı. Bir kısım Peçenek zümresi Avrupa kaynaklarında Kuman denilen Kıpçaklar'a bağlanmış birçok Peçenek grubu da eski yurdunda yaşayarak Bizans Devleti'nin hizmetine girmiştir.⁸⁰

Peçenekler Balkanlara yerleştikten sonra yakın komşuları olan Bizans devleti ile münasebetleri başlamıştır. Peçenekler doğuda pek huzurlu değildiler. Sürekli batıya doğru bir göç halindediler. Neticede Peçeneklerden bir kısım 942-970 arasında Macaristan'a gidip yerleşirken, asıl kütle yavaş yavaş batıya kaymaya başlamıştı.

Bizans-Peçenek münasebetleri Peçeneklerin batıya doğru göç etmeye başlamadan önce 915 yılında İmparator Konstantinos Porphyrogennetos'un Ruslara ve Tuna Bulgarlarına karşı asker desteğine ihtiyaç duyması ile başlamıştır. İstanbul'dan Peçenek başbuğlarına sık sık elçiler, hediyeler gönderiliyordu. İki taraf arasında ticari faaliyet de canlı idi. Bizans'tan gelen kumaş, baharat, boya ve Peçenek kadınlarının çok düşkün oldukları süs eşyası ve mücevherata karşılık balmumu, tutkal, kıymetli deri vb. satılıyordu.⁸¹

Ancak her devlet ilişkilerinde olduğu gibi Bizans-Peçenek ilişkileri de çıkarlar doğrultusunda hareket ediyordu. IX. Konstantinos ülkeyi barış içinde idare etmek istiyordu. Ancak hayat Konstantinos'un istediği gibi gitmedi. Barbar kabilelerin saldırısı ile ülke altüst oldu ve eyaletlerin çoğunu yağma ettiler ve işe yarar her çeşit eşya ve değerli ganimetlerle ülkelerine geri döndüler. Bu saldırıya karşılık olarak

⁸⁰ Faruk Sümer, "Peçenekler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXIV, 214.

⁸¹ Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 176.

Psellos zamanının en meşhur, kıymetli bir kumandanı, en az kabiliyeti kadar cesareti olan, barbarların düşmanca saldırılarını durduran ve Romalılara güvenli bir hürriyet sağlayan Georgios Maniakes'i düşünmüştür. Psellos'un duyduğu rivayetlere göre Maniakes'i gören Barbarlar dehşete düşerlerdi.⁸²

Isaakios Komnenos döneminde de Peçenekler Bizans'a karşı akınlarını sürdürmekteydi. Isaakios doğuda ki barbarların saldırılarına son vermiş ve bütün kuvvetleriyle batıda bulunan Peçeneklerin üzerine doğru yürüdü. Bu halkı Roma topraklarından sürüp çıkarmaya karar veren Isaakios onlara karşı kuvvetli bir ordu ile yürüdü. Böylesine ilkel ve dağınık bir düşmana galip geleceğine güveni vardı. Önce, en güçlü düşman kitlesine saldırdı. Onlarla savaşmak zordu ve onları esir almak kolay değildi. Isaakios yaklaştıkça, düşman sadece ondan değil ordusundan da çok korktu. Aslında, “şimşek atabilen” biri olarak gördükleri bir adama karşı çıkmaya cesaretleri yoktu ve Roma kalkanlarının kesintisiz sırasını görünce, kitle halinde savaşmaktan vazgeçip, savaş çılgınlıkları atarak gruplara ayrılıp saldırdılar. Fakat Romalıları kendileri için biraz sert buldular. Onları tuzağa düşüremeyeceklerini ve onlarla açık bir savaşa girişemeyeceklerini anlayınca üç gün sonra savaşacaklarını ilan ettiler. Bu açıklamayı yaptıkları aynı gün çadırlarını terk edip kaçtılar. Ancak kaçmaya gücü yetmeyenleri, yani yaşlıları ve çocukları bıraktılar. Sonra ülkenin ulaşılmaz kısımlarına dağıldılar. Anlaşmaya göre imparator savaş düzenine girmiş birlikleriyle üçüncü gün onlarla savaşmak üzere savaş alanına geldi fakat orada tek bir barbar bile yoktu. Isaakios onların peşinden gitmeyi akıllıca bulmadı. İmparator onların çadırlarını yağmaladı, orada bulabildiği her şeyi aldı.⁸³ Böylece Peçenek- Bizans savaşı Peçeneklerin savaş alanını terk etmesiyle son buldu.

Bizans ve Peçenekler sürekli etkileşim içinde olmuşlardır. Bu iki millet birbirlerini yakından incelemişlerdir. Bizanslı yazar Psellos Peçeneklerin özelliklerini şöyle anlatmıştır: “Peçeneklerle dövüşmek ve zorla sindirmek diğer milletlerden daha müşküldü. Ne bedenleri güçlüydü, ne de mânen cesurdular. Vücutlarını zırhla başlarını miğferle korumazlardı. Herhangi bir çeşit kalkan taşımazlar, bellerine kılıç da kuşanmazlardı. Onların yegâne silahı, sadece ellerinde taşıdıkları mızraktı. Taburlara ayrılmazlardı, savaşa gittiklerinde tatbik ettikleri belirli bir stratejileri de yoktu. “Öncü

⁸² Demirkent, *a.g.e.*, s. 131-134.

⁸³ Demirkent, *a.g.e.*, s. 232.

birlik”, “sol kanat”, “sağ kanat” gibi terimler onlara hiçbir şey ifade etmezdi. Kendilerini korumak için ne kazıklardan siper yaparlardı, ne de karargâhlarının çevresini müdafaa hendekleri kazmak hususunda bilgileri vardı. Kocaman bir kitle halinde, sıkıca bitişmiş ve karmakarışık, çılğınca ümitsizlikten güç bularak ve savaş çılgınlıkları atarak düşmanın üzerine saldırırlardı. Eğer düşmanı geri itmeyi başarırlarsa onların üstüne duvar gibi, yekpare bloklar halinde abanırlar, merhametsizce kovalayıp, kesip biçerlerdi. Diğer taraftan hasım kuvvet bu barbar saldırısına karşı koyarsa ve saflarını bozulmadan tutabilirse bu kitle geri dönüp dağılır ve kurtuluşu kaçmakta bulurdu. Ancak ricatlarında da bir düzen yoktu. Küçük gruplar halinde oraya buraya kaçırlardı; kimi kendini nehre atar, ya karşı sahile yüzer ya da suyun girdabına kapılıp boğulur; bir diğeri sık bir ormana kaçar, takipçilerinin gözünden kaybolur; bir üçüncüsü de başka bir yolla kaçar hepsi aynı anda ortadan kaybolurdu. Ama sonra, acayip bir şekilde tekrar birleşirdi; biri dağdan iner, öteki bir yarıktan fırlar, bir başkası nehirden çıkar, hepsi ayrı ayrı gizlendikleri yerden çıkıp toplanırlardı⁸⁴.

Susadıkları zaman, su bulurlarsa, ister kaynak, ister dere olsun, önce içine atlarlar ve sonra lıkır lıkır içerlerdi. Eğer su yoksa her biri atından iner bir bıçakla atının damarını keser ve su yerine kan ile susuzluğunu giderirdi. Sonra bunlar en şişman atı keserler, ellerine geçirdikleri çalı çırpı, odun ile ateş yakarlar, kesilen atın parçalarını ateşte biraz ısıtıp kanlı ve yarı çiğ tıkınırlardı. Doyunca ilkel kulübelerine dönüp, yılan gibi derin çukurlarda, yarıklarda gizlenirler, dik uçurumlar onlara duvar vazifesi görürdü. Topluca olduklarında korkulacak ve güvenilmez bir millettir. Dostluk anlaşmaları bu barbarlar üzerinde etkili olmaz, hatta kurban üzerine edilen yeminlere de saygı göstermezlerdi. Çünkü değil Tanrı’ya, hiçbir kutsal şeye saygıları yoktu. Onlara göre her şey kadere bağlıdır ve ölümün her şeyin sonu olduğuna inanırlar. Bu sebeple hemen barış yaparlar ve sonra savaşmayı gerekli gördüklerinde anlaşmayı bozarlardı. Eğer siz savaşta onları yenerseniz hemen ikinci bir barış anlaşması yaparlar; eğer savaşı onlar kazanırsa, esirlerin bir kısmını keserler ve geri kalanını da açık arttırma ile satarlardı. Zengin esirler için yüksek değer tespit ederler fakat fidye gelmeyince onları da öldürürlerdi.”⁸⁵ Burada ki ifadelerin bazıları gerçek hayattan uzak olsalar da çok dikkat çekici bilgilerde vardır. Bizanslı tarihçiler Peçeneklerden böyle bahsederek Türk tarihinin aydınlanmasında bilmeden de olsa yardımcı olmuşlardır.

⁸⁴ Demirkent, *a.g.e.*, s. 201-202

⁸⁵ Demirkent, *a.g.e.*, s. 202.

İoannes Tzimiskes'in imparatorluğu sırasında Bizans devleti Hacer oğulları⁸⁶ kentlerinin işgal edilmiş bulunmasına katlanamadıkları için, Antakya üzerine sefere çıktılar ve kenti kuşattılar. Barbarlar⁸⁷ sayıca Rumların ordusundan kalabalık idilerse de, hezimete uğradılar ve dağıldılar. Bu sırada Ruslar, Bulgar ulusunu yenilgiye uğratıp onların yurdunu işgal ettiler. Bu durumdan rahatsız olan İmparator Rum ordusunun başkomutanı Bardas Skleros'a⁸⁸ emir verip Ruslara karşı saldırıya geçmesini buyurdu. Barbarlar ve önderleri olan Sphendosthlabos bunu haber aldıkları zaman, Bulgarları silahlandırdılar ve Peçenekler denen İskitleri, ayrıca, Panonia (Macaristan)'da yaşayan Türkleri de bağlaşıp edinerek yaklaşık 30 000 savaşçısı olan bir ordu oluşturdular ve bütün Trakya'yı talan etmeye giriştiler. Skleros, onlarla göğüs göğüse çatışmaya girmeye cesaret edemeyerek strateji numaralarıyla Barbarları yendi. Başlangıçta pusular kurdu, akıllıca yöntemlerle Peçenekleri bunlara çekti, onlar yalnızken üstlerine saldırdı ve kimini öldürdü, kimini tutsak etti; ardından, geri kalanlarla da çatıştı. Peçeneklerden biri –bu kişi beden yapısının iriliği ve kahramanlık yönünden soydaşlarının hepsini geçiyor olmakla ünlüydü- Skleros'un ordusu içinden at üstünde geçmekte ve orduyu yüreklendirmekte olduğunu görünce, ona karşı saldırıya girişip başına vurdu. Ama kılıç, tolganın sağlamlığı ve yüzeyinin kayganlığı nedeniyle, başa değmedi. Bunun üzerine Skleros karşı saldırıya geçip Peçenek'in başına kılıç çaldı ve vuruşu o kadar güçlü oldu ki Barbar ikiye bölündü ve bir yarımı atın bir yanına, diğer yarımı öteki yana düştü. O zaman Barbarlar Skleros'un yiğitliğine hayran kalıp ürktüler ve hemen kaçmaya giriştiler. Rumlar ise peşlerine düşerek birçoğunu öldürdü ve tutsak etti. Akşama doğru Rumlar takibe son verdiler, yaralı olarak kaçmakta olan Barbarlar kurtuldular.⁸⁹

İmparator, hükümdarlığının ikinci yılında, baharda, Ruslara karşı kalabalık bir ordu ve hafif donanma ile sefere çıktı. Bu sırada yol boyunca sözde Peçeneklere elçi diye gönderilmiş olan, gerçekte ise Rum güçlerini kolaçan etmek isteğiyle casusluk için gelen bazı kişilerle karşılaştı; İmparator, bunların niyetini sezdi. Bunun üzerine, o kişiler ordugâhın bütün çevresinde dolaştırılsınlar ve böylece ordugâhın genişliğini iyice anlasınlar ve sonra da çekip gitmelerine izin verilsin diye buyurdu. Bunlar gittikten sonra İmparator hafif silahlı yaklaşık 5 000 kişi ve 4 000 atlı ile Preslav'a

⁸⁶ Hacer oğulları: Kuzey Suriye Müslümanları. Bkz: Ioannes Zonaras, *a.g.e.*, s. 15.

⁸⁷ Hacer oğulları kastedilmektedir.

⁸⁸ Skleros: Rum ordusunun Başkomutanı. Bkz: Ioannes Zonaras, *a.g.e.*, s. 16.

⁸⁹ Zonaras, *a.g.e.*, s. 16.

ulaştı ve burada ordugâhını kurdu. Ruslar ise İmparatorun geldiğini öğrenmekle tedirginliğe düştüler ama yine de Rumların karşısında saf tuttular. İmparator askerleri Preslav'a vardıkları sırada surların dışında düşmanlardan yaklaşık 8 000 savaşçıyı talim yapmakta buldular ve onlarla çatışmaya girdiler. Hasım taraf kısa bir zaman süresi boyunca kendini savundu ancak, ardından kaçmaya koyuldular. Bu arada, sınırlı sayıda Rum atlı, atlarını bıraktılar, kent önünde bir duvar inşa edip kente giden yolu kestiler. O zaman kentin dışında kalan Barbarlar, surları ötesinde bulunan kırsal alana dağıldılar. Orada, kimi tutsak olarak yakalandı, kimi öldürüldü. İmparator, kuşatmayı yoğunlaştırdı. Rumlardan bazıları, yapı iskeletleri kullanarak surlara tırmandı ve Barbarlardan orada bulunanları öldürdüler; bunun üzerine, sur kapılarını açıp bütün Rum ordusunun içeri girmesini kolaylaştırdı. İşte böylece Preslav kenti Rumlara boyun eğdi.⁹⁰

Peçeneklerden birçoğu, berkitilmiş yerin birine sığındıklarından, İmparator, o yerin dahi kuşatmaya alınmasını buyurdu. Ancak askerler bu konuda heves göstermediler, çünkü yerin konumu saldırıya olanak verecek gibi değildi. İoannes durumu öğrenince kendisi yürüye yürüye herkesin önünde giderek o berkitilmiş yere doğru ilerledi; bunun üzerine hepsi bu yere doğru onun ardı sıra gitmeye başladılar. Ordunun eylemleriyle, kale düştü ve oradaki savunuculardan kimi Rumlarca öldürüldü kimi tutsak edildi. İmparator, söz konusu kaleye güçlü bir muhafız birliği yerleştirdikten sonra, kendisi, Dristra (Silistre) diye adlandırılan Dorostolo'ya doğru ilerleyip yol üzerindeki kentleri ve kaleleri zapt etti. Ruslar Rumlara karşı bir çok saldırı yaptılar ise de yenildiler.⁹¹

Rus başbuğu Sphendosthlabos, Rumlara karşı tekrar saldırı girişiminde bulunmak istedi. Rumlarla girdiği çarpışmada Rumlar Peçeneklere karşı ağır bastılar. İmparator, yerin darlığından düşmanın yararlandığını fark edince, komutanlarına, meydan savaşının verileceği alana kuvvetlerini sakın sakın ve küçük birlikler halinde götürmek emrin verdi. Bu yapılırken, Barbarlar Rumların korktuğunu ve kaçmaya başladığını sandılar; bunun üzerine onları naralar atarak kovalamaya giriştiler. Ancak daha geniş mekâna geçilir geçilmez İmparator Rumlara geriye dönüp saldırma komutunun işaretini verdi ve onlar da dönüşümü gerçekleştirerek Barbarlara

⁹⁰ Zonaras, *a.g.e.*, s. 18-19.

⁹¹ Zonaras, *a.g.e.*, s. 19-21.

saldırdılar. Çatışma uzun bir süresi boyunca taraflardan biri diğerine karşı üstünlük sağlayamadı. Bunun üzerine, söylendiğine bakılırsa Tanrı Rumlara gerçekten yardım etti; Peçenekleri tam karşıdan vuran bir fırtına çıktı ve birçok kişi, at üstünde birinin Rumlara yanı sıra çarpışmakta ve Barbar birliklerini hezimete uğratmakta olduğunu gördü. Böylece Peçenekler ve Ruslar kaçmaya koyuldular ve kente doğru koştular. Ama kent içine giremediler; bunun üzerine kırsal alana dağılmak zorunda kaldılar. Böylece Rumlara eline düşen Peçeneklerin birçoğu öldürüldü. Bu arada Barbar Sphendosthlabos, tüm umutlarını yitirerek, İmparatora elçiler gönderip kendisinin bağışlanmasını ve ona ülkesine dönme izninin verilmesini, ayrıca Rumlara bağlaştığı sayılmasını ve Peçenekler öyle istediği için, Rum ülkesine geçmek ve ticaret yapmak hakkını kendilerine tanınmasını diledi. İmparator dileklerini kabul etti. Peçenekler, Rusları Rusya'ya gitmek üzere bunların ülkesinden geçecek iken engellemesinler diye Peçeneklerden istekte bulunmasını diledi. İmparator Peçeneklerden Rusların geçmesine izin vermelerini, kendisiyle bağlaşıklık andlaşması yapmalarını, Tuna'yı aşmamalarını ve Bulgaristan'ı talan etmeye son vermelerini istedi. Peçenekler hepsini kabul ettiler, ancak kendi ülkelerinden Rusların geçmesini reddettiler.⁹²

İmparator II. Basileios vefat ettikten sonra yerine geçen kardeşi Konstantinos döneminde İskitler diye söz edilen Peçenekler, Tuna'yı aşır Bulgaristan ilinde önemli felaketlere neden oldular. Konstantinos Diogenes onlara karşı harekete geçti ve onlara karşı harekete geçti ve onları kaçırarak, hepsini Tuna ötesine geri çekilmek için durmak zorunda bıraktı.⁹³

Ancak Peçeneklerin sakin durmaları çok sürmedi. Makedonya bölgesini talandan geçirdiler. Ayrıca sık sık Tuna'yı aşarak Rum egemenliği altındaki araziye tahrip ettiler ve tutsak aldıkları kişilerin tümünü öldürdüler.⁹⁴

Peçenekler yeniden İmparatorluğun Avrupa'daki bölümüne karşı harekete geçtiler. Ulusun önderi o sırada, soylu kökenden gelme ama karakteri yönünden uyuşuk bir adam olan Tyrakh idi. Aşağı tabakadan gelme, ama atılgan ve eylemci olan, savaşlarda birçok yiğitlik göstermiş, Kegenes denen bir başkası ise, halk tarafından seviliyordu. Bu yüzden Tyrakh, onu öldürmek için fırsat çıkmasını isteyerek, elverişli

⁹² Zonaras, *a.g.e.*, s. 15-23.

⁹³ Zonaras, *a.g.e.*, s. 47.

⁹⁴ Zonaras, *a.g.e.*, s. 58-59.

zamanı kolluyordu. Beriki, bu durumu fark ettiği için, var olan 13 boydan 2 tanesini kendi yandaşlığına çekti, bunlarla İstros/Tuna'yı aştı ve kendisinin bir kaçak sığınmacı olarak İmparatora geldiğini ve ona yararı dokunmayacak bir kişi olmadığını kanıtlayacağını söyleyerek, İmparatorluk ülkesinin sınırına vardı. Bu haber Monomakhos'a ulaştı ve ilin yöneticisi İskitleri (sığınmacı Peçenekleri) kabul etme buyruğunu aldı. Hatta yanında gelen İskitleri, kendileri de vaftiz olsunlar diye ikna etti. Bunun üzerine İstros/Tuna yöresine yerleşti ve ırmağı aşarak Tyrakh'ın uyruklarını sürekli biçimde taciz etti, onları öldürdü ve mallarını talan etti. O zaman Tyrakh, İmparatora elçiler gönderip onu bir ayaklanmacıya sığınma olanağı sağladı diye suçladı. Sığınmacının onun ülkesine zarar vermesini engellemezse, bütün Peçenek ulusunun düşmanı durumuna düşeceğini söyleyerek tehdit savurdu. Bu sözleri İmparator şöyle yanıtladı: "Ne sığınmacıya ihanet edeceğim, ne de onun kendisine karşı kumpas kuranları cezalandırmasını engelleyeceğim." Bu haber Tyrakh'a ulaştığında, kara kış bastırmıştı ve soğuktan İstros/Tuna bir kıyısından diğerine donmuş idi. Bunun üzerine beriki, tüm ordusuyla, ırmağını aştı ve Rum arazisine varıp komşu yöreleri tahrip etti. Durumu öğrenen İmparator, hemen bölgenin komutanına ve Kegenes'e takviye ordusu gönderdi. O arada, Peçenekler, bol bol yiyecek, şarap ve bal içeren diğer içecekler bulmuşlar, bunları tika basa yiyip içmişlerdi ve karın ağrısına tutulmuşlardı. Bir kaçaktan bunu öğrenen Kegenes, Rum komutanı düşmana saldırmaya ikna etti. Böylece, Barbarlar daha Rumların kendi üzerlerine geldiğini görür görmez korkularından, silahlarını bıraktılar ve can atarak teslim oldular. Tyrakh ile en şanslı vatandaşlarından oluşan maiyeti, İmparatora götürüldüler, vaftiz edildiler ve kendilerine parlak unvanlar verildi. Anadolu da Rumlarla Türkler arasında ki savaş süregittiğinden, İmparator, 15 000 Peçenek seçti, bunları silahla donattı, onlara atlar verdi ve başlarına kendi soylarından bir komutan atayarak, onları Khrysopolis/Üsküdar'a geçirdi. Onların yanına bir kılavuz verip, onlara, İberia/Gürcistan'a yönelmelerini (vaktiyle Rum bağımlılığını kabullenmiş Gürcistan'a varıp orasını dahi geri alana dek Anadolu içinden Türklerle çarpışarak ve onları kovarak, geçmelerini) buyurdu. Ama bunlar daha Damatrys/Çamlıca'ya varır varmaz, daha ileriye gitmeyi reddederek, durdular. Geriye döndüler ve atlarıyla birlikte boğazı geçtiler ve hemen soydaşlarıyla birleştiler. Onlarla bağlaşıklık kurup, yeniden hareket ettiler ve Tuna ovasına geldiler. Saldırıya girişerek Trakya illerini viran ettiler. İmparator defalarca bunların üzerine ordu gönderdi, ama zafer Barbarlar da kaldı,

bunun sonucunda da artık korku duymaksızın Trakya ile Makedonya'nın tümüne çileler çekirdiler ve her yandaki yöreleri talandan geçirdiler. Yalnız kendi yakınlarında bulunan yöreleri değil, Kentlerin Sultan'ının varoş semtlerini bile. Sonunda Rumlarla 30 yıllık barış antlaşması yapılar ve Peçenekler ile yapılan savaş sona erdi.⁹⁵

İsaakios Komnenos Macarlara ve Peçenekler denen İskitlere karşı sefer etti ve Macarlarla, onlar kendisinden bunu diledikleri için, barış antlaşması yaptı. Ardından İskitlere karşı harekete geçti; bunlardan bir bölümü boyun eğdiler ve silahlarını bıraktılar; ama aralarından biri, Selte denen başkaldırdı, Rum ordusunun bir bölümüyle çalıştı ama yenildi. Adamların çoğunu yitirdi ve geriye kalanlarla birlikte kaçtı. O zaman İmparator ordugâhını Lobitzo/Lofça'ya aktardı. O arada Eylül sonuna gelmesi artık yakınlaşmıştı. Bu sırada sağanak yağmur patlak verdi. Askerlerden birçoğu, soğuk yüzünden tehlikeye düştü. İmparator bu yüzden Kentlerin Sultan'ına geri döndü.⁹⁶

İmparator Konstantinos Doukas'ın ölümünün hemen sonrasında bir İskit boyu olan ve Peçenekler arasında hem kökenleri asli unsur yönünden, ama hem de nüfuslarının ulaştığı sayı yönünden en önde gelenler sayılan Uzlar, kadınları ve çocuklarıyla, Tuna'yı aşmışlardı. Rumlar onları engellemeye çalışsa da başarılı olamamışlardı. Barbarlar Rumlarla çarpışmaya girdiler ve orduyu hezimete uğratmakla kalmadılar, bir de iki yöneticiyi tutsak ettiler; böylece Tuna'yı aştılar ve çevredeki yöreye sel basar gibi yayıldılar. Söylenene bakılırsa, silah taşıyabilecek olanların sayısı 60 000'i geçiyormuş; bu ordu, o araziye akınları için çıkış üssü niteliğiyle kullanarak, Makedonya'yı talandan geçirip Ellada iline kadar ileriye yürüdüler. Bu haber İmparatora sıkıntı verdi. Yine de ordu toplamakta duraksadı ve bu işi, ordunun giderlerini üstlenmekten kaçınmak için, erteledi. Bahane olarak ileri sürdüğü şeydi ki, o halk yenilmezmiş; böylece, Uzların Beylerine elçiler gönderdi ve armağanlar vererek Barbarları barış antlaşması yapmaya razı etmeye gayret etti. Bunun üzerine herkes İmparatoru tamahkârlığı yüzünden Barbarlara karşı seferberlik yapmıyor diye açıktan açığa kınadığından, sonunda Kentlerin Sultan'ından çıktı. Çatalca Ovası yakınında, yanında sadece, söylenene göre 150'yi geçmeyen sayıda adam bulunarak ve ordu devşirmeğe çabalayarak, ordugâh kurdu. İşte o zaman ona bu ulusun uğradığı felaketi

⁹⁵ Zonaras, *a.g.e.*, s. 92-94.

⁹⁶ Zonaras, *a.g.e.*, s. 113-114.

haber verdiler. Gerçekten, ulusu bir veba salgını sanki biçmişti; ulus büyük çileler çekmiş, bitmiş olduğundan, Peçeneklerle yakındaki Bulgarlar onun üzerine saldırmış ve onu gerçek anlamda tümüyle imha etmişti. Beyleri ise ancak ve bin bir güçlkle, yanlarında az sayıda adamla, Tuna'yı aşmayı başarabilmişti.⁹⁷

İmparator Alexios zamanında Peçenekler göçe çıktılar; kendi geniş ülkelerini terk ettiler ve Rum arazisine yerleşip bütün Trakya'yı ve Makedonya'yı talan ettiler. İmparator onlara karşı sefere çıktı, ama adamlarının kibirliliği nedeniyle utandırıcı bir yenilgiye uğradı. Bunun sonucunda, askerleriyle birlikte, küçük düşmüş ve yalnızca Tanrı'dan yardım umup bekler halde, bir kez daha düşmanla çatıştı. O zaman hasımları saldırıya dayanamadılar ve silahlarını teslim ederek, çaresizlik içinde, kendilerine acınsın diye Rumlara yalvardılar. Böylece pek çok Peçenek helak oldu, geri kalanları ise tutsak edildiler ve sahipleri tarafından zincire vurulmuş olarak satıldılar. Bu sırada İmparator tutsaklar arasından birçok dinç ve gürbüz genci seçti ve onları, çoluk çocuklarıyla Moglenon iline yerleştirdi. Böylece son derecede seçkin bir ordu birliği oluşturdu. Bunlar orada günümüze dek oturmaktadırlar ve onlardan bir kuşak ötekini izler durur, onlara yörenin adı lakap olmuştur, kendilerine Moglenalı Peçenekler denir.⁹⁸

İmparator V. Mikhael kör edilip manastıra kapatıldıktan sonra İmparatoriçe Zoe, Konstantinos Monomakhos ile evlenip onu İmparatorluğa yükseltti. Bu sırada Rumların kendilerine Peçenekler dediği İskitler, Tuna'yı geçtiler ve kısa sürede Rumların ülkesine yerleştiler. Bu mille, talan akınlarını yürütmek dışında hiçbir başka bilimle, sanatla uğraşmaz ve kendilerinin bütün ömrü kılıç, yay ve oklarla uğraşarak geçer. Yiyip içmeleri ve adetleri iğrençtir ve murdar şeylerle beslenmekte duraksamazlar. Bu halk, bahtsız bir rastlantıyla Rum ülkesinin sınırını geçti ve bundan böyle Rumların başına büyük belalar getirdi. Peçeneklere ilişkin söylentiler henüz yayılmış idi ki, İmparator, batı illerinin ordusunu onları püskürtüp kovmak üzere gönderdi. Onlar ise, henüz yabancı ülkeyi tanımadıklarından İmparatorun kuvvetlerine direnmek cesaretini göstermediler, çünkü Rum ordusuna karşı savaşma deneyiminden yoksun idiler. Tersine, kendi ileri gelenlerini ve çeşitli taburlarının komutanlarını rehine vermeyi önerdiler ve bunun üzerine İmparator onlara karşı insancıl davrandı;

⁹⁷ Zonaras, *a.g.e.*, s. 118-119.

⁹⁸ Zonaras, *a.g.e.*, s. 168.

çünkü boyun eğip bağımlı olmuş gibi yapıyorlardı. Bu biçimde, sefer son buldu ve Rumlar bununla yetindiler. İçlerindeki yanıltıcı hisle, hiçbir zaman hiç kimsenin buyruğuna girmeyen ve doğalarında böyle bir şey bulunmayan o halkı buyrukları altına almayı becerebildiklerini sandılar.

Ne var ki, salgın hastalık geçip de ısınan yılanlar gibi yeniden kımıldanmaya başladıklarında onların gücünün zorlukla baş edebilecek bir güç olduğu açıkça ortaya çıktı. İmparator, onların ileri gelenlerini, uslu akınlar davransınlar diye soydaşlarına nasihat etmek üzere geriye gönderdi; çünkü bu kişileri artık vaftizden geçirmiş bulunuyordu. Onlara büyük onur unvanları vermişti. Böylece sözde, savaştan kaçınmak için onları aracı olarak kullandı ve onları soydaşlarına teslim etti. O zaman anladı ki Habeşin derisinin beyazlayacağını ummak boşunadır ve utanmaz arlanmaz bir kişiye iyiliklerde bulunmak, yılan beslemek gibidir. Çünkü bu kimseler kendi halklarının yanlarına dönünce, kendi huylarının gereği olan neyse onu yaptılar. Sürekli akınlar yürüttüler ve çevredeki arazileri talan ettiler, önlerine çıkan ne varsa gasp ettiler ve Rum ülkesini, kendi halkının kanıyla suladılar. Bu nedenle, hükümdar barbarlara karşı yeniden savaş gücü yüksek bir ordu oluşturmak zorunda kaldı. Ordu bir araya toplandıktan ve düşmanların karşısında çıktıktan sonra, her gün çatışmalar yapılmaya başladı; bu çatışmalarda hiçbir zaman taraflardan biri ya da öteki üstünlük sağlayamadı. Böylece hasımların her ikisi eşit güçte görüldüğünden ve belki de İskit istilacılar az buçuk daha üstün olduğundan, iki yandan hiçbiri yengi kazanmış olmaksızın, hemen, parolalı işaretle komut verilmiş gibi, biri ötekini kaçırtmaktan, ayrıştılar. Sonuçta Konstantinos Monomakhos, İskit silahlarının gücünü alt etmek için, Anadolu illerinin taburlarıyla orduyu güçlendirmeye karar verdi.⁹⁹

İmparator, Anadolu'da ki bütün kuvvetleri Asya'dan Avrupa'ya geçti ve ordunun asker sayısı böylece arttırılmış olarak orduyu İskitlere karşı gönderdi. Ordunun Komutanı Rektoras ilk iş olarak bir savaş planı hazırladı. Adamları henüz araç ve levazım yükünü taşımakta iken dosdoğru cepheden saldırdı. Düşman kaçmaya vakit bulamadan ona baskın vermeyi ve tümünü yok etmeyi amaçlıyordu. Ama onlar, Rum kıt'alarından bazıları büyük atılganlıkla ve şamatayla İskitlerin ordugâhına karşı saldırıya geçmişken kendi arabalarını birer burç imiş gibi kullanarak direniş gösterdiler. İskitler, oklarını fırlatarak Rumların atlarını yaraladılar ve onları panik

⁹⁹ Attaleiates, *a.g.e.*, s. 44-45.

haline düşürdüler. Onları şerefsizce kaçısa koyulmak zorunda bıraktılar. İskitler, onların çekilmekte olduğu sırada onları yaya olarak izlediler. Rum ordusu yenildi ve çok kişi öldürüldü.

İskitler böyle bir başarı kaydettikten ve çok kişiyi tutsak ettikten sonra, çok bol talan malı edininp götürdüler. Kibirle dolanarak Makedonya'yı istila ettiler ve ülkeyi talan ederek bir yandan ötekine geçip şanla şerefle çadırlarına geri döndüler. Bunu ikinci ve üçüncü kez tekrar ettiler; yenilmez ve rakipsiz imişler gibi bir izlenim yarattılar.¹⁰⁰

Rum ordusunun Başkomutanı, hadım başmâbeynci Konstantinos, yeniden, Edirne yöresine çok sayıda asker taburları getirdi. İskitlerin saldırısını pusuda bekledi. Çok geçmeden bunlar çıkageldi ve Rumların ordugâhının karşısında bulunan ovanın tümünü kapladılar ve sayılmaz kalabalık oluşturarak Rumlara doğru yöneldiler. Düşmanın atılğanlığı karşısında tam bir yenilgiye uğradılar. Komutanlardan en namlı olan iki tanesi, Arrianites'in kendisiyle Dokeianos da öldürüldü. Bunlardan birincisi mızrakla vurulmuştu. İkincisi ise tutsak edildikten sonra İskit önderini boynundan yaralamış, bunun yanı sıra onun elini de kesmiş ve şöyle demişti: "Ben dahi bir düşman öldürmüş olayım, bundan korkmuyorum." Bunun üzerine İskitler gazaba gelerek onu, ellerini ve ayaklarını kestikten sonra, parça parça ettiler, karnını deştiler, bağırsaklarını ortaya çıkarıp dışarı çektiler ve böylece şanlı biçimde öldü. Ertesi gün iki ordu yeniden birbirine girdiler; belli noktalarda İskitler geriye çekildi ve içlerinden bazıları öldürüldü, geriye kalanlar ise üslerine geriye döndüler.¹⁰¹

Peçeneklerin sürekli akınlarından sıkılan ve Tanrının bu ulusun (Peçeneklerin) tümüyle mahvedilmesini istememesi sebebiyle artık İmparator onlara karşı askeri birlik göndermemeye karar verdi. Sonuç olarak, İskitler barış yapılmasını istediklerinde, hükümdar onların dileklerini yerine getirerek onlarla barış andlaşması yaptı ve ihsanlarla, Rum devletinin unvanlarıyla onların dostluklarını kazanmaya, onların barbar ve gözü kara karakterlerini yatıştırmaya gayret etti.¹⁰²

¹⁰⁰ Attaleiates, *a.g.e.*, s. 46-47.

¹⁰¹ Attaleiates, *a.g.e.*, s. 47.

¹⁰² Attaleiates, *a.g.e.*, s. 54-55.

Ioannes'in tahta geçtiği yıllarda Peçenekler bir ordu ile Tuna'yı geçmiş ve Roma sınırlarından içeri girmişlerdi. İmparator kış ayları bastırıldığından kısmen savaşa hazırlanmak, fakat daha ziyade bazı kabile reislerini kendi taraflarına çekip onları aralarında bölerek kolayca yenebilmek için mevsimi Beroe şehrinin dolaylarında geçirdi. Elçiler vasıtasıyla reislerin birçoğunu kendi taraflarına çektikten sonra, işi savaş ile halletmek istediğinden ilkbaharda geriye kalanların üzerine yürüdü.

Ordular birbiriyle kapışınca, savaş bir süre dengede devam etti. Sonra İmparator bir ok ile bacağından yaralandı. Fakat Romalılar şecaatle savaştıklarından Peçenekler korkunç bir yenilgiye uğradılar; bir kısmı öldü, diğerleri esir alındı. Hiç de az olmayan bir kısmı karargâhlarına geri çekildi ve kaçmayı şerefsizlik sayıp eşleri ve çocuklarıyla karşı koymayı tercih ettiler. Bunlar, üzerlerine öküz derisiyle iyice kılıflamış oldukları, içlerine eşlerini ve çocuklarını koydukları arabaların önünde savaştılar. Böylece tekrar korkunç bir savaş başladı ve iki taraftan de pek çok kişi öldü. Peçenekler arabalarını sanki bir sipermiş olarak kullandılar ve Romalılara büyük zarar verdiler. Bunu gören İmparator atından inmek ve askerleriyle birlikte yaya olarak savaşmak istedi. Romalılar bunu kabul etmeyince, İmparator etrafındaki baltalılarla baltalarıyla karşılarındaki arabaları parçalamalarını emretti. Onlar hemen işe giriştiklerinden İmparator Peçenek karargâhınınin hâkimi oldu. Kurtuluşu kaçmakta bulanların çoğu, esir düşenlere duydukları sevgi yüzünden, gönüllü olarak gelip İmparatora teslim oldular. Bunlar Romalıların usulünde eğitim gördükten sonra orduya alındılar ve uzun süre sadakatle hizmet ettiler.¹⁰³

Asi Bryennios, kardeşi Magistros rütbeli Ioannes'i Kourupalates unvanıyla onurlandırıldıktan ve Başkomutan atandıktan sonra, onu yeterli kuvvetlerle ve yanında kent ileri gelenlerinin birçoğu bulunduğu halde, gönderdi. Bu kişi, kuvvetlerini aldı ve İstanbul doğrultusunda yola çıktı; yanında çok sayıda İskit (Peçenek) vardı ama bunlar yabancılardan ve ücretli asker olanlardan değildi, tersine çok zamandan beri Rumların İmparatorluğunun hizmetinde bulunmakta olanlardandı. Böylece İstanbul yakınlarına vardıklarında, Başkomutan ordugâh kurdu ve durumu inceledi. Bryennios'un kıt'alarının komutanı olan kardeşi, kentin kuşatılmasının çok zaman aldığını görerek ve orduya artık daha fazla çile çektirmek istemeyerek, kuşatmayı kaldırmak istedi, ama bunu yapmaya utandı. Kuşatmayı kaldırmak için bir bahane aradı. Kendisi bu

¹⁰³ Demirkent, *a.g.e.*, s. 7-8.

düşünceler içindeyken, ona, kalabalık sayıda İskit'in (Peçenek'in) Rodop Dağlarının geçmiş ve Balkan yarımadasını, yakıp yıkarak, istila etmiş bulunduğu haber verildi. Bu olayı bahane bularak, komutan kuşatmayı kaldırdı ve İskitler üzerine atıldı. Onlarla geri dönüşleri sırasında karşılaşarak, onları tam bir yenilgiye uğrattı, pek çoğunu öldürdü ve kalabalık sayıda tutsakla ağabeyinin yanına döndü. Bu tutsaklar İskitlerle (Peçeneklerle) o barış anlaşmasının yapılmasına ve bağlaşıklık kurulmasına vesile oldular, çünkü (Peçenekler) bazı seçkin kişileri rehine diye vererek kendilerinden tutsak edilmiş olanları geriye aldılar ve onun (Nikephoros Bryennios'un) bağlaşıkları oldular.¹⁰⁴

1.5. Bizans Kaynaklarında Kumanlar

Kumanlar da Peçenek ve Uzlar gibi Güneydoğu Avrupa bozkırlarında bir devlet kuramamışlar, daha çok kavmi esaslara göre birleşmiş topluluklar halinde yaşamışlardır. Kaynaklarda çoğunlukla Kumanlar adı altında zikredilen Kıpçaklar, İrtiş boylarındaki Kimekler'in İşim-Tobol vadilerinde oturan bir koludur.¹⁰⁵ Kıpçaklar Volga üzerinden batıya yönelmişler ve sonra, önlerindeki Uz kütlesinin 1048'de Balkanlara çekilmesiyle, Güney Rusya sahasına girmiş oldular. Bu suretle Rus kroniklerinde Kumanlar ilk defa 1054 yılında görünürler. Kuman (Kıpçak)'ların, Moğol istilasına kadar 1,5 asırdan fazla bir müddet Karadeniz kuzeyi bozkırlarını hükümleri altında tutuşları Rus ve Balkanlar tarihinden derin izler bırakmıştır.¹⁰⁶

İoannes Dukas Batatzes döneminde Kumanların ülkelerine saldıran Tatarların (Moğolların) kıyımından kurtulan İskitler (Kumanlar'ı kastediyor) soyu, tulumlar üzerinde (birbirine bağlanmış tulumlardan oluşan sallar üzerinde) İstros/Tuna'yı aştılar ve kadınlarıyla, çocuklarıyla birlikte Aimos (Koca Balkan) Dağları'nı geçtiler. Bulgarların karşı koymasına rağmen, çok kalabalık olduklarından dolayı Makedonya taraflarını işgal ettiler. İskitler Makedonya'nın bütün bölgeleri talan ettiler ve bu bölgeleri ıssız bıraktılar ve orasını, halk deyişinin söylediği üzere, "İskit Çölü" ettiler; beri yandan da zaptedilmesi kolay olacak ne kadar küçük kent varsa onları zaptettiler. Öldürdüklerinin sayısı çoktu; ayrıca herkes varını yoğunu yitirdi ve köle edildi.

¹⁰⁴ Bryennios, *a.g.e.*, s.129-132.

¹⁰⁵ Mualla Uydu Yücel, "Kıpçaklar", *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, İstanbul, 1994, XV, 421.

¹⁰⁶ Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 181-182.

Kaçabilenler Edirne, Dimetoka, Vize, Gelibolu gibi büyük kentlere ve onları koruyacak güçlü surları ve kalabalık nüfusu olan diğer yerlere sığındı.¹⁰⁷

İşte bunlar olurken İoannes ve Bulgar Kralı Asan işbirliği içine girmesiyle İtalyanlar ilk olarak, küçük armağanlar ve büyük vaatler kullanarak, barbar insanlar olan İskitleri (Kumanları) bağlaşık edindiler ve böylece onların kendileriyle işbirliği yapmalarını sağladılar. Daha sonra Bulgar kralı Asan'ı kendi tarafına çekmiştir. Daha sonra hep birlikte İoannes'e karşı harekete geçmişlerdir. Çorlu kenti yakınına varır varmaz saldırıya geçmişlerdir. Düşman ordusundaki İskitlerin (Kumanlar) sayıya gelmez kalabalığı ve onların pek çok, hem de kuşatma gereçlerinin olması, İoannes'i, kenti İtalyanlara teslim etmek zorunda bıraktı.¹⁰⁸

Kumanlar ile Bizanslıların ilişkileri ilk aşamada düşmanca başlamışsa da Bizanslılar Kumanları kendi taraflarına çekmeyi başarmışlar ve ordularında ücretli asker olarak kullanmışlardır. Romalılara ücretli asker olarak hizmet etmek için gelen bir Kuman birliği başlangıçta para konusunda zorluk çıkarmış, sonra tatmin edilmişti. Fakat onlarla (Kumanlar) özel olarak buluşan protostrator, sanki atalarının yurdunu döner gibi yapmak ve gece yarısı olunca kalabalık halde imparatorun çadırına saldırıp çatışma çıkarma hususunda onları para ile kandırdı. Bu iş gerçekten kararlaştırıldı ve planlandı. Fakat onun çadırında hizmet edenler arasından küçük bir oğlan entrikayı fark edince, derhal o sırada imparatorun en yakın gözdesi hadım Thomas'a gitti ve planı ona ihbar etti. Thomas bütün meseleyi imparatora naklederek, oğlanı da onun huzuruna çıkarttı. Yine de imparator onların söylediklerine inanmak istemedi. Ancak şafakta Kumanlar hiç sebepsiz geri çekilmeye başladılar. Gönüllerini vaatlerle okşayarak durdurabildi.¹⁰⁹

Hunlar, Göktürkler, Avarlar, Peçenekler ve Kumanlar'ın Bizans ile İslamiyet öncesi ilişkilerinin ele alındığı bu bilgiler Türklerle Bizanslılar'ın ilişkilerinin köklü bir geçmişe dayandığını göstermektedir. Genel hatları ile Türk Devletleri ile Bizans ilişkileri İslamiyet öncesi dönemde bu şekilde özetlenebilir.

¹⁰⁷ Akropolites, *a.g.e.*, s. 61.

¹⁰⁸ Akropolites, *a.g.e.*, s. 62-65.

¹⁰⁹ Demirkent, *a.g.e.*, s. 192-193.

2. İKİNCİ BÖLÜM

BİZANS KAYNAKLARINDA SELÇUKLU TÜRKLERİ

2.1. Anna Komnena'nın "Alexiad" Adlı Eserinde Türkler

Çalışmamızın başında da kaydettiğimiz gibi, Anna Komnena, Bizans İmparatoru Alexios Komnenos'un kızıdır. Malazgirt Savaşından itibaren takip eden yıllar için, yani XI. yüzyıl sonları ile XII. yüzyıl Selçuklu Türkleri için elimizdeki en önemli ve içerdiği malumatlar bakımından en zengin Bizans kaynağıdır. Yaşadığı yüzyılın Anadolu tarihine ve ona bağlı olarak Türk ve bilhassa Selçuklu tarihine dair verdiği bilgiler milli tarihimize ışık tutması açısından oldukça önemlidir.

Anna, eserini yazarken bilimsel bir kaygıyla yazmamıştır. Ayrıca Anadolu'yu da coğrafya olarak pek fazla bilmemektedir. Bunlara bağlı olarak eserinde yer yer çelişkiler ve hatalar bulunmaktadır. Bu durum elbette eserin değerini düşürmemiştir.

Anna, Haçlılar olsun, Ermeniler olsun, kendi dindaşlarına karşı mesafeli ve soğuk davranmıştır. Bu durumda onun Türklerle ilgili algısının pozitif olacağını söylemek ve bunu beklemek elbette yerinde bir tutum olmayacaktır. Bununla birlikte onun Türklerle ilgili verdiği bilgiler önemlidir.

Anna Komnena'nın, eserinde ele aldığı ilk Selçuklu Türk'ü Alparslan'ın oğlu¹¹⁰ Tutuş'tur. Anna, Tutuş için "barbar" ifadesini kullanmaktadır. Ona göre, barbar Tutuş Rumların ülkesini, yani Anadolu'yu işgal etmek için ezici bir orduyla Anadolu'nun iç bölümlerine kadar gelmiş bulunmaktaydı. Aleksios karşısında muhalif olan ve birçok kalesini kaybetmiş olan Roussel, Bizans İmparatoru Aleksios'a karşı Tutuş'la ittifak kurmaya çalıştı. Ama Aleksios'un daha erken davranmasıyla Tutuş Aleksios ile ittifak yaptı. Anna Komnena, babası Aleksios'la ittifak yapmasına rağmen eserinde Tutuş'tan barbar olarak bahsetmeye devam etmiştir¹¹¹.

Anna Komnena, kendisine başkaldıran Nikephoros Bryennios'a karşı da Türklerin yardımını talep etmiştir. Bryennios kendisini Rumların imparatoru ilan etmiş ve Bizans ülkesinin batı bölgesini altüst etmiştir. İsyancı Bryenniosa'a karşı İmparator

¹¹⁰ Abdülkerim Özaydın, "Tutuş", *DİA*, İstanbul, 2012, XLI, 446.

¹¹¹ Komnena, *a.g.e.*, s. 17-18.

Aleksios'a Türkler yardım etmiştir. Bu yardım sayesinde Aleksios önemli bir başarı kazanmıştır. Aleksios, Bryennios'un ordusunu hiç beklemedikleri anda aniden vurdu. Anna, bu savaş sırasında uygulanan taktiğin mimarının babası Aleksios olduğunu ve bunun bir onur olduğunu söylemiştir¹¹².

Anna, bu savaşta Türklerle ilgili olarak şunları anlatır: "Türkler, düşmanın darmadağın ve tedbirsiz vaziyetini görünce kendi birliklerini üçe böldüler. İki çevrede pusuya yattılar. Üçüncüsü ise düşmana karşı harekete geçmek için emir aldı. Bu planı bulma onuru babam Aleksios'a aittir. Böylece Türkler saldırıya geçtiler. Ama hep birden değil, ayrı ayrı birlikler halinde saldırıyorlardı. Birlikler arasında mesafe vardı. Her takım düşmana at üstünde saldırıyor, onları ok yağmurlarıyla eziyordu. [...]. Birbiri ardınca kendini gösteren Türkler, orduyu bir ok bulutu ile örtmekte idiler"¹¹³.

Böylece Anna Komnena, babasının Türkler sayesinde isyancı Bryennios'un isyanının bastırıldığını anlatmıştır.

Anna Komnena, Marmara Bölgesindeki ve Balkanlardaki Türklerin Bizans ordusuna katıldıklarını söylemektedir. Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'ten önceki imparator X. Konstantinos Doukas'ın kardeşi olan Kaisar İonnes Meriç Irmağını geçmekte olan Türklerle karşılaştı. Onlara nereden gelip nereye gittiklerini sordu. Eğer kendi ordusuna katılırlarsa büyük paralar kazanacaklarını ve büyük ödüller elde edeceklerini söyledi. Böylece orada anlaşma sağlandı. Türkler kendi adetlerine göre and içerek Komnenoslar uğruna savaşacaklarına yemin ettiler. Bu hadiseyi Anna, "mutlu bir olay" diyerek nakleder. Çünkü bu Türkler Kaisar'ın eliyle Anna'nın babası Aleksios Komnenos'a katılmışlardır. Bundan dolayı Komnenos çok sevinmiş ve Kaisar'ı kucaklayarak öpmüştür. Bu durumu Anna, "hele babam Türklerin kendine katıldığını görünce sevinçten ne yapacağını bilemedi" diyerek anlatır¹¹⁴.

Anna, Türklerin Anadolu'daki fetihleriyle ilgili olarak da önemli bilgiler vermiştir. O, "dinsiz Türkler" dediği Selçuklu Türklerinin Süleymanşah liderliğinde gerçekleşen Anadolu fetihlerini farklı yerlerde oldukça detaylar vererek anlatmıştır. O, Türklerin, babası Aleksios'un gözleri önünde Marmara denizine yerleştiğini,

¹¹² Komnena, *a.g.e.*, s.31.

¹¹³ Komnena, *a.g.e.*, s.31-32.

¹¹⁴ Komnena, *a.g.e.*, s.77-78.

Süleymanşah'ın tüm Anadolu'da buyruk yürüttüğünü söylemiştir. Süleymanşah elbette Anna'nın dediği gibi bütün Anadolu'ya hâkim değildir. Ancak, Anna'ya bunu söyleten şey, Süleymanşah'ın İznik'i ele geçirmesi ve bu şehrin Anadolu'daki Bizans hakimiyetinin başkent'i olmasıdır. Süleymanşah, Anadolu'daki bu önemli Bizans şehirini ele geçirmekle kalmamış, Marmara'nın güney sahillerine kadar ulaşmış, Boğazın Anadolu yakasına kadar ilerlemiştir. Anna, Selçuklu Türkleriyle ve Süleymanşah'la ilgili söylediklerini bu ruh hali içerisinde söylemektedir¹¹⁵.

Marmara Boğazına kadar gelmiş olan Türkleri buradan püskürtmek için İmparator bunlar üzerine askeri birlik gönderdi. Buradaki Türklerin sayısının kendilerinden az olduğunu gören İmparator Aleksios buradaki Türklere ani bir baskın vermek istedi. Buna göre askerler aniden barbarların (Türklerin) üzerine baskın yapacaklar, baskından sonra da hemen geriye döneceklerdi. Bu düzen ve taktik başarılı olunca Barbarlar (Anna'nın Selçuklu Türkleri için kullandığı ifade budur) geri çekilmek zorunda kaldı. Kıyı bölgelerden içeriye doğru çekildiler. Türkler hayvanları otlatmak için ele geçirdikleri yerlerden araziye çıktıklarında Bizans birlikleri onlara saldırarak ve başarıları çok küçük olsa bile bu küçük başarıyla yetinerek hemen geri çekileceklerdi. Askerlerin aldıkları talimat böyleydi. Bunun sebebini Anna Komnena şu şekilde anlatmaktadır: “Çünkü askerler başarı kazanınca daha fazlasını istemek için kendilerini umursamazca tehlikeye atabilirlerdi ve bu da düşmana (Tüklere) güven verebilirdi. Bu nedenle başarı elde eder etmez hemen geri çekilmeleri istendi”¹¹⁶.

Böylece çok geçmeden Türkler daha da geri çekildiler. Bunun üzerine imparator tutumunu daha da sertleştirdi. O güne kadar sessizce baskın yapmak için yaya gitmelerini söylediği askerlerine ata binmelerini, mızrak kullanmalarını ve sık sık baskın vererek düşmana atlı saldırılarda bulunmaları istendi. Artık Bizans askerleri sadece gece değil, gündüzleri de baskınlar yapacaktı. Bunun için Bizans ordusunda onbaşılar ellibaşı oldular. Askerler artık özgüvenle Türklere saldırmaya başladılar. Türkler için işler kötü giderken, Rumlar güçlenmeye başlıyordu. Anna'ya göre Komnenos, Türkleri sadece İstanbul boğazından ve denize yakın bölgelerden değil,

¹¹⁵ Komnena, *a.g.e.*, s.124.

¹¹⁶ Komnena, *a.g.e.*, s.124-125.

aynı zamanda İzmit ve Bitinya sınırlarından da uzaklaştırdı. Bunun üzerine Süleymanşah, ısrarla barış istemek zorunda kaldı¹¹⁷.

Süleymanşah'ın barış talebine Aleksios Komnenos büyük bir istekle olumlu karşılık verdi. Çünkü Güney İtalya'da beylik kurmuş olan bir Norman olan Robert'in Bizans üzerine saldırıya geçtiği haberini almıştı. By nedenle çöküntü halindeki bir devletin, parasız kalmış ve boşalmış bir hazineye sahip bir devletin yani Bizans devletinin başına yeni geçen bir komutanın iki düşmanla birden savaşması mümkün değildi. Böylece Üsküdar dolaylarından ve deniz kıyısı bölgelerinden Süleymanşah'ı çıkararak sınır olarak Kocaeli bölgesi içinde yer alan Drakon deresini çizmiş ve Süleymanşah'a bu dereyi asla geçmemelerini, Bitinya sınırlarından içeri girmemelerini söylemiştir¹¹⁸. Aslında bu antlaşmayla Bizans Devleti, Kocaeli yarımadası dışında kalan Anadolu topraklarında Süleymanşah'ın egemenliğini kabul etmiş oluyordu.

Anna Komnena, babası Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'un Süleymanşah'tan yardım istediğine de yer vermektedir. Az önce adı geçen Robert, oğlu Bohemond'la birlikte yeni yeni birlikleri de kendilerine katıp çok büyük bir ordu oluşturmak suretiyle Bizans üzerine yürüyorlardı. Anna bu ordunun asker sayısı itibarıyla ne kadar çok olduğunu vurgularken "kışın yağın kar taneleri kadar çok olan birlikler" ifadesini kullanmaktadır. Bu durumda, kendi askerlerinin sayısının Robert'in herhangi bir birliğindeki askerlerden bile az olduğunu bilen ve konunun ciddiyetini anlayan Aleksios, Türklerden yardım istemenin kendisi için zorunluluk olduğunu gördü. Yardım talebini Süleymanşah'a ilettili¹¹⁹.

Süleymanşah, Aleksios'un talebini geri çevirmemiş, ona asker göndermiştir. Ancak birçok milletten ve bu arada Türklerden de yardım alan Aleksios bu yardımlara rağmen büyük bir yenilgiye uğramıştır¹²⁰.

Anna Komnena Anadolu Selçukluları ile Büyük Selçuklular arasındaki ilişkilere dair bilgiler de vermiştir. Buna göre, Suriye bölgesinde fetihlere memur edilmiş olan Tutuş, Bu bölgede bağımsız hareket etmeye başlayınca Sultan Melikşah

¹¹⁷ Komnena, *a.g.e.*, s. 125-126.

¹¹⁸ Komnena, *a.g.e.*, s. 126.

¹¹⁹ Komnena, *a.g.e.*, s. 133.

¹²⁰ Komnena, *a.g.e.*, s. 142.

Tutuş'un üzerine Emir Bozan'ı gönderdi. Emir Bozan Tutuş'a mağlup oldu ve onun tarafından öldürüldü¹²¹.

Bu bilgileri verdikten sonra Anna Komnena olayların detaylarını anlatır. Sultan Melikşah'ın Tutuş üzerine asker göndermesinin sebebi onun gittikçe güçlenmesiydi. Bu durum karşısında Melikşah Bizans İmparatoruna elçi göndererek ona evlilik yoluyla hısmılık önerdi. Anna, Melikşah'ın İmparatora kıyı bölgelerinden çekileceğini, ele geçirilen kaleleri geri vereceğini ve Süleymanşah'a karşı tüm gücüyle kendisine destek olacağını söylediğini savunur. İmparator Melikşah'ın elçisini huzuruna kabul etti. İmparator karşısında akıllı bir elçi görerek ona nereli olduğunu, ana-babasının kimlerden olduğunu sordu. Siyavuş adındaki bu elçi de annesinin Gürcü, babasının Türk olduğunu söyledi. İmparator bunu öğrenince ona vaftiz olmayı teklif etti. Elçi de bunu kabul ederek Hıristiyan oldu ve İmparatora hizmet etmeye başladı¹²².

Anna bu noktada ilginç bilgiler aktarıyor. Verdiği bilgilere göre, Elçi Siyavuş'ta Sultan Melikşah'ın yazılı bir buyruğu vardı. Bu buyrukta kıyı şehirlerindeki beylere İmparatorla antlaşma yapıldığını, bu nedenle buraları boşaltılmaları, kaleleri teslim etmeleri isteniyordu. Elçi Siyavuş Hıristiyan oluşunu ve İmparator adına çalıştığını gizleyerek bu buyruğu gösteriyor, boşalan yerlere de Bizanslılar yerleşiyordu. Sinop da aynı usulle ele geçirildi. Burayı elinde tutan Selçuklu Emiri, sultanın buyruğunu görünce Sinop'u terk etti. Bunun üzerine Siyavuş, Sinop'a Bizans askerlerini çağırarak şehri onlara teslim etti. Siyavuş, bu şekilde diğer kaleleri ve şehirleri de dolaşarak, Sultanın buyruğunu gösteriyor ve buraları Bizans'a teslim ediyordu. İmparator bu hizmetleri karşılığında Siyavuş'u hediyelere boğdu ve onu dukalığa atadı¹²³.

Anna, Süleymanşah'ın ölümü üzerine Anadolu Selçuklu Devletindeki geçici sarsıntıdan Babası Aleksios'un nasıl faydalandığını da anlatır. Anna bu konuyu şu şekilde anlatır: Süleymanşah'ın ölümü tüm Asya da, yani Anadolu'da duyulunca kalelerin yönetimini ellerinde bulunduran beylerin her biri kendi yönettiği yerleri sahiplendi. Süleymanşah Suriye bölgesine giderken İznik'te yerine Ebu'l-Kasım'ı bıraktı, diğer bölgelere de diğer beyleri bıraktı. O, bu kişiler kendisi dönünceye kadar

¹²¹ Komnena, *a.g.e.*, s. 193-194.

¹²² Komnena, *a.g.e.*, s. 194.

¹²³ Komnena, *a.g.e.*, s. 196.

buldukları yerlere sahip çıksınlar istemişti. Ebu'l-Kasım Süleymanşah'ın hâkim olduğu bütün bölgeleri kontrolü altına almayı başardı. O, çok becerikli ve gözüpek bir birisiydi. Tüm Bitinya bölgesini ve Marmara kıyılarına kadar her yere akıncılar göndermiştir¹²⁴.

İmparator Ebu'l-Kasım'ı bazı taktiklerle barış yapmak zorunda bıraktı. Ama Ebu'l-Kasım ona karşı bazı gizli tezgahlar kurduğunu ve görüşmeleri sürüncemede bıraktığını anlayınca üzerine ordu gönderdi. Bu orduya komuta eden Tatikios İznik üzerine yürüdü. Üzerinde hiçbir Türk'ün görünmediği surların yakınına geldi; birliklerini savaş düzenine soktu. Türkler kapıları açıp onlara saldırdı. Rumlar bu Türklerin çoğunu yaraladı ve hisarın içine püskürttü. Tatikios aynı savaş düzenini gün sonuna kadar sürdürdü. Sultan Berkyaruk'un Porsuk komutasında elli bin askerden oluşan bir orduyla gelmekte olduğu kendisine haber verilince ve bu haberi başkaları da doğrulayınca bu kadar büyük bir orduyla başa çıkamayacağını anladı ve saldırı düşüncesinden vazgeçerek geri döndü¹²⁵.

Ebu'l-Kasım onun İstanbul doğrultusunda yola çıktığını surların üzerinden görünce kalesinden çıkarak onu takip etmeye başladı. Uygun bir yerde Bizans ordusuna saldırmayı amaçlıyordu. Karamürsel taraflarına geldiğinde onlara saldırdı. Çetin bir savaş oldu. Tatikios saldıran barbarları (Türkleri) geri püskürtmeyi başardı¹²⁶.

Anna Komnena'ya göre, Ebu'l-Kasım'ın durmaya niyeti yoktu. O, Rum topraklarına göz dikmişti. Rumların egemenlik alanlarını yahut da tüm kıyıları ve adaları ele geçirmek istiyordu. Bunun için korsan gemileri yaptırdı. Ele geçirdiği Gemlik'te yaptırdığı bu gemilerle amacına ulaşacaktı. Ama bu durum İmparatorun gözünden kaçmadı. O da hemen savaş gemilerini donattı. Sonra, Manuel Boutoumites'i dükalığa, yani filo komutanlığına atadı, sonra da Ebu'l-Kasım'ın üzerine gönderdi. Ona baskın yapıp gemilerini de ateşe vermesini emretti. Tatikiosu da önemli askeri güçlerle karadan gönderdi. Böylece Tatikios ile Bououmites başkentten ayrıldılar. Ebu'l-Kasım her iki Bizans komutanın da kendi üzerlerine geldiğini öğrenince ordugahını onların baskın yapacağı yerden uzaklaştırdı. Çünkü buldukları

¹²⁴ Komnena, *a.g.e.*, s. 197.

¹²⁵ Komnena, *a.g.e.*, s. 197-198.

¹²⁶ Komnena, *a.g.e.*, s. 198.

yer baskını savuşturmaya elverişli bir yer değildi. Ordusunu mücadele edebilecekleri daha elverişli bir yere nakletti¹²⁷.

Manuel Boutoumites denizden beklenenden daha kısa sürede çıkageldi ve Ebu'l-Kasım'ın gemilerini ateşe verdi. Ardından karadan da Tatikios geldi. On beş gün boyunca vurkaç saldırıları yaparak Ebu'l-Kasım'ı meydan savaşına zorluyordu. Ancak Ebu'l-Kasım çok yiğit biriydi, onlara boyun eğmek şöyle dursun, yiğitçe direndi. Ancak sonuç itibarıyla mağlup oldu. Türkler çok can kaybı yaşadı, çok sayıda esir verdiler. Çoğu kaçarak kurtuldu. Ebu'l-Kasım da İzmit'e giderek kurtulabildi. Tatikios bu savaşta çok sayıda ganimet elde ederek geri döndü¹²⁸.

Anna Komnena'nın ifadeleri, aslında Süleymanşah'ın ölümünden sonra Ebu'l-Kasım'ın Anadolu'da kurulmuş olan bu yeni devleti dağılmadan ayakta tutmak ve Bizans'a karşı devletin sınırlarını korumak ve hatta genişletmek için ne kadar çok mücadele verdiğini, bunun için ne kadar büyük bedeller ödediğini göstermektedir.

Anna Komnena bu ifadelerin hemen arkasından Ebu'l-Kasım ile Büyük Selçuklu Devleti arasındaki mücadeleye ve bu mücadele dolayısıyla Ebu'l-Kasım ile Bizans İmparatoru arasındaki yakınlaşmalara temas eder. Babası Aleksios Komnenos için "insanların gönlünü kazanmakta ve taştan bir yüreği bile yumuşatmakta becerikli olan İmparator" ifadesini kullanarak şöyle devam eder: Ebu'l-Kasım'ın mağlubiyet haberi gelince İmparator ona hemen bir mektup gönderdi. Ona böyle boş olan hayallerden vazgeçmesini, havaya kılıç çalıp durmamasını, böyle yapmak yerine kendisini ziyarete gelmesini ve zahmetin ağırlığı yerine cömertçe verilen armağanları almanın, onur unvanları edinmenin keyfini çıkarmasını söyledi. Anadolu'daki kalelerin Büyük Selçuklu Devleti adına gelen Porsuk'un kuşatması altında olduğunu gören Ebu'l-Kasım İmparatora güvenerek onunla antlaşma yapmayı kabul etti. İkisi arasında barış antlaşması yapınca, başka yararlar da sağlamak amacıyla İmparator her çeşit zevki tattırmak üzere onu başkente davet etti¹²⁹.

Ebu'l-Kasım bu daveti kabul etti. Daha başkente girişinden başlayarak bin çeşit gönül okşayıcı durumlarla karşılaştı. İznik'i zapt etmiş olan Türkler, İzmit şehrini de

¹²⁷ Komnena, *a.g.e.*, s. 198.

¹²⁸ Komnena, *a.g.e.*, s. 199.

¹²⁹ Komnena, *a.g.e.*, s. 199.

kuşatmaktaydılar. Türkleri buradan çıkarmak isteyen İmparator, Ebu'l-Kasım'a karşı dostluk gösterileri sergilerken kıyıda bu kuşatmalara engel olacak bir kale inşa ediyordu. Ebu'l-Kasım'dan gizleyerek yapmak istediği bu kale için gemilere inşaat malzemeleri ve ustalar yükleyerek buraya gönderdi. Bu gemilerin komutanlarına, eğer Türkler bu kıyıdan geçerler ve kale yapımını görürlerse, bundan Ebu'l-Kasım'ın haberinin olduğunu söylemelerini tenbih etti. Ama onun bunu öğrenmesini engellemek için de Bitinya kıyılarına gemileri yaklaştırmıyordu. Ebu'l-Kasım ise bu olan bitenden habersiz, İmparator'un oyalamalarıyla meşgul oluyordu. İmparator ona büyük miktarda paralar veriyor, onu hamamlara davet ediyor, at yarışlarına, av partilerine götürüyor ve araba yarışlarıyla onu meşgul ediyordu. Kalenin yapımı bitince onu yine armağanlara boğdu, aralarındaki antlaşmaların geçerli olduğunu söyledi ve onu kalenin yapıldığı yerden gönderdi. Kalenin yapıldığını gören Ebu'l-Kasım büyük bir burukluk hissetmesine rağmen yine de hiçbir şey olmamış gibi davrandı suskunluk içine girdi¹³⁰.

Çünkü Büyük Selçuklu komutanlarından Porsuk Anadolu Selçuklularının başkenti İznik'i kuşatmış bulunuyordu. Dolayısıyla onun Bizans'la sulha ihtiyacı vardı. Anna, bu konuyu şöyle anlatmaktadır: Porsuk çok sayıda askerle İznik'i kuşatmıştı. Bu kuşatmaya üç ay boyunca devam etti. Ebu'l-Kasım bu kuşatmaya daha fazla dayanamayacağını ve Porsuk'a güç yetiremeyeceğini anlayınca İmparatora yardım için elçiler gönderdi. "Çünkü Porsuk'a teslim olmaksızın İmparatora köle olmayı yeğlediler"¹³¹. İmparator bunlar için en önemli birliklerini seçerek onlara yardıma gönderdi. Aslında Ebu'l-Kasım'a yardım göndermesi onlara iyilik için değildi. Tam tersine bu destek, tam da Ebu'l-Kasım'ın mahvolmasına yol açacaktı. Gerçekten Rum devletinin (Anadolu Selçuklularıyla Büyük Selçuklular) iki düşmanı birbirleriyle savaşmaktaydılar. Bu durumda güçsüz olanına yardım etmek gerekiyordu. Bunun sebebi, o daha güçlü olsun diye değil, güçlü olanı uzaklaştırmak için bunu yapmak gerekiyordu. Böylece İmparator, o güne kadar Bizansın elinden çıkmış olan kenti tekrar eline geçirebilecekti; birer ikişer kaleleri yeniden kendi ülkesine katabilecekti; Özellikle Türk mızrağının savaş kazanır olduğundan beri neredeyse hiç hükmedemediği Rum ülkesini tekrar genişletecekti¹³².

¹³⁰ Komnena, *a.g.e.*, s. 200.

¹³¹ Komnena'nın tam olarak ifadesi böyledir.

¹³² Komnena, *a.g.e.*, s. 201.

İşte İmparatorun ordu göndermesinin altında yatan sebep buydu. Ancak kader buna razı olmadı. İmparatorun gönderdiği birlik şehir hisarına geldiğinde Türkler onlara kapıları açtılar. Askerler, doğu kapısında sur üstündeki mazgallara çıktılar. Sancaklarını ve asalarını orya koyup şamatalara başlayarak savaş naraları attılar. Bundan dehşete düşen Porsuk komutasındaki İznik’i muhasara eden askerler o gece kuşatmayı kaldırdılar. Çünkü onlar yardıma İmparatorun kendisinin geldiğini sanmışlardı. Böylece Porsuk kuşatması kaldırılmış oldu ve askerler de başkente döndüler¹³³.

Bundan sonra Anna, hem Büyük Selçuklular hem de Anadolu Selçuklularıyla ilgili bilgiler vermeye devam etmiştir. O, Ebu’l-Kasım sonrası Selçuklu devletindeki gelişmelerle ilgili bilgiler de vermiştir. Kendi döneminin siyasi ve uluslararası olaylarına kayıtsız kalmayan ve her yönüyle entelektüel bir kişiliğe sahip olan Anna, Sultan Melikşah’ın Emir Bozan’ı İznik üzerine gönderdiğini anlatmaya başlarken, daha önce adı geçen elçi Siyavuş’un hala Melikşah tarafından beklendiğini ifade eder. Ancak geciktiğini görünce akıbetini araştıran Sultan Melikşah, bu kişinin yaptıklarını, nasıl Kara Tekin’i Sinop’tan hileyle çıkardığını, nasıl kutsal vaftizden geçtiğini ve Hıristiyanlaştığını, İmparator tarafından “duka” rütbesiyle batıya gönderildiğini öğrenince hem çok üzüldü, hem de çok sinirlendi. Böylece bu kez de Emir Bozan’ı Ebu’l-Kasım’ın üzerine gönderdi. Bozan İznik’i zaptetmek için birkaç kez girişimde bulundu. Ama bütün girişimleri sonuçsuz kaldı. Çünkü Ebu’l-Kasım amansızca direniyor, İmparator’dan da yardım alıyordu. Bozan İznik’ten ümidini kesince diğer hisarları zapt etmek üzere harekete geçti. Bu nedenle de muhasarayı kaldırarak çekip gitti¹³⁴.

Bozan’ın İznik kuşatmasını kaldırdığını gören Ebu’l-Kasım hemen 15 katıra, taşıyabildikleri kadar altın yükleyerek, emirlikten uzaklaştırılmaması için armağan olarak sunmak üzere Sultan Melikşah’ın yanına gitmek amacıyla yola çıktı. İsfahan yakınlarında kendisini huzuruna kabul etmesi için araya aracılar koydu. Ancak sultan onu huzura kabul etmedi. Çok ısrarcı olunca Sultan “Ben bu işle uğraşma işini Emir Bozan’a bıraktım. Bundan geri dönmem. Öyleyse gitsin onu bulsun, armağanları ona versin ve ne istiyorsa ona söylesin. O neye karar veriyorsa benim buyruğumdur” dedi.

¹³³ Komnena, *a.g.e.*, s. 202.

¹³⁴ Komnena, *a.g.e.*, s. 202-203.

Ebu'l-Kasım sultanla görüşme ümidini tamamen yitirince, Bozan'ın yanına gitmek için yola çıktı. Yolda, Bozan'ın kendisine gönderdiği 200 beyle karşılaştı. Bu kişiler onu tutukladılar ve yay kirişiyile boğarak öldürdüler. Anna, olayı bu şekilde anlattıktan sonra, “Bana kalırsa bütün bu işleri ayarlayan Bozan değil, Sultandı. Ebu'l-Kasım'ın öldürülmesi talimatını veren oydu” demektedir¹³⁵.

Anna Komnena, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın Bozan'ı Ebu'l-Kasım'ın üzerine gönderdiği sırada onunla birlikte İmparatora bir mektup gönderdiğinden söz eder. Anna, mektubun muhtevasını tam olarak eserinde kaydetmiştir. Sultan bu mektupta şunları söylemiştir:

“İmparator! Sana ilişkin şeyleri öğrendim. Daha devletin yönetimine henüz geçmiş iken kendini çeşitli tehlikelerle karşı karşıya bulduğunu nasıl sen Latinleri yeni mağlup etmiş iken İskitlerin sana karşı saldırı hazırlıklarına giriştiğini, Emir Ebu'l-Kasım'ın kendisinin de vaktiyle Süleyman'ın seninle yapmış olduğu antlaşmayı çiğneyerek Anadolu'yu ta Üsküdar'a kadar talan ettiğini bana anlattılar. Ebu'l-Kasım'ın ö yörelerden kovulmasını ve Anadolu'nun Antakya ile birlikte senin egemenliğine girmesini istiyorsan, oğullarımın en büyüğü ile evlendirilmek üzere kızını bana gönder. Böylelikle artık engel tanımayacaksın ve yanında müttefik olarak ben bulununca yalnız doğuda değil, Arnavutluk'a kadar tüm batıda da her şeyi, başaracaksın. Bizim sana göndereceğimiz ordular sayesinde hiç kimse sana karşı koyamayacak”¹³⁶.

Anna, Selçuklu Sultanının mektupta talep ettiği, “büyük oğluyla evlendirmek için İmparatorun kızını istemesi” olayına iyice takılmış olmalı ki bunun üzerinde durmaktadır. O, İmparator'un böyle bir talebi kabul etmediğini, ciddiye bile almadığını söyledikten sonra, “bu talebi nasıl önemsesin ki? Bu mektupta Barbarın büyük oğlunun eşi olsun diye istenen İmparatorun kızı, her türlü düşkünlükten daha beter bir hükümdarlık rahatlığını paylaşmak üzere İran'a gitseydi, pek mutsuz olacaktı” demektedir¹³⁷.

¹³⁵ Komnena, *a.g.e.*, s. 203-204.

¹³⁶ Komnena, *a.g.e.*, s. 203.

¹³⁷ Komnena, *a.g.e.*, s. 204.

İmparator Sultandan gelen mektubu okuyunca “onun kafasına bunu şeytan sokmuş” diye homurdandı. Bu evliliğe hiçbir şekilde yanaşmadığı halde, yine de Sultanın gönlünü boş hayallerle avutmak gerektiğini düşündü. Sultana mektup yazarak ona elçiler gönderdi. Mektubunda, aralarında barış kurulmasını memnuniyetle kabul edeceğini, önerilerini benimsediğini söylüyor, ancak işi de sürüncemede tutmaya çalışarak karşı istekler öne sürüyordu. Ancak Sultana giden elçiler Horasan’a varmadan Sultanın öldürüldüğünü¹³⁸ haber alınca geri döndüler¹³⁹.

Görüldüğü gibi Anna Komnena, Selçuklu Sultanı Melikşah’ın öldürüldüğünü düşünmektedir. O, öldürme işini tasarlayanın da Tutuş olduğunu söylemektedir. Ona göre, Tutuş, Arabistan’dan (doğrusu Halep bölgesidir) yola çıkıp, ordularla kendi üzerine gelen Süleymanşah’ı ve damadını öldürdükten sonra hedef olarak Melikşah’ı belirlemişti. Çünkü o, Sultanın İmparatorla barış konusundaki yazışmalarını öğrenmişti. Bunun üzerine onu öldürmeyi tasarladı. Bu amaçla 12 kan içici Haşhaşîyi getirterek elçi kılığında sultana gönderdi. Kardeşi Melikşah’ı nasıl öldürecekleri konusunda onlara talimat ve taktikler verdi. Sultana bazı sırlar vereceklerini söyleyerek yakın temas kurmalarını ve yanına yaklaştıklarında da kulağına bir şey söyleyecekmiş gibi yaparak öldürmelerini söyledi¹⁴⁰.

Anna, Sultan Melikşah’ın ölümünden sonra, Selçukluların elinde bulunan Süleymanşah’ın iki oğlunun (Kılıçarslan ile Kulan Arslan) Horasandan kaçarak İznik’e geldiklerini söyler. Ebu’l-Kasım’ın öldürülmesinden sonra İznik’teki Selçuklu Devletini ayakta tutan Ebu’l-Gazi’nin yanına vardılar. Anadolu Selçuklu Devletinin kurucusunun oğullarını karşısında gören halk onları coşkuyla karşıladı. Ebu’l-Gazi İznik şehrini ve Selçuklu tahtını onlara hemen teslim etti. Böylece Anna, Anadolu Selçuklu Devleti’nin yaşadığı fetret devrinin de nasıl sona erdiğini ayrıntılı bir şekilde anlatmış olmaktadır.

Anna Komnena’nın önemli bilgiler verdiği bir başka Türk Beyi de, İzmir ve bölgesinde bir Türk beyliği kurmuş olan Çaka Bey idi. Bizans imparatoru denizlerde kendisine tehdit olarak gördüğü Çaka Bey hakkında ayrıntılı bilgi almaya başlamış ve onun hakimiyetine son vermek için çalışmalara başlamıştı. Çaka bey üst üste aldığı

¹³⁸ Anna Komnena’nın ifadesidir.

¹³⁹ Komnena, *a.g.e.*, s. 204.

¹⁴⁰ Komnena, *a.g.e.*, s. 205.

yenilgi ve başarısızlıklara rağmen ilk tasarımlarından vazgeçmemiş bu haliyle imparatorun dikkatini celp etmişti. İzmir'den Çaka beyi kovmak ve onun bütün hayallerini ortadan kaldırmak ümidine kapılmıştı. İmparator kayın biraderi İonnes Doukas ı Kaptan-ı Derya yaptı. Ona seçkin bir ordu vererek karadan ve denizden Çaka Bey üzerine gönderdi. Doukas, ahşap kuleler yaptırdı ve barbarlara karşı şiddetli bir saldırı başlattı. Çaka Midilli'ye savunma hattı oluşturdu. Azgın bir çatışma çıktı, ancak bunu gecenin karanlığı bir süre sonlandırdı. Doukas'ın başarı elde edememesi imparatoru derin bir hayal kırıklığına uğrattı. İmparator askerlere talimat verdi ve sabaha karşı değil güneşi arkanıza alarak Çaka ile mücadele edin. Hem güneş ışınları, hem de Çaka kuvvetleri ile mücadele etmeyin talimatını verdi. Taktik işe yaramasa da çıkan bir fırtına Türklerin geri çekilmesine neden oldu. Anlaşmalı olarak Çaka İzmir 'e döndü. Midilli bölgesinde de Doukas'a ve esirlere zarar vermedi. Ancak Çaka kaynakta bahsedildiğine göre yine rahat durmamış ve anlaşmayı bozacak tarzda hareket ile herkesi izmir'e götürmeye kalkmıştı. Çaka ya saldıran Doukas ve Dalassenos pek çok askeri öldürdü. Çaka kayıp aldı. Burada çok önemli bir ayrıntı söz konusudur. Çaka Bey e karşı Sultan Kılıçarslan'ın Dolessenos tarafından kışkırtılması bir mektup ile Çaka'nın üzerine kışkırtılması olayı vardır. Mektup aynen şöyledir: "Şanı büyük Sultan Kılıçarslan! Biliyorum ki Sultanlık sana baba mirası olarak geçmiştir. Oysa, senin kayın baban Çaka görünüşte Rum devletlerine karşı silahlanıyor ve kendisine Basilios dedirtiyor ama, besbelli ki bu aldatmacadır. Aslında böylesine deneyim sahibi olan ve son derece bilgili olan o, kendisinin Rumlar üzerinde Basiliosluğa hiçbir hakkının bulunmadığını ve bu kadar büyük bir devletin başına geçmenin olanaksız olduğunu biliyor. Kurduğu bütün tezgâh sana karşı yönelmiştir. Bu durum karşısında sen ne onu başıboş bırakmalısın, ne de cesaretini yitirmelisin. Yapman gereken erkinden yoksun bırakılmamak için uyanık durmaktır. Bana gelince ben tanrının yardımıyla onu Rum ülkesinin sınırından kovarım. Seni de olursa barışçı yolla olmazsa silah zoru ile yönetimine almaya davet ederim."¹⁴¹ Bu kışkırtma işe yaramış ve Sultan Kılıçarslan Çaka Beyin peşine düştü. Çaka Bey ise imparatorun başına ördüğü bu çoraptan habersiz Sultanın yanına gitti. Onu yemek esnasında

¹⁴¹ Komnena, *a.g.e.*, s. 270.

öldürdü. Böylece Çaka tehlikesi de imparatorun bu oyunu ile hem de Selçuklu sultanı sayesinde ortadan kaldırılmış oldu.¹⁴²

Anna Komnena, görüldüğü gibi oldukça entelektüel bir kişiliğe sahip bir kadındır. Döneminin uluslararası siyasi ilişkilerini takip etmekte, kendileriyle yakın temas halinde olan Selçuklulara dair bilmesi gerekenden çok daha fazla bilgilere sahip olduğu görülmektedir. Türklerle ilgili gözlemleri ve bildikleri yer yer hatalı ve yanlış da olsa, genel itibarıyla dönemin bilgi kaynakları ve şartları açısından düşünüldüğünde fevkalade önemli bilgilerdir. Türklerle ilgili bilgiler konusunda bizim ele aldığımızdan çok daha fazlasına yer vermiştir.

2.2. Nikephoros Bryennos'un Eserinde Türkler

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Bizans'ın köklü ailelerinden gelen Nikephoros Bryennios, Türklerin Anadolu'ya yayılışı hakkında mühim bilgiler vermektedir. Malazgirt savaşından önceki dönemi anlatırken “Türkler şimdiden Anadolu illerini talan ediyorlar. Bu kişiler (yani Selçuklu Türkleri) kimin nesi idi ve ilk olarak hangi ülkeden çıkıp gelmişler, Rumların yanı başına yerleşmişlerdi. Bunu biraz daha geriye giderek anlatmam gerekiyor” dedikten sonra, “bunlar Don Irmağı ile Bosporos/Kırım Boğazı ötesinde, Kafkas Dağlarından uzak olmayan kuzey ülkelerinde yerleşik idiler. Önceleri yalnız sütle (ve süt ürünleriyle) beslenen bu ulus, bağımsızdı, çok kalabalıktı ve son derece de savaşçıydı. Hiçbir zaman herhangi bir diğer ulusun egemenliği altına girmemiştir” demek suretiyle, Türklerin karakter ve meziyetlerini dile getirmiştir¹⁴³.

Bryennios ta Emevi devletine kadar giderek daha sonra kurulan Abbasileri de kastetmek suretiyle Müslümanların çok büyük bir devlet kurduklarını, fakat birbirlerine düştükten sonra bu devletin parçalandığını, içinden birçok devletin çıktığını söylemiştir. Bu dönemde Horasana Gaznelilerin egemen olduğundan bahisle verdiği bilgiler yanlış olmakla birlikte Gazneli Sultanı Mahmud'un Selçuklularla kurduğu ilişkiden söz etmektedir. Buna göre, Gaznelilerde işlerin iyi gitmemesi nedeniyle Gazneli Mahmut Selçukluların reisine armağanlarla birlikte elçiler gönderdi. Elçiler yanlarında Mikail'in oğlu Tuğrul Beyin komutasında üç bin askerle birlikte geri

¹⁴² Komnena, *a.g.e.*, s. 271.

¹⁴³ Bryennios, *a.g.e.*, s. 38-39.

döndüler. Sultan Mahmut bu askerleri ücretli olarak kendi ordusuna kattıktan sonra onlarla birlikte Bağdat'taki Besasiri'nin üzerine gitti ve onu mağlup etti. Daha sonra bu Türklerle birlikte Hindistan seferlerine de çıkmak istedi. Ancak Selçukluların Türkleri bunu kabul etmedi ve ona başkaldırdı. Türkler Kirman çölüne çekilerek bölgedeki Müslüman topraklarını talan etmeye başladılar¹⁴⁴.

Bryennios bu bilgilerden sonra Tuğrul bey idaresi altındaki Selçukluların Horasana yerleşmelerini anlatmaktadır. Bu konuda o yine yanlış da olsa döneme ait anlatılarına devam etmektedir. O, Sultan Mahmud'un Selçukluların başkaldırısına kızdığını ve bu nedenle yiğitliğiyle meşhur olmuş on komutanı başlarına atadığı 20 bin kişilik bir orduyu onların üstüne gönderdiğini söylemektedir. Bu ordu Kirman çölüne doğru yola çıkmış, fakat burada hem yiyecek hem de su azlığının olduğunu görerek çöle girmemişlerdir. Bunun yerine ordu çölün girişinde ordugahını kurmuş ve savaş planlarını hazırlamışlardır. Çölün iç taraflarında bulunan Tuğrul Bey kendisine karşı ordu gönderildiğini haber alınca istişareler yaptı. Bu istişareler sonunda kendileriyle savaşmak için gelen ve ordugâh kurarak bekleyenlere hiç beklemedikleri an ve zamanda saldırmayı kararlaştırdı. Bu kararını uygulayan Tuğrul Bey, önemli bir zafer kazandı, karşısındaki orduyu mağlup etti, çok sayıda ganimet ve mühimmat elde etti. Bu zaferden sonra o eşkıya gibi çöllere kaçmadı, artık açıkça araziye çıktı. İlerlediği her yerde kaçak olan suçlular, köleler, talan ve yağmayla geçimlerini sağlayanlar Tuğrul Bey'in ordusuna katıldı. Böylece kısa zamanda çok büyük bir güce sahip oldu. Ordusundaki asker sayısı 50 binden az değildi. Bu mağlubiyet Sultan Mahmud'un çok ağrına gitti. Ordunun başına tayin ettiği on komutanı ceza olarak kör ettirdi. Savaş meydanından kaçan askerlere ise kadın elbisesi giydirerek kent meydanlarında dolaştıracağını söyledi¹⁴⁵.

Bu tehdidi duyan askerler Tuğrul Bey'in safına geçtiler. Tuğrul Bey her seferinde daha da güçleniyordu. Gittikçe güçlenen Tuğrul Bey bütün ordusunu toplayarak topyekûn bir savaşla her şeyi kökünden halletmek istedi ve bunun için hemen harekete geçerek Sultan Mahmud'un üzerine yürüdü¹⁴⁶. Bu kişi (aslında Sultan Mesud), çok farklı kesimlerden insanları toplayarak oluşturduğu 50 bin kişilik bir

¹⁴⁴ Bryennios, *a.g.e.*, s. 39-40.

¹⁴⁵ Bryennios, *a.g.e.*, s. 40-41.

¹⁴⁶ Bryennios'un öteden beri Tuğrul Bey ile savaştığını söylediği Gazneli Sultanı, Mahmud değil, Mahmud'un oğlu Sultan Mesud'tur.

orduyla Tuğrul Beyi karşılamak üzere yola çıktı. İsfahan bölgesinde yapılan savaşta Gazneli Sultanı kendi askerlerini coşturup atını sürmekteyken, atının ayağı kayıp yere düşünce kendisinde düştü ve boynu kırılarak öldü. Onun ölümüyle ordusundaki askerler Tuğrul Bey'in ordusuna geçti. Böylece Tuğrul Bey savaşı kazanarak kendisi Selçuklu devletini kuran kişi olarak Selçuklu tahtına çıktı. Tuğrul Bey bütün Türkleri Horasan'a çağırıldı. Bundan sonra Persler ve Müslümanlar ona boyun eğdiler. Böylece bu kişi bütün makamları İranlılardan ve Türk olmayan Müslümanlardan çekip alırken, onları Türklere verdi ve Pers ülkesini tamamen Türklere bağımlı kıldı¹⁴⁷.

Önemli bir kısmı yanlış olan bu bilgilerden sonra Bryennios, Malazgirt savaşına dair önemli bilgiler vermiştir. Malazgirt savaşı öncesi için şu bilgileri vermiştir: "Türkler, Rumlarla sınırdaş oldular. Ancak onlar, Rumlarla savaşmaktan korkuyorlardı. Çünkü onlar Rumları hala önceki üç hükümdarın döneminde olduğu kadar güçlü sanıyorlardı. Türklerin Rumlarla hangi sebeplerle savaştığını da söylememiz gerekir"¹⁴⁸ dedikten sonra bunun sebebini anlatmıştır. Buna göre Selçuklular Gaznelileri yendikten sonra Bizans'la sınırdaş olmuşlardır. Gazneli ordusuna mensup askerler, mağlubiyetle birlikte Selçuklu hizmetine girdiler. Bağdat'ta hakimiyet kurmuş olan Büveyhilerin kendisine karşı savaş ilan etmeye hazırladıklarını duydu. Büveyhilerin üzerine yürüyerek onları mağlup etti. Bağdat'ın egemenliğini eline aldı. Musul Emirine karşı da amcasının oğlu Kutalmış'ı gönderdi. Ancak Kutalmış mağlup oldu. Geriye çekilerek Vaspuragan, yani Van gölünün üst bölgelerinde konaklamak istedi. Fakat Rumlardan çekindi. Bölgenin yöneticisine elçi göndererek buradan geçmek istediğini, geçiş sırasında hiçbir şeye zarar vermeyeceğini, ülkesine de zararı dokunmayacağını söyledi, bu konuda teminat verdi. Fakat bölgenin Bizans yöneticisi kendisine yapılan bu ricayı korkaklık olarak görme yanlılığına düştü ve Türklere karşı savaş açtı. Daha hiçbir şey gerçekleştirilmeden Türkler karşısında dağıldı, ağır bir yenilgi aldı. Askerinden çoğu öldürüldü, kendisi de tutsak alınarak köle pazarında satıldı. Kutalmış Tuğrul Bey'in yanına giderek başarısız seferinden dolayı özür diledi. Geçtiği Rum bölgelerinin kadınlardan ibaret olduğunu söyledi. Bu sözle Bizans askerlerinin kadınlar gibi korkak olduğunu ima etmişti. Bunun üzerine

¹⁴⁷ Bryennios, *a.g.e.*, s. 42.

¹⁴⁸ Bryennios, *a.g.e.*, s. 43.

Sultan Tuğrul, Rumlara karşı 20 bin kişilik bir ordu gönderdi. Böylece Türklerle Bizans arasında savaşlar başlamış oldu¹⁴⁹.

Nikephoros Bryennios, Malazgirt savaşını da şu şekilde anlatmıştır: İmparator Romanos Diogenes bahar başlarında ordusunu toplayarak savaş hazırlıkları yaptı ve Türklere karşı harekete geçti. Kapadokya bölgesine vardığında komutanlarının en iyilerini çağırarak onlarla istişarede bulundu. İstişarenin konusu ise ülkelerine saldırarak mı Türklerle çarpışmalılar, yoksa kendi yurtlarında kalarak Türklerin gelip saldırılmalarını mı beklemeliler, idi. Çünkü Sultan Alparslan'ın kendi ülkesinden çıkıp hızla Bizans üzerine gelmekte olduğunu haber almışlardı. Bunun üzerine komutanlardan bazıları daha cesur davranarak, beklememeleri, tam tersine ilerlemeleri gerektiğini, Sultanla Horasan'da Hemedan'a girerken savaşmaları gerektiğini söylediler. Çok önemli komutanların çoğu da Selçuklu Türklerinin üzerine gidilmesi yönündeki düşüncelerin çok yanlış olduğunu söylediler. Ona bazı önerilerde bulundular. Fakat bu önerileri hiç dikkate alınmadı. Böylece yaltakçıların görüşü üstünlük kazandı. Halbuki değerlerini kanıtlamış kişilerin görüşlerini kabul etmek gerekiyordu. Ama öyle olmadı¹⁵⁰.

Bryennios Malazgirt yakınlarına vardığında, onu, Suriye'den ve Ermenistan'dan azımsanmayacak sayıda askerle, güçlü ve atılgan, yiğit bir komutan olan Basilakios karşıladı. İmparatoru pohpohlayıp ona yalakalık yapmak istediğinden, sorduğu sorulara akla uygun cevaplar vermedi. İmparator'a yalakalık yapanlar ona Selçuklu Sultanı kendisine karşı sefere çıkıldığını öğrenince korkup Bağdat'a kaçtığını söylediler. İmparator da bu sözlere güvenerek ordusunu ikiye böldü. Bir bölümünü orda tuttu, diğerini de Ahlat'a gönderdi. Ahlat'a gönderdiği ordunun başına da ötedenberi çok yetenekli olan ve ordunun bölünmesine karşı çıkmış olan, bu konuda ona öğütler veren Magistros'u atadı. Ancak bu komutan onu ikna edememişti. Magistros Ahlat'a doğru yönelince, üçüncü gün Türkler ot toplamaya giden Bizans askerlerine saldırdılar ve bazılarını esir alırken bazılarını da öldürdüler. Bu durumu haber alan İmparator Basilios'u hemen yanına çağırttı ve Türklerin nereden çıktığını ve daha birçok soru ve bu durumun hesabını sordu. Bu kişi yine her zamanki

¹⁴⁹ Bryennios, *a.g.e.*, s. 43-44.

¹⁵⁰ Bryennios, *a.g.e.*, s. 48.

umursamazlıkla bu kişilerin Türk çapulcular olduğunu, çapul amacıyla Ahlat'tan geldiklerini söyledi. İmparator ise Alparslan'ın yaklaşmış olduğunu anlayamadı¹⁵¹.

Nikephoros Bryennios, bundan sonra da Malazgirt savaşına dair bazıları yanlış olan detaylı bilgiler vermektedir. Ama onun verdiği en ilginç bilgi kendi adıyla aynı olan babasının savaş sırasındaki becerisine ve kahramanlıklarına dair verdiği bilgilerdir. O, babası Bryennos'tan bahsederken onu Türklerin saldırısına ve göğsünden mızrakla yaralamasına rağmen onlarla yiğitçe çarpışmaya devam eden kişi olarak tasvir etmektedir¹⁵².

Bryennios, İmparatorun tutsak düşmesi hadisesinden söz ederken, Türklerin savaş tarzına dair bilgiler vermiştir. Onların kaçıyormuş havası uyandırarak gittiklerini, onu takip eden Bizans askerlerini peşlerinden sürükledikten sonra bir den geriye dönerek onları çembere aldıklarını ve İmparatorun çember içinde kaldığından diğer birliklerden yardım alamadığını söylemektedir. İmparator çok sayıda Türk askeri birliklerinin arasında kaldı. Onlara karşı savaşmasına rağmen atının vurulması nedeniyle yere düştü ve böylece tutsak alındı, eli kolu bağlanarak Sultan Alparslan'a götürüldü¹⁵³.

Bryennios, Selçukluların ve Sultan Alparslan'ın savaş sonunda galip gelerek imparatorun tutsak edilmesi karşısındaki tavırlarını objektif bir lisanla anlatmaktadır. Konuyu anlatırken “bu fırtına henüz yatışmamışken başka çılgınlıklar da kendini gösterdi” demek suretiyle Alparslan'ın esir imparatora davranışına inanmadığını göstermektedir. “Selçuklu Sultanı Bizans İmparatorunu esir görünce başarısından dolayı böbürlenmedi, tam aksine başarısından dolayı neredeyse mahcup oldu, kazandığı zafer üzerine hiç kimsenin beklemediği kadar alçak gönüllü davrandı. Tutsak alınmış olan imparatoru teselli etti, onunla birlikte aynı sofrada yemek yedi, onun hatırı için istediği kadar esiri serbest bıraktı ve son olarak imparatorun kendisini de serbest bıraktı” sözleri, Bryennios'a aittir¹⁵⁴.

Bryennios, bunlardan daha fazlasını da kaydeder. Alparslan'la kız alıp vermek suretiyle akrabalık kurmak konusunda anlaştığını, ondan Rumlar için hiç de

¹⁵¹ Bryennios, *a.g.e.*, s. 49-50.

¹⁵² Bryennios, *a.g.e.*, s. 51.

¹⁵³ Bryennios, *a.g.e.*, s. 54-55.

¹⁵⁴ Bkz. Bryennios, *a.g.e.*, s.5 6.

azımsanmayacak taahhütler aldığını söyler. Ayrıca, imparatoru kendi ülkesine refakatçiler eşliğinde gönderdiğini, bunun da pek felaketin başlangıcı olduğunu kaydeder¹⁵⁵.

Bryennios, Selçukluların Anadolu fetihleri hakkında da bilgiler vermektedir. Bu çerçevede o, Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın Anadolu'da ilerlerken Bizanslılarla yaptığı savaşlardan da söz etmektedir. Aleksios'un ağabeyi İsaakios'un Kapadokya bölgesinde Türklerle karşılaştığını, sonrasında onlarla yiğitçe savaştığını, ancak Rumların kaçmaya başladığını, atı yaralanarak yere düştüğünü, esir alındığını anlatır. Bundan sonra Türkler Rumların ordugahına yönelmişlerdir. Bu saldırılarda Aleksios da yanında ki az sayıda askerlerle ona yardım etmeye çalıştı. Neredeyse kendisi de esir düşecekti. "Düşmanlar onu her yerden kuşatıp ok yağdırmaya başlayınca Tanrının gücü onu korudu". Bindığı ata çok sayıda ok isabet ettiğinden atından yere düştü. Bunun üzerine askerleri onu çok sevdiğinden atlarından inerek onunla birlikte yiğitçe çarpışarak onu tehlikeden korudular. Çünkü o seilmeye layık biriydi¹⁵⁶.

Alexios, Selçuklu Komutanı Tutuş İran ülkesinden çok sayıda Türk'le, Rumların arazisini talan etmek için o yöreye henüz inmiş olduğundan, onunla karşılıklı ilişki kurmak ve onu Ordugâh Komutanı'na (Rumların ordusuz Başkomutanı Alexios'a) karşı bağlaşıklık edinmek gerektiğini düşündü. Böylece, önceden elçilere göndererek, arkadan kendisi, Türklerin ordugâhına gitti. Tutuş'la bir araya gelip ondan doğrulama açıklamaları aldıktan sonra, bir kez daha geleceğini vaad ederek kaleye döndü. Ordugâh Komutanı, Roussel'in Tutuş'a gitmiş bulunduğunu öğrenince, kendisi de Tutuş'a elçiler gönderdi; ona Rum İmparatorluğu ile İranlıların Hükümdarı (Selçuklu Sultanı) arasında dostluk bulunduğunu anımsattı. Ondan, kendisine onun (Tutuş'un) en yakın adamlarından elçiler göndermesini istedi, çünkü ona, onun için çok yararlı olacak gizli bir mesaj gönderecekti. Beriki (Tutuş) armağanlardan hoşnut kaldı ve onun kim olduğunu öğrenince hemen en güvendiği adamına gönderdi. Bu kişi Amasya'ya vardığında, Ordugâh Komutanı onu dostça karşıladı ve ona armağanlar vererek ve onunla uzun uzadıya konuşarak onun öylesine yakınlığını kazandı ki, Barbar onun hakkında son derecede olumlu bir kaniya vardı. Bu hal olunca, (Alexios) elçiye şöyle dedi: "Dostum; Rumların İmparatoru ile Sultan arasında dostluk vardır;

¹⁵⁵ Bryennios, *a.g.e.*, s. 56.

¹⁵⁶ Bryennios, *a.g.e.*, s. 74.

oysa Roussel her ikisinin düşmanıdır, çünkü Rumların ülkesini talan ettiği gibi Türklere de saldırıp duruyor. Şimdi senin Emir'inin geldiğini görünce, belki ikisi birlik olup saldırırlar diye korktu ve dostmuş gibi bir surat takınıp, zaman kazanmak amacıyla onu ziyaret etti. O (Tutuş) gittiğinde, eskiden olduğu üzere, yeniden Türklere düşman olacak. Eğer beni dinlemek isterse, Roussel oraya vardığında, pek çok para karşılığında onu tutuklayıp bana teslim etsin. Böylece üç önemli şey kazanacak: pek çok para; Rumların İmparatorunun dostluğu, üçüncüsü de, Sultan, düşmanından kurtulmuş olduğu için hoşnutluk duyacaktır.”¹⁵⁷

Elçi, Ordugâh Komutanı'nın sözlerinden ikna oldu ve bu tasarımı uygulaması için Emir'e baskı yapacağına söz verdi. Böylece onu pek çok armağanla geriye yolladılar ve oda bütün bunları Tutuş'a aktardı. Tutuş söylenenlerden ikna oldu. Böylece Roussel geldiğinde, ona dostça kabul ediyormuş gibi yapar ve onu yemeğe alıkoyar, yemeğin sonunda da onu tutuklatır. Onu eli kolu bağlı olarak Ordugâh Komutanı'na gönderir, ama kendisine vaad edilen paranın ödenmesi için rehineler alır. Ordugâh Komutanı, olan bitenlerden hoşnut kalır; ama parası olmadığından, ne yapacağım diye çaresizlik içine düşer.¹⁵⁸

Alexios, Roussel'i teslim alıp Byzantion'a geri dönüş yolunda Kastamonu'ya vardıklarında dedesinin evini görmek istedi. Evden çıkıp tekrar yola koyulduğu sırada az kalsın Türklerin pususuna düşüyordu, neyse ki çevresindekiler onu çabucak kaçırarak ötekilerin yanına getirdiler.¹⁵⁹

Ereğli yakınına gelip buradan ayrılırken, Türklerin burayı talan etmek için geldikleri haberini aldılar. Maurex¹⁶⁰ ve Mikhael Boutoumites adamlarıyla birlikte Türklerin üzerine yürüdüler. Türkler, onları silahları parıldar halde ve düzgün saflarda olarak uzaktan görünce onların zapt edilmez saldırısına dayanamadılar ve koşa koşa kaçtılar. Berikiler, onların yörenin sınır ötesine kadar kovaladıktan, içlerinden birkaçını öldürdükten sonra, geriye döndüler. Ordugâh Komutanı, Ereğli sınırları içinde kalmak istedi; belki talana çıkmış Türklerle karşılaşabileceğini düşündüğünde, dikeceği yeni anıtlarının sayısını çoğaltmak istiyordu. Ama İmparatorun bir mektup

¹⁵⁷ Bryennios, *a.g.e.*, s. 99-102.

¹⁵⁸ Bryennios, *a.g.e.*, s. 102-103.

¹⁵⁹ Bryennios, *a.g.e.*, s. 108.

¹⁶⁰ Mikhael Maurex, Rum İmparatorluğunun Amirallerinden idi.

ve kürekçileriyle bir hafif savaş gemisi göndermesi onun atılganlığını zaptürapta aldı. Çünkü mektup Roussel ile birlikte gemiye binmesini ve çabucak Kentlerin Sultan'ına gelmesini buyuruyordu. Zira rivayete göre Türkler geçitlerde pusular kurmuş imişler. O da bunun üzerine buyruğa uydu ve Marmara Denizi doğrultusunda yelken açtı.¹⁶¹

Nikephoros Bryennios'un Anadolu Selçuklularıyla Bizans Devleti arasındaki ilişkilere dair verdiği bilgiler, Anna Komnena'nın verdiği bilgilerle benzerlikler göstermektedir.

2.3. Mikhael Attalelates'in Eserinde Türkler

Mikhael Attalelates, 1034 yılı olaylarının anlatımıyla başladığı tarihini 1080 yılına kadar getirmiştir. Bilhassa Sultan Alparslan dönemi ve Melikşah'ın ilk yıllarındaki Selçuklu Türkleri ile Bizans arasında cereyan eden olaylarla ilgili önemli bilgiler nakleder. Malazgirt Savaşı ve sonrasında gelişen olaylar hakkında geniş bilgiler verir.

Attalelates, Türklerle Bizans'ın diplomatik ilişkisinin Selçukluların Gürcülerle savaşı ve bu savaşta yenilmesinden sonra başladığını söylemektedir. Selçuklu Sultanı ile Bizans İmparatoru birbirlerine karşılıklı olarak elçiler ve armağanlar göndermişler, dostluklarını yenilemişlerdi. Fakat Attalelates'e göre Oğuzlar (Selçuklular) doğaları gereği talancı ve yağmacıydılar. Bu yüzden akınlarını durdurmazlardı. Ama buna rağmen Sultan bu akınları yapanların vahşi kurtlar gibi eşkiyalar olduğunu, onları tanımadığını söyledi ve İmparatoru ikna etti¹⁶².

Attalelates, Tuğrul Bey döneminde Ani şehrinin nasıl fethedildiğini detaylarıyla anlatmaktadır. O önce şehrin coğrafyasını anlatır ve şehrin doğal bir şekilde geçit vermez dik vadilerle ve sarp kayalıklarla çevrili olduğunu söylemektedir. Kayaların ve dik vadilerin bulunmadığı yerlerde de derin ve aşılmaz bir ırmak tarafından korunmaktadır. Şehrin girişleri yüksek ve sağlam surlarla korunmaktadır. Monomakhos geçmişte bu şehri askeri güç kullanarak zapt etmek için girişimde bulunmuş, ama başaramamıştı. Askeri güçle zapt edemeyeceğini anlayınca, anlaşmalar yaparak, orayı savunan kişiye birçok sözler ve umutlar vererek şehri Rumlara

¹⁶¹ Bryennios, *a.g.e.*, s. 109-110.

¹⁶² Attaleiates, *a.g.e.*, s. 57.

kazandırdı. Ne var ki, İmparator Konstantinos Doukas'ın paraya olan tamahı yüzünden şehir elden çıktı. Ani şehrinin Rum yöneticisi bir miktar karavana ödeneği almakta idi. Durum minvalde giderken İmparatora Pagratios adlı bir Ermeni gelerek burayı kendisinin yöneteceğini söyledi. Ve Bizans'tan da hiçbir ödenek almayacağını ilave etti. Bunu duyan İmparator, Bizans'ın devlet hazinesine yük olmayacağını düşünerek onunla anlaştı ve bu kişiyi oranın idaresine atadı. Halbuki bu kişinin yönetici olarak hiçbir yeteneği bulunmuyordu. Dolayısıyla kentin güvenliğini sağlamak için hiçbir şey yapmadı. Bunun sonucunda şehir büyük tehlikelere maruz kaldı¹⁶³.

Attalelates, bundan sonra Selçukluların durup dururken Ani şehrine saldırmadıklarına, bunun meşru bir gerekçeye dayandığına işaret ederek şu sözleri kullanmıştır. Tuğrul Bey şehrin yanından geçip giderken buranın yöneticisi ile Bizans İmparatorunun gönderdiği kişi tarafından, hiçbir neden yok iken, savaşmaya zorlandı. Yani Tuğrul Bey hiçbir zarar vermeden Rum arazisinin üzerinden geçiyordu. Bunlar ise ganimet elde etmek hırsıyla, arkada kalanlara saldırdılar, birçoğunu öldürdüler. Sultan bu saldırganlığı duyunca oldukça öfkelenildi. Bu alçakça eylemin cezasız kalmaması gerektiğini düşündü ve askerlerinin de aynı düşünceye sahip olduğunu görünce, Ani şehrine geri dönerek şehir hisarının önünde ordugahını yerleştirdi ve böylece şehri muhasara altına aldı. Şehri koruyacak yeterli ordu yoktu. Çünkü İmparator, paraya olan tamahkarlığından dolayı burada yeterli ordu istihdam etmemiş, mevcut orduya ve gereksinimlerine hazineden para ayırmamıştı. Çünkü buraya idareci olarak atanan kişi, hazineden para almadan burayı idare edeceğine söz vermiş ve bu sözü karşılığında şehre idareci tayin edilmişti. Sonuç itibarıyla kuşatmaya ve yapılan saldırılara daha fazla dayanamayan şehir Tuğrul Bey tarafından zapt edildi¹⁶⁴.

Mikhael Attalelates, Tuğrul Bey'in şehri ele geçirmesinden sonra şehirde meydana gelen hadiseleri anlatırken objektifliğini kaybetmiştir. Çünkü o, diğer Tarih kaynaklarının desteklemediği bilgiler vermektedir. Cümlelerine “Şehir ele geçtikten sonra, şehir halkının kılıçtan geçirilmesi, anlatılacak türden bir şey değildi” diyerek başlar ve “Kişilerin ne yaşına, ne cinsiyetine, ne de hangi dinden oluşuna bakıp merhamet gösterdiler. Hiçbir ayırım yapmadan halkın hepsini öldürdüler ve bu acınası ve bahtsız kentte kan ırmağı aktı. Üst sınıfın küçük bir bölümü, iki şerefsiz yöneticiyle

¹⁶³ Attaleiates, *a.g.e.*, s.88-89.

¹⁶⁴ Attaleiates, *a.g.e.*, s.89-90.

kaçarak kurtuldular. Tutsak olanlardan bahtlı olup da kıyımdan kurtulanlar, köle haline getirildiler” diyerek devam etmiştir¹⁶⁵.

Attalelates, Anadolu’ya yapılan Türk akınları hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Selçuklular Urfa dolaylarını fethederken, diğer yandan da Malatya çevresinde ordugâh kurmuş olan Bizans birliklerine saldırı hazırlığı yaptılar. Bizans birlikleri, ücretleri zamanında ödenmediği için perişan olmuşlar ve çok kötü bir duruma düşmüşlerdi. İçine düştükleri yoksulluktan dolayı çok öfkeliydiler. Fırat nehrini geçmek istemedikleri için Urfa bölgesindeki birliklere yardıma da gitmediler. Dolayısıyla onlarla birleşemediler. Böylece barbarlar (Selçuklular kastediliyor) Fırat nehrini aşarak saldırıya geçtiler. Bizans askerleri her ne kadar onlara karşı direnmiş olsalar da Selçuklular uzağa atış yapabilen üstün nitelikli silahlara sahip olduklarından, kendileri zayıf vermeden hasımlarını uzaktan vurdular. Rumlar büyük kayıplar verdi. Kaçmaya çalışanların da bir kısmı öldürüldü. Türkler Kayseri’ye kadar her tarafı zapt ettiler, her yeri talan ettiler, ateşe verdiler. Kiliseleri basarak yaktılar. Kutsal araç gereçlerin hepsini talan ettiler. Ermiş kişilerin mezarlarına bile saldırdılar. Bir ermişin mezarının giriş kapısını söktüler değerli mücevherlerle süslenmiş kapıları yerlerinden söktüler. Şehirde çok kişiyi kılıçtan geçirdiler¹⁶⁶.

Kayseri’den sonra güneye doğru inerek Kilikya bölgesinde fetihlerde bulundular. Kilikya halkına beklenmedik baskınlarda bulundular. Karşılarına çıkanları öldürdüler. Bölgede uzun zaman kalarak tamamen tahrip ettiler. Her tarafı harabeye çevirdiler. Bu süreçte Türkler hep kazandılar Rumlar da hep kaybettiler. Bütün bu mağlubiyetleri Attalelates, felaket olarak nitelendirmekte ve bu felaketleri de dinden sapmalarından ötürü Tanrı’nın verdiği bir ceza olarak nitelemektedir¹⁶⁷.

Attaleiates Türklerin Anadolu’ya yerleşme sürecini kitabında çok detaylı bir şekilde kaydetmiştir. Türklerin Denizli’ye kadar ulaşarak bölgede fetihlerde bulunmasından¹⁶⁸ söz eden Attaleiates, İmparator Romanos Diogenes’in Türklere karşı sefer hazırlıklarına başladığı bilgisini de nakletmektedir. Daha seferin başında rengi karaya çalan bir güvercinin İmparatorun eline konması, çeşitli kuşukları ve korkuları

¹⁶⁵ Attaleiates, *a.g.e.*, s. 90-91.

¹⁶⁶ Attalelates, *a.g.e.*, s. 100.

¹⁶⁷ Attaleiates, *a.g.e.*, s. 103-104.

¹⁶⁸ Attaleiates, *a.g.e.*, s. 145-146.

da beraberinde getirdi. Bu olay gelecek olayların ön belirtisi kabul edildi. Bu hadise çeşitli şekillerde yorumlandı. İyiyeye yorumlayanlar olduğu gibi kötüye de yorumlandı. Fakat kötü belirtiler sadece kara güvercinle sınırlı kalmadı. İmparator Anadolu yakasına geçince Yalova tarafında mola vererek çadır kurmuştu. Kurduğu bu çadırın direkleri kırılarak çadır yıkıldı. Bu olay Attaleiates tarafından İmparatorun Türklere karşı giriştiği Anadolu çıkarmasının hayırlı olmadığı şeklinde yorumlandı. Hatta o, bu olayın, önemli olmasına rağmen oradaki insanların ilgisizliği, ahlaksızlığı ve imanlarının samimi olmayışı yüzünden gözden kaçırıldığını ve sorun edilmediğini ifade etmektedir¹⁶⁹.

Mikhael Attaleiates, Malazgirt Savaşı öncesindeki gelişmelerden de geniş bir şekilde bahsetmektedir. Buna göre, Diogenes Malazgirt'e vardığında ordugâh kurulmasını ve çevreye hendek kazılması talimatını verdi. Şehri kuşatma altına aldı. Şehrin zayıf noktalarını araştırmak için etrafını dolaştı. Kuşatma için en uygun yeri tespit etmeye çalıştı. Surların içinde ise Türkler bağırıyorlar ve kılıçlarını kınlarından çıkartıyorlardı. Çeşitli çabalardan sonra kalenin bir kısmı ele geçirildi. İmparator bu duruma çok sevinmişti. Türkler kendisine elçi göndererek canlarının ve mallarının güvenliğini sağlamaları şartıyla şehri teslim edebileceklerini söylediler. O da bunu kabul etti ve elçilere armağanlar verdi. İmparator şehri teslim almak için oraya bir muhafız birliğiyle birlikte birini gönderdi. Ancak Türkler, gece geç vakit olduğu için güvenlik gerekçesiyle muhafız birliğini şehre sokmadılar. Bunun üzerine aldatıldıklarını düşünen İmparator savaş borazanlarının çalınmasını emretti ve birliklerini ordugâhtan çıkararak surlara yaklaştı. Türkler korkarak hemen bir elçi yollayıp daha fazla güvence istediler. Bu talepleri kabul edilince şehirden çıktılar ve İmparatorun önünde diz çöktüler. Ancak, ellerinde de kılıçları vardı. Zırhını giymemiş olan İmparatorun yakınına kadar sokulmuşlardı. Bütün bu bilgileri veren Attaleiates, imparatorun Türkler karşısında böyle tedbirsiz ve umursamaz tavrını doğru bulmadığını da sözlerine eklemiştir¹⁷⁰.

Romanos Diogenes, şehre askerleriyle yerleşince zafer şarkıları ve alkışlar eşliğinde ordugaha geri döndü. Ordugâh dışında keşif yapan yardımcı askeri birliğe saldırılmış ve çok güç durumlara düşürülmüştü. İmparator bunu, Türklerden küçük bir

¹⁶⁹ Attaleiates, *a.g.e.*, s.148-150.

¹⁷⁰ Attaleiates, *a.g.e.*, s.156-157.

grup olduğunu dağınık halde olan birlikleri taciz etmek istemiş olabileceklerini düşündü. Yani olayın basit olduğunu zannetti. Onları püskürtmesi için rütbeli bir komutan olan Nikephoros Bryennios'u yeterli bir kuvvetle gönderdi. Fakat gönderilen bu askeri kuvvetler Türkler karşısında hezimete uğradılar. Çünkü bu Türkler daha önce gördüklerinden daha yiğit idiler. Cesaretle savaşa atılıyorlar ve kendilerine saldıranlara karşı göğüs göğüse çarpıyorlardı. Sonunda Bryennios İmparator'dan destek kuvvetler istedi. Fakat İmparator bu Türkleri tanımadığından komutanı korkaklıkla suçladı ve talebini kabul etmedi. Fakat çatışmalar artınca, İmparator, rütbeli komutanlarından Basilakes'i yardıma gönderdi. Askerler Basilakes'in komutasına girmek isteyince, onu kıskanan Bryennios, Türkleri takip için arkasından giden Basilakes'i yalnız bıraktı. Kendi birliklerini geri çekti. Basilakes düşmanlarının ordugahına varınca atı vurularak yere düştü ve Türkler tarafından esir alındı¹⁷¹.

Türkler artık ordugahın dışında kalan Bizans birliklerine saldırıyor ve onlar karşısında başarılar kazanıyorlardı. İmparator bütün bu olup bitenleri öğrenince kendilerini tehdit eden tehlikenin büyüklüğünü ve ciddiyetini anlamıştı. Türklerle çarpışan Rumlardan arta kalan yaralılar inleyerek ordugaha getiriliyordu. İmparator kendisi de ordugahtan çıktı ve etrafta olan biteni anlamaya çalıştı. Türklerle karşılaşmak için akşama kadar yüksek tepelere gitti. Ama Türklerden hiç kimseyle karşılaşmadı. Bu noktada Attaleiates Türklerle ilgili gözlemlerini anlatarak, onların cin mi cin, kurnaz mı kurnaz olduklarını ve savaşla ilgili her türlü düzene ve aldatıcı tasarımlara başvurduklarını söylemektedir¹⁷².

Mikhael Attaleiates, Malazgirt Savaşı başlamadan önce Sultan Alparslan'ın Romanos Diogenes'e elçi gönderdiğinden bahisle şunları söylemektedir: Sultan Alparslan'dan elçiler geldi. Bunlar barış yapılmasını önermekteydiler. İmparator onları elçi kabulü için gereken kurallara uygun olarak kabul etti, bunun ötesinde özel bir kibarlık göstermedi. Elçiler sultanlarının barış istediğini ve antlaşma arzusunda olduğunu söylediler. Fakat, Diogenes'in yanında bulunanlar, bunun bir aldatmadan ibaret olduğunu, Alparslan'ın yanında az sayıda asker bulunduğunu, zaman kazanıp takviye kuvvetlerinin gelmesini beklediğini, bu amaçla yeterli zamanı kazanmak için barış istediğini söylediler ve bu konuda İmparatoru ikna ettiler. Böylece İmparator

¹⁷¹ Attaleiates, *a.g.e.*, s. 159-160.

¹⁷² Attaleiates, *a.g.e.*, s. 160.

Diogenes savaş borazanlarını çaldırarak savaşı ilan etti. Yapılan savaşta Türkler büyük bir zafer kazandılar. İmparatoru korumakla görevli olan atlılar da onu kaybetmişlerdi¹⁷³.

Savaşın sonunda İmparator Romanos Diogenes esir düştü. Attaleiates de tıpkı Bryennios gibi, Sultan Alparslan'ın, zaferi ve Diogenes'e davranışlarını hayretle karşılamaktadır. Sultanın özel bir sevin duyduğunu, İmparatorun esir alındığına inanamadığını söylemektedir. Bununla birlikte Türkler zaferlerini sağduyu ve itidal ile karşılıyorlardı. Başarı kazandıklarında insanların yapageldikleri gibi kasılıp şişmiyorlar, hava atmıyorlardı. Türkler zafer kazandıklarında güçlü olmalarına rağmen zaferi Tanrı'dan biliyorlardı. Esir İmparator huzuruna getirildiğinde ayağa kalktı ve onu kucakladı. Sonra şöyle dedi: “Korkma ey hükümdar! Emin ol ki, her şeyden önce herhangi bir bedensel ceza ile karşılaşmayacaksın. Tersine, yüksek makamına uygun bir şekilde saygı göreceksin. Çünkü senin başına gelenler bir gün benim de başıma gelebilir”. Bu konuşmadan sonra da hükümdara layık bir çadır kurulmasını ve esir hükümdarın orada yerleşmesini, ayrıca kendisine hizmetkarlar da verilmesini emretti. Onunla birlikte yemek yedi, onu bir kenara itmedi. Günde iki kez onunla görüştü ve sohbet etti¹⁷⁴.

Burada Attaleiates, Alparslan'ın zaferiyle ilgili hissiyatını dini inançla da birleştirerek şöyle dile getirmiştir: Sultan Alparslan'ın yaptığı bu güzel uygulamalar kanıtladı ki, Tanrının takdiri hakçadır ve hatasızdır. Çünkü yalnız başkaları değil, tutsak İmparatorun kendisi de ifade etti ki, Sultan Alparslan zaferi hak eden kişidir. Çünkü kendi dinsel inancı düşmanlara karşı sevgiyi emretmediği halde bu kişi Tanrısal yasayı içten ve doğasından gelme iyilikle izledi. Çünkü her şeyi gözlemleyen Tanrı zafer ve egemenliği kibirlenenlere değil, tersine, alçakgönüllü ve insansever olanlara verir¹⁷⁵.

Görüşmeler sırasında Sultan İmparatora “Ben senin esirin olsaydım sen bana ne yapardın” diye sordu. İmparator da hiç yapmacık ve yaltaklanma yapmadan, “Seni işkenceden geçirirdim” dedi. Sultan, “Ben senin o sertliğine ve şiddetine uymayacağım” diye karşılık verdi. Böylece ikisi barış antlaşması yaptılar. Ayrıca,

¹⁷³ Attaleiates, *a.g.e.*, s. 163-166.

¹⁷⁴ Attaleiates, *a.g.e.*, s. 167-168.

¹⁷⁵ Attaleiates, *a.g.e.*, s. 168-169.

çocuklarını da birbiriyle evlendirmek üzere anlaştılar. Sultan onu yeniden kendi tahtında bırakarak, imparator olarak uğurladı¹⁷⁶.

2.4. İonnes Zonaras'ın Eserinde Türkler

Alexios Komnenos'un, İoannes Komnenos'un ve Manounel Komnenos olmak üzere üç Bizans İmparatoru döneminde yaşadığını bildiğimiz İonnes Zonaras, kaleme aldığı eserinde Türklerle ilgili bolca bilgiler vermiştir. Selçukluların Horasan maceralarından Anadolu fetihlerine kadar, yani 1118 yılına kadar uzanan süreçteki Selçuklu Türkleriyle ilgili önemli bilgiler vermiştir.

Eserde, Bizans imparatorluğunu Balkanlardan Peçenekler rahatsız ederken, Oğuz Türklerinin ise güçlenerek Bizans'ın Anadolu topraklarına doğru kitlesel göç başlattığından söz edilmektedir. Oğuz Türkleri, Hunların soyundan gelir ve Kuzey Kafkasya sınırlarında oturur idi. Sayıca kalabalıktırlar ve bağımsızdırlar. Pers İmparatorluğunu yıkan Makedonyalılar İmparatorluğu da Sarakenos'lar (Müslümanlar) tarafından yıkılınca bu sonuncular kendileri de birbirlerine hasım bölüklere ayrıldılar, biri diğerine karşı kılıç çekip savaştı durdu. Pers ülkesinin hükümdarı olan Mahmut, İmparator Basileios zamanında, Babil'lilere ve Hintlilere karşı savaş açmıştı; ancak yenildiği için, Türklerden yardım istedi ve bunun üzerine Mahmut ile bağlaşıklık kuran Türk komutan, Mikhail oğlu Tuğrul Bey idi. Mahmut, Türklerle birlikte, düşmanlara saldırdı ve onları hezimete uğrattı. Mahmut ülkesine döndüğü zaman Türklerin kendi yurtlarına dönmelerini yasakladı ve onları başka düşmanlarına karşı kendi bağlaşıkları olarak kullanmak için eli altında tutmak istedi. Türkler ise eğer Sir Derya/Seyhun üzerindeki köprü kendilerine teslim edilmezse yurtlarına dönemeyeceklerinden başkaldırıp dağa çıktılar. Binlerce kişiye karşı kendileri sadece üç bin kişi olduklarından saf tutup meydan savaşı vermeye cesaret edemediler ve oralardan Sarakenos'ların bölgelerini yakıp yıktılar. Bunun üzerine Mahmut, onlara karşı yaklaşık 20 000 savaşıçı yolladı ve ordunun komutasını kendi soydaşlarından on kişiye verdi. Türkler geceleyin bir saldırı yaptı ve kolaylıkla, onların çoğunu kılıçtan geçirdi; kurtulabilenler, başlarında komutanları ile Mahmut'un yanına döndüler, o da on komutanı kör ettirdi ve kurtulabilmiş askerleri, kendilerine kötü davranmaklar tehdit etti. O zaman bunlar da korkularından Türklere sığındılar. Hatta pek çok başkaları,

¹⁷⁶ Attaleiates, *a.g.e.*, s. 169.

köleler ve soygunlardan talanlardan hoşlanan eşkıya takımı da gelip katıldığından, Türklerin ordusu pek kalabalık oldu. Mahmut ile (doğrusu: onun oğlu Mesut ile) İsfahan yakınında çarpıştı, orada pek çok Sarakenos öldü, Mahmut da bunların arasında idi. Ordular barış yaptılar ve herkes, Mahmut'un devletinde egemenliği Tuğrul Bey'e teslim etti. Bu kişi erki ele geçirdiğinde, asker gönderip Seyhun üzerindeki köprünün burçlarını yıktırdı. Türklerin ırmağı geçmesine olanak sağlayarak, bu Barbarlardan (ırmağın ötesinde yaşayan Türklerden) büyük bir kalabalık Tuğrul Bey'in ordusuna katıldı. Böylece Türklerin Başbuğu güçlü bir ordu edindi ve her yerde Sarakenos'ların (Türk olmayan Müslümanların) egemenliğine son verdi. Tuğrul Bey savaşla Babillileri yenip oraya fethederek, Kutalmış'ı Araplar üzerine ordu ile gönderdi. Kutalmış yenildi ve dönerken, Media hükümdarının ülkesinden geçmek için müzakereler yürüttü. Buna rağmen o ülkenin hükümdarı, yalnız Kutalmış'ın geçmesine izin vermemekle kalmadı, bir de ona karşı saf tuttu. Çarpışmada yenilgiye uğradı ve kendisi de tutsak alındı.¹⁷⁷

Kutalmış, Tuğrul Bey'in yanına döndüğü zaman, Media'ya karşı yapılan savaşın ayrıntılarını ona anlattı, ülkeyi en verimli türden toprağa sahip diye övdü ve sözlerine, herhangi bir kişinin oralarını fethetmesi kolaydır çünkü oranın halkı kadınlardan ibarettir (erkekleri dahi kadın gibidir) diye ekledi. Hasımları böyle andı. Tuğrul Bey, yenildiği için ona kızmıştı ve Araplara karşı savaşı kendisi üstlendi. O zaman Kutalmış, korkusundan, kendi adamlarıyla ayrılıp yola çıktı ve Harzemlilerin bir kenti olan Pazar'ı zapt ederek, Sultan'a karşı başkaldırmış oldu ve uzun bir süre boyunca amcasının giriştiği kuşatmaya karşı direndi; amcası, kentin berkitilmişliği nedeniyle hiçbir şey beceremedi. Bunun üzerine Sultan, bir yandan Pazar'ı kuşatmakla uğraşırken, Hasan'ı savaş gücü yüksek bir ordu ile Media üzerine gönderdi ve bu kişi yöreyi istila etti. Rumlarla yaptığı bir meydan savaşında kendisiyle birlikte, çok az kişi dışında bütün ordusu öldürüldü, yenildi ve canından oldu. Sultan yenilgiyi öğrenince iç sıkıntısı duydu, ama aynı hatayı tekrarlamakta acele ederek mevcudu 100 000 kişiye ulaşan ordunun komutasını üvey kardeşi Alim İbrahim'e bırakıp onu Rumların üzerine gönderdi. Vaspurakan ilindeki (Rum) komutan durumu imparatora bildirdi ve ondan yardım istedi. O da Gürcistan'ın bir bölümünü yöneten Liparites'e, Rumlarla birleşip Türklere karşı yapılan savaşta yardımcı olmasını buyurdu. Türkler şimdiden oraya

¹⁷⁷ Zonaras, *a.g.e.*, s. 88-89.

varmışlardı, ama Rumlar, İmparatorluğun buruğu gereğince Gürcülerle birleşmeden çatışmaya girme konusunda karar vermemişlerdi. Böylece, Alim çatışmadan kaçınan askerlerle meydan savaşına girmediği için, kalabalık nüfuslu bir kasaba olan, içinde çok büyük servet sahibi tacirlerin yaşadığı Erciş'e karşı yöneldi. Barbarlar, surlarla korunmuş olmayan kasabayı baskınla ele geçirmeyi umuyorlardı; ama saldırı sonrasında umutlarının boşa çıktığını anladılar. Gerçekten, kasaba halkı girişleri toprak yığınlarıyla kapamışlardı ve düşmanın üzerine yüksek yerlerden öteberi atıp birçoğunu öldürüyorlardı. Bu iş altı gün boyunca sürdü. Türklerin komutanı Alim, Ercişlilerin sağlam savunma yaptıklarını ve onlara karşı kuşatmayla boyun eğdirmenin hiç de kolay olmayacağını anlayınca, ateş sayesinde onları yenmeğe karar verdi. Bunun üzerine hemen ateşler tutuşturdu ve evleri yakmağa başladı. Yangın her yere yayılır yayılmaz, kasaba halkı direnişten vazgeçti ve Barbarlar kasabanın egemenleri oldular; orada bol altın ve yangının erişip yok edemediği değerli mallar buldular. Bunun üzerine yeniden Rum ordusunun üzerine saldırdılar ve oraya artık Liparites Gürcülerle birlikte varmış bulunduğundan iki ordu, öğleden sonra, çarpışmaya girişti. Alim ile Barbarların bir diğer komutanı Horasan Saları adamlarıyla birlikte kaçmaya başladılar, o zaman hasımları Rumlar onları gecenin geç saatine kadar kovaladılar. Ordunun diğer kanadında savaşmakta olan Liparites, düşman tarafından tutsak edildi. Bu arada Rumlar zaman zaman kovalamaya ara verip, Liparites'in başına ne gelmiş olduğunu bilmeyerek, onu beklediler. O zaman birisi onlara Liparites'in tutsak düştüğü ve onu yakalayanların kendisini yanlarına alıp ortadan yok olduklarını haber verdi. Rumlar bunu duyunca tasalandılar ve Barbarlar Liparites'i Sultanın yanına götürdüler. Liparites'in tutsak edildiğini öğrenen İmparator, Sultana elçi gönderip bunlarla Sultanın kendisi için pek çok armağan ve Liparites için kurtulmalık bedeli sundu, üstelik Rumlarla Türkler arasında barış kurulmasını istedi. Sultan da ona armağan olarak Liparites'in kendisini gönderdi ve göndermeden önce de kendisinin hatırı için gönderilmiş kurtulmalık parasının tümünü ona verdi ve bir daha Türklere karşı silah çekilmeyeceğinin güvenceye bağlanmasını istedi. Hatta bu kişi kendisine düşen (güvence verme gösterisi) olarak İmparatora, kendisinin dilinde Şerif denen bir elçi gönderdi. Şerif Kentlerin Sultan'ına geldi ve İmparator tarafından karşılandı; ama bu kişi tepeden bakar tutum gösterdi, Sultana bağımlılık vergisi ödenmesi lafları etti, bunun üzerine de kovuldu. O zaman öfkeye kapılan Sultan Rumlara karşı kendisi

yürüdü ve o zamandan beri yavaş yavaş Türkler bütün Anadolu'ya boyun eğdirip Byzantion'un karşısındaki yörelere kadar ulaştılar.¹⁷⁸

Anadolu'yu tahrip eden Barbarlar, Rum egemenliği altındaki ülkeyi viraneye çevirmeye ara vermiyorlardı ve ona her gün daha fazla zarar vermekte idiler. Çünkü askerler azalmıştı ve İmparatorun tamahkârlığı yüzünden çile çekmekteydiler. Ve hala orduda kalmış birileri var idiyse de bunlar dahi düşmanla çarpışmaya girmeye istekli değillerdi, çünkü zorunlu olan yiyecek istihkakından yoksun bulunuyorlardı. O zaman, Barbarlar bazen Mesopotamia'da fırsat kolluyorlar, bazen Malatya çevresinde arazi işgal ediyor, kimi zaman da Kilikya'ya zarar veriyor ve ara sıra Kapadokya'ya ve hatta Suriye'ye akınlar yapıyorlardı.¹⁷⁹

Romanos Diogenes İmparatorluğu sırasında Türkler Anadolu'ya akın akın gelmişlerdi. Türkler Marmara Denizini aştı ve Anadolu'da ki illeri talan etmeğe başlamış iken, Galatia yöresinde ordugâh kurdu. Türkler kimin nesi idi ve ilk olarak hangi ülkeden çıkmış gelmiş, sonuçta Rumların yanı başına yerleşmişlerdi. Bunlar Don Irmağı ile Bosporos/Kırım Boğazı ötesinde, Kafkas Dağlarından uzak olmayan kuzey ülkelerinde yerleşik idiler. Önceleri yalnız sütle (ve süt ürünleriyle) beslenen bu ulus, bağımsızdı, çok kalabalıktı ve son derecede savaşçıydı. Hiçbir zaman herhangi bir diğer ulusun egemenliği altına girmemiştir.¹⁸⁰

Tuğrul Bey'in İran'ı almasından sonra Türkler, Rumlarla sınırdaş oldular. Rumlardan çekindiği için, ülkenin baş yönetici olan bu kişiye (Konstantinos'un oğlu, Patrik Stephanos) elçi yollayıp kendisinin ülkeden geçmesine izin verilmesini diledi ve bu geçiş sırasında ülkeye dokunulmayacağını, ülkenin zarar görmeyeceği yolunda söz verdi. O kişi de elçileri kabul etti, ama kendisine yapılan ricayı korkaklık sonucunda yapılmış zannetmek yanılığısına düştü ve yerel birlikleri bir araya topladıktan sonra kendisi savaşta acemi ve ötekiler savaş ustası olduğu halde Türklere karşı saldırıya geçti. Böylece, sözü edilmeğe değer hiçbir şey becermeden, daha ilk çatışmada yenildi. Rumlardan pek çoğu öldürüldü, bu kişinin kendisi de tutsak edildi. Kutalmış da, Tebriz'e varınca, onu pazarda köle olarak sattı.¹⁸¹

¹⁷⁸ Zonaras, *a.g.e.*, s. 90-92.

¹⁷⁹ Zonaras, *a.g.e.*, s. 121-123.

¹⁸⁰ Bryennios, *a.g.e.*, s. 38-39.

¹⁸¹ Bryennios, *a.g.e.*, s. 42-44.

Anadolu'da durum berbat olduğu ve kötü iken daha betere gittiği için Romanos seferberlik ilan etti ve İmparator çadırını Byzantion yöresinin karşı yakasında, doğu yanda bulunan yerde Üsküdar'da kurdu. Aklında iki şey vardı: Birinci olarak, Barbarların akınlarına sed çekmek ve devletin uyruklarını olabildiğince kurtarmak; diğer yandan da, kendisine şan kazandıracak bir şey edinmek ve sürekli olarak İmparatoriçe karşısında boyun eğer halde olmamak, tersine erki kendisi kullanmak.¹⁸²

Böylece saraylardan Anadolu'ya hareket etti. Ancak yeterince savaş gücü olan bir ordu toplamış değildi. İmparatorun kendisinin onların üzerine yürüdüğünü ve halkı uğruna kendisini tehlikeye atmaya âmade olduğunu öğrenen Barbarlar, çekindiler ve göğüs göğüse savaş vermekte duraksadılar; çünkü aslında ordunun durumunu sağlıklı bir biçimde bilmiyorlardı.

O zaman Sultan (Alparslan) geriye çekilip ordusunu iki bölüme ayırarak bu bölümlerin komutanlarına, biri Anadolu'nun batısına, diğeri de kuzeye doğru ilerlesin diye emir verdi. Ve bunlar ilerleyişe geçerek ve yollarında neyle karşılaşmışlarsa talandan geçirerek, hiç beklenmedik biçimde Niksar üzerine çullandılar, onu zapt ettiler ve ganimetlerle yüklü olarak kaçıp gittiler. Bu haber İmparatora gelir gelmez onda hoşnutsuzluk yarattı ve yanına en hafif donanımlı askerleri alarak, çabucak hareket etti, düşmanlara yetişmek üzere, güç geçilir yollardan ve dağlardan ilerledi. Saldırısıyla onlara baskın vermiş olduğu için, onların hepsi dehşete kapıldılar ve ganimetlerle silah donanımlarını geride bırakarak kaçmaya koyuldular. Ne var ki, İmparatorun adamları yürüyüş dolayısıyla yorgun düşmüş oldukları için, Barbarlar büyük bir felakete uğramış olmadılar. Yine de Rumlardan, Türklerin eline tutsak düşmüş olanlar kurtarıldı.

İşin devamında, Suriye'ye götüren yol izlendi ve Melitene'ye bir ordu bölümü ayırıp göndererek, İmparator'un kendisi, Halep üzerine saldırdı ve oradan ganimet olarak büyük sürüler halinde insanlar ve hayvanlar aldı. Oradan, Suriye'deki Hierapolis'e vardı ve kenti kuşatmaya girişerek sonunda anlaşma işgal etti. Ne var ki bunun ardından Barbarlar Rum ordusunun bir bölümüne saldırıp onu yendiklerinde, ordunun geri kalan bölümünden hiç kimse yenilenlerin yardımına koşmaya heves göstermedi. Bu arada, kuşatılmış kentin dışında bulunan ve olan biteni öğrenen

¹⁸² Zonaras, *a.g.e.*, s. 125.

İmparator, hemen yanında kaç kişi var idiyse onlarla, yenilenlerin yardımına seğırtti. Rumların yenildiğini haber alan Halep Emiri, o da, bütün kuvvetlerini öteki Barbarlarınkiyle birleştirip, orada ve hemen, İmparatoru tutsak edeceğini umdu ve Rum ordugâhını bütün çevresi boyunca kuşattı. İmparator ise bu sırada baskın biçimde savaşa girişti; çünkü kazıklarla berkitilmiş ordugâhtan, borazan çaldırmaksızın ve diğer herhangi bir işaret de duyurulmadan, çıktı; düşmanları çevirdi ve kaçışa koyulmak zorunda bıraktı. Eğer Rumların ordusu kovalamayı uzaklara kadar sürdürse idi büyük ve şanslı bir zafer kazanmış olacaktı. Çünkü Arap atları başlangıçta büyük hıza sahiptirler ve hızlılıkta bütün diğer atları geçerler, ancak koşmaya uzun süre boyunca dayanamazlar ve çabucak yorulurlar. Ardından askerlerden geri ye dönmeleri ve takibe son vermeleri istendiği için, becerebildikleri tek şey düşmanlardan kurtulmak ve kendilerini büyük bir beceri ile şan kazanmaktan yoksun bırakmak oldu. Ancak İmparator bakımından, sadece ve yalnızca, Rumların önceki ürkekliklerini şu ya da bu biçimde bir yana koyarak düşmanlarla çatışmaya girmek cesaretini gösterebiliyor olması yeterince başarılı sonuç idi. Onun emirleri gereğince Hierapolis'in yukarı hisarına yeniden asker yerleştirildi. İmparatora Amorion kentinin Türklerce talandan geçirilmiş olduğu ve çok kurban verildiği haberi verildi. İmparator bundan dolayı sıkıldı; ancak felakete uğrayanlara yardım edecek gücü yoktu. Bu yüzden Kentlerin Sultan'ına geri döndü.¹⁸³

Baharın gelmesiyle hemen, İmparator yeni bir sefer düzenledi. Byzantion'u arkasında bırakarak Kayseri'ye vardı. Burada ona çok sayıda Türkün ülkeyi yakıp yıkmakta olduğu bildirildi. O zaman derhal onların üzerinde ordudan bir bölümü gönderildi, ama kendisi de düşmanların karşısına çıktı, onları kesin yenilgiye uğrattı. İmparatorun Sivas'a vardığı sırada Türklerin Konya üzerine ilerleyişini haber alır almaz kendisi de onların peşine düştü. Ancak, düşmanların artık Konya'dan ayrılmış buldukları ve kendisinin varıp yetişmesinden korkarak uzaklaştıkları haberi gelince, Rum ordusunun büyük bir bölümü ayrılıp onu Büyük Antakya'nın Doukas'ı Haçatur'a göndererek, bu bölüme, Mopsouestia'ya (Yakapınar) kadar ilerlemelerini ve oradan geçecek olan Türklerle çarpışmalarını emretti. Ne var ki düşmanlar, Tarsos Ovasında henüz bulunmuşlarken, Ermenilerin üzerine düştüler ve bütün ganimetlerini yitirdiler.

¹⁸³ Zonaras, *a.g.e.*, s. 125-128.

Ama onlardan Rumların Mopsouestia’ya kurduğu pusuyu öğrenince, gecenin ortasında kaçtılar ve kurtuldular. İmparator sonbaharın gelmesi ile Byzantion’a geri döndü.¹⁸⁴

Bahar başına erişilince, geçmişteki İmparator İsaakios’un yeğeni olan Manouel Komnenos Başkomutan olarak atandı. Barbar ordusuyla savaşp onu yendi. Bu olay, denir ki, Diogenes’in haset duymasına yol açmış; o da Manouel komutasındaki ordunun önemli bir bölümünü ayırdı ve Suriye üzerine gönderdi. Ardından ve Komnenos yanında ne kadar asker kaldıysa onlarla Sivas’a kadar vardığında, kalabalık sayıda Türk ortaya çıktı, bunun üzerine o da onlara karşı ilerledi. O zaman Türkler geri çekiliyormuş gibi yaptılar ve Komnenos’un askerleri onları kovaladı. Ama işaret verilir verilmez Barbarlar dönüşe geçtiler ve dağınık durumda olan Rumların üzerine düştüler (çullandılar); çoğunu öldürdüler ve geri kalanları da tutsak aldılar ve ordugâhı işgal ettiler. Bunlarla ilgili haberler İmparatoru sarstı. Bu sırada İmparator, hemen, düşmanların üzerlerine yürümeye ve tehlikeyle karşı karşıya bulunanlara yardım etmeye hazırđı; ancak kimileri, şimdilik beklemeye onu ikna ettiler. Bu işler olup biterken de, Manouel Komnenos, kendisini tutsak almış bulunan Türk’le birlikte çıkageldi; bu Türk İmparatora sığındı. Söz konusu adam (Büyük Selçuklu Sultanlığının komutanlarından Emir Erbasan), şu ya da bu nedenle, Sultanın gözünden düşmüş bulunuyordu; öyle ki o kişi (Sultan Alparslan) bunu tutsak etsinler diye bunun üzerine ordu göndermişti. O zaman bu da, korkusundan, İmparatora sığınmayı yeğlemişti ve hemen Başkan rütbesi verilmekle ödüllendirildi. Boy yönünden aşırı kısa boylu ve biçimsiz biri idi.¹⁸⁵

Bu arada, henüz bahar tamda gelmeden, İmparator, hükümdara özgü üç dizi kürekli savaş gemisine bindi ve karşıya geçti. Romanos Diogenes Kayseri’ye kadar ilerleyip orada ordugâh kurdu. Ardından Theodosiopolis / Erzurum’a vardılar; burada orduyu bölüp, her bir bölüme, yanına iki aylık yiyecek almasını buyurdu, çünkü işgal edeni olmayan yörenin içinden geçmek söz konusu idi; böylece bölümlerden birini, en yiğitlerinden bir Latin savaşçı olan Rouselios’a verdi ve ona Ahlat üzerine saldırmasını emretti. Ordunun ikinci bir bölümünü de başka birine verip, ona, Malazgirt’i işgal etmesini emretti. İmparator’un kendisi ise, ordunun, savaş gücü olmayan, geri kalanının başında kaldı. Malazgirt, İmparatora anlaşma ile teslim oldu, Çünkü Türkler

¹⁸⁴ Zonaras, *a.g.e.*, s. 128-130.

¹⁸⁵ Zonaras, *a.g.e.*, s. 130-131.

korkuya kapılıp, güvenceler isteyerek orayı terk etmişti. Bu sırada, askerler gereksinim malzemesini toplamak üzere çıktıklarında, birdenbire düşmanın saldırısına uğradılar. Bunu haber alan İmparator, onlara karşı Magistros (rütbeli) Nikephoros Bryennios’u bu birliğin başında, gönderdi; bu kişi Türklerle çatıştı ve ordusunun gerilemekte olduğunu görerek, takviye istemek üzere adam gönderdi. Bunun üzerine İmparator, Nikephoros Bryennios’u korkak diye suçladı ve onun hakkında kaba davranışlarda bulundu. Yine de İmparator ek kuvvet gönderdi. Ek kuvvetin başında bulunan Nikephoros Basilakes adamlarıyla birlikte en ön safta çarpışarak, düşmanlara karşı saldırdı. Ancak Basilakes düşmanları tarafından kuşatıldı ve esir edilip Sultan’a götürüldü. Bu sırada Basilakes, Sultanın önünde yaltaklanıcı yolda davranmadı; fakat Sultan da ona esir muamelesi etmedi; hatta onu sık sık yanına çağırıp ona İmparator hakkında sorular sordu ve ona kendi ordusunu gösterdi. Basilakes etkilenerek, Sultan’ın gücü hakkında övücü sözler etti, ancak ona, İmparatorun karşısına çıkmanın kendisi için hayırlı olmayacağını söyledi. İmparator, kendi yanında kalan askerlerle, ne olup bitiyor diye öğrenmek üzere ordugâhtan çıktı. Bu sırada Türkler hemen onun ordugâhını kuşatmışlardı ve ordugâh çevresinde dörtnala at sürerek oklarını fırlatıyorlardı; onların anlamsız bağırmaları ve köpeklerin havlamalar (köpek havlayışına benzer nâra atmaları) ise askerlerin aklını başından alıyordu. Böylece o akşam geçti ve sabah olunca, Uz’lardan bir alay, düşmanların yanına katıldı; bu olay geri kalan Uz’ları da kendilerinden kuşku duyulan kişiler durumuna düşürdü.¹⁸⁶

Bunun üzerine İmparator, olabildiğince çabuk, Ahlat’taki ordu bölümü yardıma gelsin diye haber vermek üzere adam gönderdi; ancak onlar gelmediler. Çünkü oradaki komutanlar Sultanın yöreye varışını öğrenir öğrenmez Rum ülkesinin iç kesimlerine doğru kaçmışlardı. Diogenes, adamlarıyla, ertesi gün meydan savaşı vermek kararına vardı ve böyle olunca, sabahtan çatışma için hazırlanmaya girişti. O arada barış pazarlığı etmek üzere Sultan’ın elçileri geldiler. İmparator, her ne kadar onları konukseverlikle karşılamadıysa da buna rağmen, onları dinleyip, şu sözleri efendilerine iletmelerini istedi: “Eğer benimle karşılıklı konuşmak isterse, halen ordugâh kurmuş bulunduğu yeri bıraksın ve daha uzakta bir yere geçsin ki benim de bana düşeni yaparak, Rum ordusuyla, şimdi Barbar ordusunun bulunduğu yere geçmeme sıra gelsin”. Elçilere böyle yüksekte atar ve havada konuştuğundan sonra,

¹⁸⁶ Zonaras, *a.g.e.*, s. 131-134.

onlara, gitmelerini ve kısa sürede yeniden gelmelerini buyurdu. Elçiler, onun önerisini Sultan'a iletiler ve Sultan da kendi kurmaylarıyla, barış yapma konusu için danıştı. Bu sırada İmparator, kendisine aşırı güvenirlilik göstererek, Sultanın savaşı kazanacak ordusu bulunmadığından dolayı barış istediğini öne sürmüştür. Elçilerin tekrar geri gelmesini beklemeden bir baskın saldırısı düzenledi. Barbarları dehşete düşürdü, ama buna rağmen karşıda saf tuttular ve Rumların ilerleyişini durdurdular. Akşam çökmeye başlamıştı, İmparator meydan savaşına girmeyi ertelemek için ordugâha dönme kararı aldı. Ancak bu durum ordu içerisinde İmparator savaştan yılmış, kaçmaya koyulmuştur haberi olarak ordunun taburları arasına yayıldı. Ordudakiler düzensiz bir şekilde kaçmaya koyuldular. İmparator koşmakta olanların oldukları yerde durmasını buyurdu. Ancak kimse onu dinlemedi. Rumların böyle bir kaçış içinde olduklarını gören Türkler hemen İmparatora karşı saldırıya geçtiler. O zaman bu kişi, çevresinde bulunanlarla birlikte, çarpışmak üzere durdu. İmparator Barbarlar tarafından kuşatıldı. Sonunda Rumların İmparatoru tutsak alındı ve Sultan Alparslan'a götürüldü. Sultan, İmparatorun tutsak edildiğini öğrenince, doğal olarak sevindi ama kibirlenecek kadar şişmedi. Adı Alparslan idi ve adil olması ve alçakgönüllülüğü üzerine pek çok söylence dillerde geziyordu. Bu yüzden, önce İmparatorun tutsak edilmesi olayına ve kendisine bahtın umulmadık lütufta bulunmasına inanmadı. Hatta onu gördüğü zaman bile, kendisine gönderilen elçiler Diogenes'i tanıyınca ve tutsak alınıp orada tutulan Basilakes elem feryatlarla ayakları üzerine düşüp onun önünde yere secde edinceye kadar inanmadı. Bunun üzerine kendisi de sanki Tanrı'dan esin almış gibi, tahtından sıçrayıp kalktı, adet olduğu üzere onu yere devirdi, ayağıyla üstüne bastı ve sonra onu kaldırdı, onu kucakladı. Ve ona şöyle dedi: "Kedere kapılma, İmparator; çünkü insanlığın halleri böyledir; bana gelince, ben sana, bir tutsağa davranıldığı gibi değil, bir hükümdara davranıldığı gibi davranacağım." Hemen ona bir çadır ve hükümdara özgü maiyet verilsin diye buyurdu, onu sofrasında kendi yanı başına oturttu ve bu kişi tutsaklardan kimi istiyorsa onları özgür bıraktı; böylece, birkaç gün boyunca Diogenes ile konuşup görüşükten, arkadaşlık ettikten sonra, onu layıkıyla onurlandırdı. Onunla uzun yıllar geçerli olacak bir barış andlaşması yaptı, hem önceden ona, çocuklarını birbiriyle evlendirmekte kendi aralarında hısımlık kuracakları yolunda söz verdi ve son olarak, onu umulmadık onurlandırmalarla ve onurlandırıcı bir maiyetle ayrılıp gitmesine müsaade etti. O zaman Diogenes Erzurum'a gitti; üzerinde Barbar giysileri taşımaktaydı, çünkü Sultan onu kendisine ait giysilerle donatmıştı; orada yaralı eli

iyileşsin diye bir süre kaldı, giysilerini değiştirip Rumlara özgü kıyafetler giysi. Oradan da, dönüş yolunu tuttu; yanında Sultanın elçileri de bulunmakta idi.¹⁸⁷

Ancak Diogenes Kentlerin Sultan'ına doğru gitmekte iken Byzantion'da bir taht değişikliği gerçekleşti. Diogenes Kappadokia'ya bölgesinde tutsak alındı ve gözleri kör edildi. Kısa bir süre yaşadktan sonra can verdi. Diogenes ile ilişkin haberleri öğrenen Sultan, çok üzüldü ve ordusuna, Rum ülkesini istila etmesini buyurdu. Bunun üzerine Türkler, artık sadece talan akınları yürütmekle yetinmediler, tersine bu yöreleri zapt etmeyi amaçladılar, çünkü onları engelleyecek kimse yoktu.¹⁸⁸

2.5. Georgios Akropolities'in Vekayinamesi'nde Türkler

İmparator Alexios ise Latinlerin İstanbul'u işgal etmesinden sonra Selanik'e kaçmıştır. Burada onu Macar kökenli olan yengesi karşıladı. Ne var ki kısa süre sonra orada bulunanlar onun (Alexios'un) komplolar çevirmekte olduğunu fark ettiler ve onu eşi ve kızı ile birlikte kovdular. Alexios kovulduktan sonra İtalyanların başına pek çok dert açmış olan kardeşi Mikhael'in yanına gitmekte iken yakalandı. Bunun üzerine onu yakalayan Lombardia'lılar İmparator Alexios'u yakaladıktan sonra, eşiyile birlikte sözü geçen Mikhael'e teslim ettiler; o da bunun bedeli olarak kendilerine çok altın verdiler. İmparator Alexios, kısa süre Mikhael'in yanında kaldıktan sonra, ardından, Konya'daki Sultanın yanına gitmeye karar verdi; Bu kişiye lathatine/Gıyas ed din deniyordu ve kendisinin onunla tanışıklığı vardı, çünkü bu Gıyas ed din o dönemde Müslümanlara hükümdarlık etmekte olan kardeşinin ellerinden kaçmış ve İstanbul'a sığınmıştı. İmparator Alexios onu kabullenmiş, vaftizden geçirmiş ve oğul edinmişti. Bu yüzden o kişi, Alexios Kent'ten kaçarken kendisi de onunla birlikte kaçmıştı. Ne var ki birkaç gün sonra ona gizlice birisi gelmiş kardeşinin ölümünü bildirmişti. Bunun üzerine Gıyas ed din o kişiyle birlikte, yoksul kılığına bürünerek, yurduna dönmüştü ve halk onu tanıyarak Pers (Anadolu Selçukluları) devletinin hükümdarı olarak ilan etmişlerdir. Bu kişi, bazı zor durumlarda İmparator Theodoros'a yararlılık gösterdi, gerçekten ona yardımda bulunmuştu ve onunla andlaşma yaptı, çünkü kendisini evlat edinmiş Alexios'un kızı olan Anna'yı kendisinin kız kardeşi sayardı.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Zonaras, *a.g.e.*, s. 135-138. Ayrıca bkz. Bryennios, *a.g.e.*, s. 48-56.

¹⁸⁸ Zonaras, *a.g.e.*, s. 138-143. Ayrıca bkz. Bryennios, *a.g.e.*, s. 56-72.

¹⁸⁹ Akropolites, *a.g.e.*, s. 23-26.

Bu yüzden İmparator Alexios'un bütün kaygısı onun yanına ulaşmak idi; çünkü damadı İmparator Theodoros'a gitmek ona hoşnutluk vermiyordu. O nedenle Mikhael'in ülkesinden, Attaleis/Antalya'ya vardı (Gıyas ed din bu kenti 1207 yılında Latinlerden almıştı); orada Sultan onu büyük sevinçle karşıladı. Bu sırada İmparator Theodoros (başkent edindiği) Nikaia/İznik'de bulunuyordu. Sultan'ın elçi kurulu oraya vardı ve kayınbabası İmparatorun gelişini bildirerek, kendisine ait olmayan bir unvanı (Romalıları/Rumların İmparatoru unvanını) gasbetmekle haksızlık ettiğini onun yüzüne karşı söyledi. Bu sözler İmparatorun (Theodoros'un) huzurunu altüst etti ve onda büyük tedirginlik yarattı. Sultan, İmparator Aleksios'u bir bahane olarak kullanmaktaydı, aslında Sultanın amacı akınlara girişmek ve bütün Rum ülkesini talan etmek ya da zaptetmek idi. Sultan ise, davranışlarında bahane olarak işine yarayan İmparator Alexios'u yanına alıp, Antiokheis'ya karşı saldırıya geçti. Antiokheia'ya vardığında, Pers (Selçuklu) elçisini, efendisinin (Sultanın) yanında gitsin diye bıraktı. Bunun üzerine o kişi gidip Sultana, İmparatorun sefer çıkışını bildirdi, ama beriki ona hiç inanmadı. O zaman elçi, yemin ederek, İmparatorun yakında bulunduğunu doğruladı. Sultan bunu duyar duymaz, olabildiğince çabuk, güçlerini topladı ve savaş düzeninde dizdi. İlk olarak Sultanın ordusuna İtalyanlar saldırdı, ama Müslümanlar kalabalıktı. İtalyanlar cesaretle ve yiğitlikle çarpışıyorlardı ve hemen hemen hepsi, kendilerinden çok daha fazla sayıda düşman öldürdükten sonra, öldürüldüler. Böylece Müslümanlar İtalyanları kolayca imha ettikten sonra, Rumları saf dışı etmeye giriştiler; bunların çoğu savuşup kaçtı. Bunun üzerine Sultan yeni kazanarak, savaş alanında İmparatoru aradı ve birisi, onu pek güç duruma düşmüş halde olarak bulunduğu yerde, gösterdi. Sultan çabucak onun üzerine saldırıya geçti; kendisinin bedensel gücüne güvenmekteydi. Sultan bir gürzle İmparatorun başına vurdu ve onu atından yere, sersemlemiş olarak devirdi. Ancak İmparator atından savrulup düşer düşmez, sanki bir mucize sayesinde güç edinmiş gibi ayağa kalktı, kılıcını kınından çekti ve Sultana doğru dönerek, küçümsemeyle Sultanın atının arka bacaklarına vurdu. Bunun üzerine Sultan sanki bir burcun üzerinden düşercesine aşağıya düştü ve birdenbire kafası kesildi: o kafayı kimin kestiğini ne İmparator ne de orada bulunanlardan başka bir kimse bilebildi. Böylece İmparator neredeyse yenilmiş durumda iken sonuçta yeni kazanmayı başarmıştır. Böylece Müslümanlar, Rumlarla çiğnenmeyecek bir barış

andlaşması yaptılar ve İmparator o cepheyi kapattı, artık savaşta dikkatini İtalyanlara verdi.¹⁹⁰

İtalyanlar İstanbul'u işgal ettiği sıralarda İvan, Bulgarların hükümdarı ilan edildi. Bulgarların hükümdarı İvan, İtalyanlardan daha hızlı davranarak Filibe'yi işgal etmiştir. Diğer yandan, İtalyanlar Edirne'yi işgal etmek için harekete geçmişlerdir. Bunun üzerine Edirne halkı Bulgar hükümdarından yardım istemişlerdir. Bu durumu İvan, hoşnutlukla kabul etti. Yanına (bağlaşıkları) İskitleri aldı ve (zırh donanımlı, sayıca da kalabalık) Latinlere karşı açıktan açığa saf tutamadığından, onları kurnazlıkla alt etmenin çaresini düşündü. İtalyanlar bunu anlayamadılar ve İskitlere yenildiler; İmparator Baudouin'in kendisi dahi tutsak edildi ve zincire vurulup Bulgarların hükümdarı İvan'ın huzuruna götürüldü. İmparator Baudouin burada öldürüldü. Bulgarlar Makedonya'ya kadar ilerledi ve buraları talan ettiler.¹⁹¹ İtalyanların Bulgarlara karşı yenilmesinden sonra Bulgarlar bu bölgenin tek hâkimi olmuşlardır. Bulgarların bu konuma gelebilmelerinde ki en büyük etken ordusunda bulunan İskit askerler olduğu şüphesizdir.

Bizans İmparatorluğunun başında Latin tehlikesi var iken Anadolu coğrafyası bu dönemlerde Moğol tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. İmparator Batatzes Selanik'i kuşatmakta iken Moğolların Anadolu Selçuklularını yendiği haberini alması ile kuşatmaya son vererek Anadolu Selçuklu Hükümdarı ile antlaşma yapmak için geri dönmüştür. İmparator Rumlarla dost Anadolu Selçuklularının Moğollara karşı yenilgisini öğrenir öğrenmez, haberi bilenlerin tümüne, bu konuda kimseyle konuşmamalarını ve bunu hiç kimseye söylememelerini buyurdu.¹⁹²

Takharios'lar (Moğollar) başında Sultan Azatines (Alaeddin)'in oğlu Sultan İathatines'in (II. Keyhusrev) -iyi babadan olma kötü oğul- bulunduğu Müslümanların (Anadolu Selçuklularının) ordusunu ezip geçtiler. Bu kişi aşırı içerdi, sefahat düşkünüydü, acayip (sapık) cinsel ilişkide bulunurdu ve hiç kafası çalışmayan, genelde de insanlara özgü adetleri olmayan fasafiso kişilerle düşer kalkardı. Oysa babası böylesine bir adam değildi. Gerçi o da sefahat âlemlerinden hoşlanırdı, ama oğlu kadar değil; bu nedenle de orduyu ardılından daha iyi yönetirdi, beri yandan da İmparatorla

¹⁹⁰ Akropolites, *a.g.e.*, s. 27-30.

¹⁹¹ Akropolites, *a.g.e.*, s. 31-35.

¹⁹² Akropolites, *a.g.e.*, s. 71-73.

dostça ilişkiler yürütürdü. Hâlbuki oğlu, zevk almalarının safasını doymazcasına sürdürdü. Takharioslarla/Moğollarla savaşmaya kalktı ve yenildi. Durumu çok kötü olduğu için, İmparator İoannes'e elçiler gönderip, düşmanı püskürtmek ve baskıdan biraz olsun kurtulmak için onun öğüdünü istedi, bunun her iki taraf (hem Selçuklular hem Rumlar) için de kurtuluş olacağını belirtti; bunun nedeni şuydu ki, eğer Müslümanlar, Takharioslar/Moğollar tarafından felakete uğratılırlarsa, bunlar (Moğollar) karşılarında engel bulunmaksızın Rum arazisine saldırıya geçebilirlerdi; ve bu doğru idi. Bu yüzden, böyle işlerde pek deneyimli olan İmparator İoannes, elçiler kurulunu hoşnutlukla kabul etti ve kendi güçlerini, düşmanları püskürtmek için, Sultaninkilerle birleştirmeye karar verdi. Çünkü, bu iki büyük devlet (Moğollara karşı) birleşmiş olurlarsa düşmanın korkuya kapılması doğal olur diye düşünüyordu, zira daha önce yalnız biriyle savaşmakta iken birdenbire kendisini iki hasım önünde bulacaktı. İşte böylece bu iş için hazırlandılar, İmparator İoannes ile Sultan İathatines (II. Keyhusrev) Menderes'in aktığı o yerde, Tripolis'de buluştular; hatta Sultanın adamları geçici bir tahta köprü yaptılar ve böylece dileyenlerin karşı yakaya geçmek isteyenlere yardımcı oldular. İki hükümdar birbirlerine karşılıklı iltifat ettiler ve yanlarındaki ileri gelenler birbirine armağanlar sundular. Ardından; daha önce yapılmış andlaşmaları doğruladılar. İmparator Philadelphia/Alaşehir'e döndü,¹⁹³ bu Alaşehir çok büyük bir kenttir ve halkı pek kalabalıktır; bunlar silah taşımak durumundadır ve hatta yayla ok atmakta talimlidirler, çünkü kent Perslerle (Selçuklu Türkleri ile) aradaki sınırın yakınındadırlar ve kent halkı sürekli çarpışmak zorunda kaldıklarından savaşa alışkındırlar.¹⁹⁴ Sultan ise sarayının bulunduğu Konya'ya gitti. Bu sırada iki yan arasında savaş durmuştu, çünkü Moğolların ordusu bulunduğu yerde kalmakta ve alışkın olduğu gibi hareket etmemekteydi, zira kendi iç sorunlarıyla uğraşmaktaydılar.¹⁹⁵

Bizans'ın yakın gelecekteki İmparatoru Mikhael Komnenos İmparator II. Theodoros Laskaris döneminde İmparator'dan korkması sebebiyle ülkeyi terk etmiş Türklerin (Anadolu Selçuklularının) yanına sığınmış ve burada Sultan tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Daha sonra Mikhael Komnenos Anadolu Selçuklularında ordunun başına geçmiş ve Moğollara karşı savaşmış ve zaferle geri

¹⁹³ Akropolites, *a.g.e.*, s. 75-76.

¹⁹⁴ Akropolites, *a.g.e.*, s. 104

¹⁹⁵ Akropolites, *a.g.e.*, s. 76.

dönmüştür. Ancak Anadolu Selçuklu Beylerinden Emir-i Ahur görevinde bulunan bir bey ordusu ile birlikte Moğollara katılmış ve savaşın seyri değişmiştir. Anadolu Selçuklu orduları geri çekilmiş ve Moğollar Anadolu içlerine kadar ilerleyerek Anadolu'yu yağmalamışlardır.¹⁹⁶

İmparator Batatzes (Ioannes) tarafından Büyük İmrahor unvanıyla onurlandırılan ve bütün Bithynia ve çevresinin yönetimiyle görevlendirilen Mikhael Komnenos Palaiologos'un görevini terk ettiğini ve Müslümanların (Anadolu Selçuklularının) ülkesine sığındığını söyleniyordu. Gerçekten, Mikhael Türkmenlerin yaşadığı bölgeye ulaştı; bunlar, Pers (Anadolu Selçukluları) devletinin sınırlarında yaşayan ve Rumlardan ölesiye nefret eden bir ulustur; bu nedenle malımızı mülkümüzü talan etmekten mutlu olurlardı. Savaşta ele geçirilen ganimetler onları hoşnut eder; ayrıca, özellikle Pers devletinin durumunu kötüleyip de, Moğolların akınları nedeniyle Selçuklu egemenliği belli belirsiz olunca buna düşkünlük gösterirler. Böylece, o sırada bazı Türkmenler (ellerine düşen) Mikhael Komnenos'u beklenmedik bir armağan gibi buldular ve doymaz gözleri onun mallarına takıldı. Onun her şeyini aldılar: Üzerindeki altını, gümüşü, atını, giysilerini, giymekte olduğu çamaşırları bile; hatta Mikhael'in yanında bulunanları da bölüştüler ve her biri onlardan birini kendi kölesi olmak üzere aldı. Mikhael Komnenos'un kendisi onların elinden zar zor kurtuldu. Üzerinde hiç bir şey olmaksızın Sultanın yanına vardı. Bu kişi ise onu yerli sığınmacı olarak kabul etmedi, tersine onu büyük bir sevinçle karşıladı, çünkü onun soylu bir aileden geldiğini öğrenmişti. Sultanın bütün Beyleri onun boyuna posuna, akıllılığına hayran kaldılar. Sultan, ondan çalınmış olan her şeyin ve bölüşülmüş olan kölelerinin bulunup toplanmasını ve ona geri verilmesini buyurdu. Ne çare ki boşuna talancılar bulunamadı, mallar ve köleler geri alınamadı¹⁹⁷.

Bu sırada Selçukluların savaş bakımından durumu ciddi bir dönüm noktasındaydı; çünkü Moğollar Müslümanların ülkesinin çoğu bölümünü talan ettikten sonra Aksaray yakınlarına ordugâh kurdular ve Persler (Selçuklular) için onlarla savaşmak artık bir gereksinim oldu. Böylece Persler, Mikhael Komnenos'u Hristiyanlardan oluşan ordu birliklerinin komutanı atadılar. O da bunun üzerine, yabancı ülkede bulunduğu için, Müslümanların yanında çarpışmaması gerektiğine

¹⁹⁶ Akropolites, *a.g.e.*, s. 133-134.

¹⁹⁷ Akropolites, *a.g.e.*, s. 130-132.

hükmetti, çünkü kendisinin söylediğine göre, belki öldürülürüm de Hristiyan kanım dinsiz imansızların kanıyla karışır diye korkmaktaydı. Ancak güç ve cesaretini toplayıp çarpışmaya katıldı. Böylece, Mikhael Komnenos'un komutası altında bulunan ordu bölümü, Moğolları hezimete uğratarak, yengi kazandı. Moğollar, Mîkhael'in komutası altındaki birlikler tarafından yenildiler ve geri çekilmeye başladılar. Ancak bu sırada Emir-i Ahur makamında bulunan bir Selçuklu Beyi (Fahreddin Arslan), önceden tasarladığı ihanet planını gerçekleştirdi ve kendi ordusunun bütünü yanına alarak Moğollara katıldı. Bunun üzerine savaşın gidişatı değişti. O zamana dek düşmanları kovalamış olanlar şimdi gerilemeye başladılar ve sırtlarını düşman vuruşlarına döndüler. Perslerden pek çoğu Moğolların oklarıyla öldürüldü. Yengi kazananlar düşmanlarını uzak mesafeye kadar kovaladılar. İşler böyle olup bittiğinden dolayı, Mikhael Komnenos Selçukluların Büyük Ordugâh Komutanı'nın ilerleyişine katıldı, böylece gerilerinde düşman olduğu halde ve sürekli çarpışarak, birkaç gün boyunca kaçtılar. Büyük Ordugâh komutanının konutunun bulunduğu, Kastamonu olduğundan, hızla oraya geldiler. Moğollar da Müslümanların bütün ülkesini talandan geçirdiler.¹⁹⁸

Moğolların Anadolu içlerine kadar ilerlemesi ile Anadolu Selçuklu Sultanı Rumlara sığınmıştır. O sırada, Rumlara sığınan Sultan hakkında ozan Homeros: "Geyiğinki kadar ürkek yüreği olan Sultan" deyimini kullanmıştır. İmparator Sultanı huzuruna kabul etti ve hem ona hem de yanındakilere bol bol armağan bölüştürdü ve ardından, onun yanına sadece 400 askerden oluşan küçük bir ordu birliği verme sonrasında, onu vatanına geri gönderdi. Perslerin (Anadolu Selçuklu) hükümdarı, İmparatora karşı olan minnet borcunu ödemek için, ona Denizli kentini bıraktı. Sultan ülkesine döndükten sonra Moğollara karşı duracak hali bulunmadığından, onların ileri gelenleriyle görüşme sonrasında, onlarla anlaşmaya vardı; böylece o zamandan beri günümüze değin Müslümanlar (Anadolu Selçukluları) Moğollara haraç ödemek zorunda kalmıştır¹⁹⁹.

2.6. Ioannes Kinnamos'un Historia'sında Türkler

Bizans ile Anadolu Selçuklularının ilk tanışmaları Kutalmış oğlu Süleyman Şah'ın daha İznik'i ele geçirmeden önce olmuştur. Bizans İmparatoru Mikhael'in

¹⁹⁸ Akropolites, *a.g.e.*, s. 132-134.

¹⁹⁹ Akropolites, *a.g.e.*, s. 138-139.

tahtan indirilip yerine Nikephoros Botaneiates'in seçilmesi üzerine Mikhael Anadolu'da bulunan ama henüz İznik'i ele geçirmiş olmayan Kutalmış oğlu Süleyman Şah ile anlaşmaya vardı, eğer asiye (Nikephoros Bryennios) yakalarlar ve kendisinin ellerine teslim ederlerse onlara bol bol armağan vermeyi vaad etti.²⁰⁰ Bu kişi, onlarla bağlaşıklık anlaşması yaptıktan sonra, ötekine karşı savaşı üstlendi ve o andan başlayarak yolları nöbetçilendirdi, geçitleri tuttu ve Botaneiates'in kuvvetlerini ve ilerlemesini gözetim altına aldı. Beriki (Botaneiates) ise, Kütahya'ya varıp da Süleyman hakkında haber alınca, düşmanlarının ordusunun büyük sayısına karşılık kıyas götürür oranda askeri gücü bulunmadığından, cingözce bir plan tasarladı. Onların (düşmanlarının) kendisine geçecek diye beklediği doğru yolları bırakıp kullanmayarak, gece vakti oradan (Kütahya'dan) ayrıldı, gözetleyicilerden sıyrıldı, Atzoula adlı bir kaleye geldi, ardından hemen oradan ayrıldı. Türkler onun harekete geçtiğini anlamadan, İznik doğrutusuna atıldı. Buna rağmen onlar kendisinin gizlice geçişini ve yanındaki gücün ne kadar olduğunu öğrendiler ve onu önce oyalamak ve ilerlemesini geciktirmek için az sayıda atlı gönderdikten sonra, düzenli saflar halinde ona saldırdılar. Ama tasarladıklarında başarısızlığa uğradılar. Önden gönderdikleri atlılar ona (Botaneiates'e) İznik'e varmasından az önce yetiştiler ve naralar atarak, oklar fırlatarak onun ilerlemesini engellemeye çalıştılar. Ne var ki onun yanındakiler, az sayıda ama çok yiğit olan savaşçılardı; Türklerle doğru saldırdılar ve onların saldırısını bastırdılar. Ancak bundan sonra yoldaşları belki Türklerin asıl ordusu çıka gelir, bizi kuşatır ve tutsak alır diye çekindiklerinden, onlara elçi olarak Emir Erbasan'ı gönderdiler; bu kişi, onlarla görüşükten sonra, onları para alıp çekilmeye razı etti; böylece bunlar Rumların İznik'e varmasına izin verdiler.²⁰¹

Alexios Komnenos'un eniştelere Nikephoros Melissenos imparatora baş kaldırmış ve kendi çevresine Türklerden savaşçı güçleri ile Türk Beylerini topladı ve (İmparatora özgü) mor renkli sandalları giymiş olarak (dolayısıyla, "Ben İmparator oldum" diyerek ve öyle tanınmasını isteyerek), Asia'nın (Batı Anadolu'nun) kentlerini dolaşmaya başladı. Bunun üzerine kentlerin sakinleri kendilerini ve kentlerini ona, sanki Rumların İmparatoru o imiş gibi teslim ettiler ve bu kişi de onları, kendisinin isteği böyle olmadığı halde Türklerle teslim etti. İşte bu yoldan, Türkler kısa sürede Asia'nın (Batı Anadolu'nun), Phrygia'nın ve Galatia'nın bütün kentlerinin sahibi

²⁰⁰ Zonaras, *a.g.e.*, s. 148.

²⁰¹ Bryennios, *a.g.e.*, s. 134-135.

oldular. Çok askerle Bithynia'daki İznik'e indi ve oradan Rumların hükümdarlık ülkesini yönetti.²⁰²

Türklerin Sultanı (II. Kılıç Arslan) Romalılara tabi olan Punura ve Sibyla şehirlerini zapt etmişti. Türklerin reisi ve Kappadokia topraklarının sahibi Yagıbasan da, İki Pontos şehri olan Ünye ve Bafra'yı işgal etmişti. İmparator, Aleksios Giphardos'u sultana karşı göndererek adı geçen şehirleri geri aldı ve Yagıbasan'ı Roma topraklarına saldırmaktan vazgeçip kendisinin sadık bir müttefiki olmaya zorladı. Kendisi de, bizzat, Kilikia üzerine sefer yapmayı planladı. Kilikia'ya doğru giderken Denizli'ye varınca, orada Türklerle karşılaştı. Savaşta onları yendi ve büyük bir katliam yaptı. Çevredeki Türklere ait bölgeyi tahrip etti. Böylece sanki Türklere karşı savaştıkları gibi gösterip, süratle Kilikia'ya doğru ilerledi.²⁰³

İmparator Manuel, Nureddin'e hücum etmeye hazırlandı. Fakat Nureddin onun ilerleyişini haber alınca, birçok asil menşeli kişiyi serbest bıraktı. Ayrıca alelâde sınıftan altı binin üstünde insanı da serbest bıraktı. Bunlar Alman ve Fransız orduları Asya'ya sefer yaparken (İkinci Haçlı seferi) kendisi tarafından esir alınmış kişilerdi. Nureddin bunları yaptı ve ayrıca imparatora doğudaki savaşlarında yardımcı olmayı da kabul etti. Onu bu şartlarda müttefik olarak kabul eden Manuel maksadından vazgeçti. Fakat az sonra Manuel anlaşmayı bozmaya karar verdi. Nureddin'in haberi olmaksızın bir grup Müslüman etrafı kolaçan eden Romalıları pusuya düşürüp zarar verdiler. İmparator bunu öğrenince, orada uygun yerlere pusu kurdurdu ve şafakta hiç beklenmedik şekilde kendisi onlara saldırdı. Onları geri püskürttüktan sonra, spor yapmak arzusuyla Yukarı Suriye ovalarında ava çıktı. Görevleri izleri takip ederek vahşi hayvanların inlerini bulmak olan altıdan fazla adamı olmayan adam, onun önünden gitti. Pek çok uzağa gitmemişlerdi ki, önlerinde yirmi dört düşman savaşı belirdi. Bunlar, hileyle Romalıları arkalarında pusuya yatmış olan kendi ordularına doğru çekmeye çalıştılar. Avcılar maksatlarını anlar anlamaz geri dönüp İmparatora başlarına geleni anlattılar. İmparator bu bilgiden rahatsız olmadı; "Gidelim" dedi, "Bize düşman nerde gösterin." Diğerlerinin çok endişeli olmalarına rağmen, İmparator süratle atını sürdü ve düşmana saldırdı. O bölgeyi gözetleyen sayısız Müslüman birden ortaya çıktı. İmparator bunca silahlı savaşçının ortasına şiddetle atıldı ve onları geri

²⁰² Bryennios, *a.g.e.*, s. 173-174.

²⁰³ Demirkent, *a.g.e.*, s. 128-131.

püskürterek, kaçan düşmanı orada kurdukları sığınağa kadar takip etti. Bu sebepten dolayı, ordugâha geri döndükten sonra, önceden söylendiği gibi, Nureddin ile yapılan anlaşmayı bir kenara itmeye karar verdi. Fakat Batı'dan gelen bazı haberler oradaki işlerin karmaşık olduğunu bildiriyordu. Bundan dolayı bu girişiminden vazgeçmeye mecbur kaldı.²⁰⁴

II. Kılıç Arslan ve Ermenilerin efendisi Mleh, Romalıların üzerine hücumda bulunmak konusunda aynı fikirdeydiler. Bu sebepten dolayı imparator süratle Batı'dan geri döndü. Philedephia'da ordugâh kuran İmparator bu barbarları birbirlerinden nasıl kolayca koparabileceğini düşündü. II. Kılıçarslan'a elçiler göndererek ihanetinden dolayı onu suçladı ve böyle birdenbire Romalılara savaş açmasının sebebini sordu. Öteki birçok ve çeşitli mazeretler öne sürdü ve onların arasında en çok dini başkan olan halifelerinin Romalılar ile dostluk kurmasından dolayı kendisine kızdığını söyledi. Böyle söyleyerek elçileri boş elle gönderdi. İmparator ona ikinci bir elçi göndererek şöyle yazdı: "Eğer bir süreden beri belirlemiş olduğunuz yakınlarınızla birlikte Romalılara saldırmak size doğru görüldüyse, bu cüretinizden vazgeçin. Toprağınıza muhafızlar koyun, çünkü on beş gün içinde Roma ordusu oraya ulaşacak." Sultan bu mektubu alınca kalbi korkuyla doldu ve planlarından vazgeçip ilerisi için barış şartlarını konuştu. Ancak Türklerin henüz sonuca ulaşamamış planlarının bir kısmı yeniden bozuldu. Çünkü aralarından büyük bir kısmı sultandan ayrılarak İmparatorun eyanına geçti. Bu kansız zaferden şan kazanan İmparator Byzantion'a doğru yola çıktı.²⁰⁵

II. Kılıç Arslan'a imparator tarafından çok para verilmişti ve onun gücü fevkalâde çok yükseltilmişti ve oradaki birçok hükümdarın hâkimiyetine son verebilmişti. Özellikle aynı tohumdan kardeşi olan Şahinşah'a baskı yaptı. Onun hâkimiyetindeki Çankırı ve Ankara gibi Galatia şehirlerini kendi otoritesi altına aldı. Onu öldüremediği için de, diyar diyar bütün milletlerarası bir yabancı, bir garip gibi dolaşıp durmasına yol açtı. İmparatora da hâkimiyeti altına aldığı şehirlerin hiçbirini vermedi. Daha önce kabul etmiş olduğu başka şeylerin hiçbirini de yerine getirmede. Bütün insanlara küstahça davranırdı ve ihtiraslarında sınırsızdı. İmparator bunları düşünerek kızgınlığa kapıldı ve Anadolu'ya geçmeye karar verdi. Kılıç Arslan bunu

²⁰⁴ Demirkent, *a.g.e.*, s. 138-139.

²⁰⁵ Demirkent, *a.g.e.*, s. 206-208.

duyar duymaz imparatora elçiler göndererek meseleleri onun isteğine uygun şekilde halletmeyi kabul etti ve İmparatorun Anadolu’da uygun gördüğü şehirlere garnizon olarak Romalı birlikler göndermesini rica etti. Bunun gerçekleşmesi için kendisi de onlara yardımcı olacaktı. İmparator bu şartları kabul ederek Aleksios Petraliphas’ı altı binden fazla asker ve bu savaş için yeterli olacağını hesapladığı para ile gönderdi. Bu şartlar uyarınca Aleksios, Anadolu yoluna koyuldu. II. Kılıç Arslan Roma ordusunun yaklaşmakta olduğunu duyunca, hala ele geçiremediği şehirlere haber yollayıp İmparatorun ordusunun dehşetini belirtti. İki orduya birden karşı koyamayacaklarından, istemeden Kılıç Arslan’a boyun eğdiler. Şehirlerin üzerinde otorite sağlayınca, hiçbirisini Romalılara teslim etmek istemedi. Bu yüzden İmparator tekrar kızdı ve derhal savaşa karar verdi. Fakat durumu uygun bulmadığından komutanlarını Amasya’ya ilerlemesini emretti.²⁰⁶

İtalyanların İstanbul’a egemen olmasından sonra, halktan kimi açık bir şekilde kaçtı gitti, kimi tanınmış kişiler de gizlice kaçtı. Theodoros Laskaris’ (İmparator III. Alexios’un damadı)’de İstanbul’dan ayrılanların arasında idi. Eşi Anna, üç kızı ile birlikte Nikaia/İznik’e gitti. Orada, kent halkından, kendisini kente kabul etmelerini ve onların Beyi edinmelerini diledi ama onlar kabul etmediler. Ancak, o da zorlukla ve pek çok yalvarış yakarış sonrasında, onları hiç olmazsa eşini kabullenmeye razı etti. Böylece onu orada bırakarak, kendisi çevrelerdeki yörelerde kayınbabası Alexios’un yerine kendisi İmparator olmak için dolanmaya başladı, sonunda amacına ulaştı. Çünkü o aralık, tanıdığı olan, Türklerin hükümdarına (Konya’daki Rum Selçukluları Sultanı Gıyas ed din Keyhusrev’e) gitti ve onunla bir andlaşma yapıp tasarımını gerçekleştirmeyi başardı.

2.7. Türk-Haçlı İlişkileri

1048 Pasinler Savaşı ile birlikte Anadolu’ya gelen Türkler, bu süreç içerisinde Bizans’a bağlı Ermeni ve Gürcü birlikleri ile mücadele etmiştir. Fakat 1071 Malazgirt Savaşı ile birlikte asıl büyük ordu olan Bizans İmparatorluğu ile savaşmış ve Anadolu’nun kapısını Türklere açmıştır. Bu savaşın ardından ekseriyetle Türkler Bizans ile mücadele edecektir. Bu süre zarfında çetin mücadelelere girişilmiş ve çoğunlukla Bizans mağlup edilmiştir. Bu savaşlar sırasında Bizans Türklere karşı tek

²⁰⁶ Demirkent, *a.g.e.*, s. 209-210.

başına mücadele edemeyeceğini anlamış ve Avrupa'daki Latin kilisesinden yardım talep etmiştir.

Aslında bu süreçten sonra Türk-Haçlı ilişkisi ya da daha doğru bir tabirle Türk-Haçlı mücadelesi başlamıştır. Fakat burada dikkatten kaçmayacak olan iki önemli amil vardır. Bunlardan birincisi Haçlıların Bizans'a yardım ediyor bahanesi ile Anadolu'da Bizans'a zarar vermesi, ikincisi ise Anadolu ile Avrupa arasında Bizans'ın bulunmasıdır. Bizans'ın iki devlet ya da iki bölge arasında bulunması Türk-Haçlı ilişkilerinin geç başlamasının temel sebebidir.

Bizans, Hıristiyanlığın hamisi pozisyonundayken zaman içerisinde güç kaybetmişti. Macarlarla mücadele edemiyor, Sırp'ların bağımsızlık taleplerine karşı koyamıyordu. Bu bakımdan Hıristiyanlığı koruyacak durumda değildi. Bunun yanı sıra gerek Batılılar gerek Bizans 500 yıllık süreç içerisinde Haç'ı Hilal'e karşı başarıyla savunmuşlardı. Fakat bundan sonraki süreçte bu kolay bir süreç olmayacaktı. Çünkü 1071'de Anadolu'yu fetheden Türkler 1076'da Kudüs'ü fethetmişti²⁰⁷.

Bu suretle Haçlı seferleri Riante kilisesi tarafından aşılana ve kışkırtılan katılımcılara, kilise imtiyazlarının bağışlanması karşılığında kurulan kozmopolit orduların kutsal toprakları doğrudan ya da dolaylı yollarla geri almayı amaçlayan dini savaşlar olarak nitelenir²⁰⁸.

Haçlılar savaşma ve fetih ruhunu dini hamleler ile güçlendirmekteydi. Bununla birlikte Türkler Bizans'ın limanlarını ele geçirerek, Batılı Hıristiyan devletlerinin doğuya açılan kapılarını kapatıyordu. Bu durum Batı ticaretinin durmasına neden oluyordu. Bu durumda haliyle Haçlı Seferleri'ne zemin hazırlamaktaydı.

Papalık Avrupa'da oluşan mezhep ayrılığına son vererek şövalyelere dini bir hüviyet kazandırmak istemekteydi. Bunun dışında Araplar Hıristiyanların Kudüs ziyaretine karşı gayet olumlu bakıyordu. Onlar için ayrılmış hastaneler, manastırlar, kiliseler bulunuyordu²⁰⁹.

Fakat 11. yüzyılda Fatimi Halifesi El Halim'in zulmü Katolikleri kızdırmıştı. Halife Kudüs'te Yeni Doğu Kilisesini yıktırdı. Bu da Haçlılarda bir intikam duygusu

²⁰⁷ Auguste Bailly, *Bizans Tarihi*, çev. Haluk Yaman, İstanbul, 1981, II, 319.

²⁰⁸ Bailly, a.g.e., s. 320.

²⁰⁹ Bailly, a.g.e., s. 321.

oluşmasına neden oldu. Süreç içerisinde Halife ve Bizans İmparatoru bir antlaşma yaparak kilisenin yeniden inşası yapıldı. Ayrıca bölgedeki Bizans mahallesi tahkim ettirildi.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra ise Anadolu Selçuklu Devleti kuruldu ve fetihlerini her yönde artırdı. Filistin fethedildi. Suriye, Antakya, İznik, İzmir, Midilli, Sakız, Sisam, Rodos Adaları Türklerin eline geçti. Bununla birlikte Batılılar sürekli Türklerin hac yolculuğuna engel olduklarına ve Kudüs'ü tahrip ettikleri safsatasını yaymaya çalıştılar. Kudüs'ün fethiyle yönetimdeki Türkler hacılardan vergi almaya başladılar. Gelen hacıların uzun süre Kudüs'te kalmalarına engel olmak amacıyla problemler çıkarmaktaydı. Bunun yanında Selçuklu-Fatimi arasındaki mücadele ortamı Kudüs'e gelen hacıların mükemmel derecede karşılanmalarına da engel oluyordu. Aynı zamanda Katolik Hacıların memleketlerine döndüklerinde yolda çektikleri cefayı Müslümanlar kutsal yerleri tahrip ediyor diye abartarak anlatmaktaydılar. 1086'da Endülüslü Müslümanların Hıristiyanları mağlup etmesi, Batı'nın Müslümanlarla mücadele içine girmesi gerektiği düşüncesini oluşturdu. Bu bağlamda düşünüldüğünde Haçlıların, Kudüs'ün Müslümanların elinde olmasını hiçbir zaman sindiremediği görülebilir²¹⁰.

1095 yılında Papa Avrupa'da iç savaşı yasaklamıştı. Anadolu'nun Selçuklular tarafından işgal edildiği buradaki kiliselerin ve mukaddes yerlerin Selçuklular tarafından yıkıldığı söylenmişti. Papa'nın söylemiyle dinsizler buraları yıkmış ve kirletmişti. Saint Peter'in kenti Antakya dinsizlerin eline geçmişti. Bu şehrin Hıristiyan alemine kazandırılması şövalyelerin asil vazifesiydi²¹¹.

1091'de Kudüs'ü ziyarete gelen Pier Hermite Hıristiyan halka pek çok işkencenin yapılmakta olduğunu yaymaya çalıştı. Tanrının kendisi ile görüşüp Hz. İsa'nın mezarının Arap günahkârlar mevcudiyetinden temizlenip kurtulması için tam Katolik Dünyasının İslam'a karşı savaşması gerektiği hususunda emir vermiş olduğu yolundaki iddialarını etrafa yaymaya başlamıştı²¹².

²¹⁰ Mustafa Yazıcı, *Haçlı Savaşları Dönemi Müslüman ve Hıristiyanlar Arasındaki Teolojik İlişkiler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2003, s. 32-33.

²¹¹ Yazıcı, *a.g.e.*, s.37; Paul Lemerle, *Bizans Tarihi*, çev. Galip Ünlü, İstanbul, 1994, s. 92.

²¹² Yazıcı, *a.g.e.*, s. 37.

Bununla birlikte Haçlı Seferlerinin siyasi yönünü de ele almak gerekmektedir. Bu süre zarfında Türklerin Avrupa’da güçlenmeye başlaması Haçlı Seferleri’nin siyasi sebebidir. Bizans’ın sonunun gelmesi Avrupa Hıristiyanlığının önemli yapı taşlarından birinin ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Bizans’ın düşmesiyle Türkler Avrupa’ya hâkim olacaktı. Dolayısıyla Türklerin Rumeli’ye geçmesi önlenmeli Anadolu, Suriye, Filistin’den atılması Suriye’den uzaklaştırılmalıydı. Buda ancak Avrupa’nın gücü ile mümkün olurdu²¹³.

Bu sebepler doğrultusunda Papa II. Urban tarafından kışkırtılan Avrupalılar Pierre Helmit isimdeki keşişin her yerde yaptığı vaazla coşkuya kapılmaktaydı. Bu sırada Fransa’da kıtlık yaşanmaktaydı. Buğday stoklanıyor ve bu sayede fiyatları artıyordu. Sokaklarda Allah bunu istiyor sloganları atılıyor, buğdaylar depolardan çıkarılarak halka yok pahasına veriliyordu. İnsanlar din şehidi olmak için Kudüs’e yola çıkıyordu²¹⁴.

Haçlıların Bizans üzerinden Kudüs’e doğru yola çıkmaları, Bizans’ta paniğe yol açmıştı. Zira hiçbir geçim kaynağı olmayan bu başıboş grup İstanbul’u yağmalayabilirdi. Bunun yanı sıra kiliseler arası mücadeleden ötürü misyonunu unutup Bizans ile dahi mücadeleye girişebilirdi. Bu minvalde Bizans İmparatoru I. Aleksios bir takım önlemler aldı²¹⁵.

İstanbul’a ulaşan Haçlılar ufak çaplı bir yağma yaptıktan sonra İmparator Aleksios ile anlaşma yoluna gittiler. Bu bağlamda Bizans imparatoru Haçlıların bütün iâşe giderlerini karşılayıp boğazı geçmelerine izin verecekti. Bunun karşılığında ise Haçlılar Bizans’a bağlılık yemini edip, ele geçirdikleri toprakları Bizans’a vereceklerdi.

1092’de Süleyman Şah’tan sonra tahta geçen I. Kılıçarslan doğu yönünde fetih politikası izlemekteydi. Sultan Malatya’yı kuşattı. Kenti ele geçirecekken, Haçlılar Selçuklu başkenti İznik’i kuşattı. Sultan kuşatmayı kaldırıp İznik’e doğru harekete geçti. Alelacele orduyu toplayıp Eskişehir yakınlarında Haçlılarla karşılaştı²¹⁶. 1097’de İznik Haçlılar tarafından alındı. Bizans ile yapılan antlaşma gereği İznik Bizans’a

²¹³ Yazıcı, *a.g.e.*, s. 37.

²¹⁴ George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara, 1999, s. 324.

²¹⁵ Bailly, *a.g.e.*, s. 327; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 337.

²¹⁶ İlhan Erdem, *Türkiye Selçukluları- İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1995, s. 45.

verildi. Ardından İzmir, Efes ve Sardes'i işgal ettiler. Söz verildiği üzere işgal edilen yerler Bizans'a verildi. Böylece Batı Anadolu'da Bizans hakimiyeti yeniden kuruldu²¹⁷. Anadolu'da Türklere karşı kazanılacak ikinci bir zafer Bizans'ın tüm sahilleri almasına imkân verdi. Haçlı Seferi'nin Türkleri zayıflatması üzerine, Bizans Anadolu'da otoritesini yeniden kurma imkânı sağladı²¹⁸.

Bununla birlikte Haçlılar Antakya'ya doğru yola koyuldular. Urfa'da yeni bir kontluk kuruldu. Urfa Kontluğu'nun kurulması Horasan'dan gelecek Türk göçleri önüne bir baraj oluşturacaktı. Antakya'nın işgali ve kontluğun kurulması Haçlı-Bizans ilişkilerini sona erdirdi. Selçuklular Suriye ve Filistin'den uzaklaştırıldı. Akdeniz yolu kapatıldı²¹⁹. I. Haçlı Seferi sonucunda Türkler ile Haçlılar arasında o kadar kanlı bir mücadele oldu ki 300.000 Haçlı Antakya'ya ancak varabildi²²⁰.

Antakya'nın Haçlılar tarafından istilası ve kontluk kurulması hem Bizans hem de Türkler tarafından büyük sorun teşkil etmekteydi. Bu yüzden Anadolu'daki Türkler Haçlılarla büyük mücadeleye girişti. Bu bağlamda Danişmendli Gümüştekin Suriye'de ilerleyen Haçlıları 1100'de bozguna uğratarak Antakya Kralı Bohemond'u esir aldılar. Daha sonra Bohemond Niksar'da hapse atıldı. Onları kurtarmak için Anadolu'ya gelen iki Haçlı ordusu Amasya ve Ereğli'de bozguna uğratıldı. Sonra Bohemond fidye karşılığında kurtarılarak Antakya'ya gönderildi²²¹.

Bununla birlikte Türklerin kendi arasındaki mücadeleden faydalanan Haçlılar, Türklerle müttefiklik ilişkisine de girdi. Bunun en belirgin özelliği Büyük Selçuklu komutanı Porsuk'un 1115'te Urfa Kontluğu'nu muhasara etmesi olayıdır. Burada Selçuklu'ya yardım etmesi gereken bölgedeki Türk Beyleri Artukoğlu İlgazi, Dımaşk Emiri Tuğtekin, Haçlılarla ittifak kurmuştur. Bu ittifak karşısında Emir Porsuk kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmıştır. Bunun yanı sıra Mengüceklî İshak, Malatya Sultanı Tuğrul Arslan'a ait Harput ve Dersim bölgesine 118'de bir akın düzenledi. Bölge fiilen Atabeğ sıfatıyla Artuklu Beyi Belek tarafından yönetilmekteydi. Buna

²¹⁷ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 337.

²¹⁸ Arzu Taşcan, *Bizans-Papalık İlişkileri (V-XV. Yüzyıl)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2000, s. 44.

²¹⁹ V. Gordovski, *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, çev. Azer Yaran, Ankara, 1988, s. 44.; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.338.

²²⁰ Osman Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul, 2009, s. 287.

²²¹ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.338; Turan, *a.g.e.*, s.287.

binaen Tuğrul Arslan'ın annesi Urfa Kontu Jocelin'den yardım istedi. Fakat ertesi yıl Haçlılara karşı kendisi mücadele etti.²²²

Fakat Artukoğlu İlgazi 1119'da Haçlılarla kendisi mücadele etti. İlgazi Urfa'dan Antakya'ya kadar uzanan bir sefer düzenledi. Bu sefer neticesinde Haçlılara büyük darbe vurdu²²³. Frenklerin Halep'i kuşatması karşısında halkın İlgazi'den yardım istemesi sonucu yardıma gitti. İlgazi Frenklerden Halep şehrini kurtardı. İlgazi şehri kurtardıktan sonra oğlu Hüsameddin'e bırakarak tekrar Mardin'e döndü. Bu durumu fırsat bilen Haçlılar Halep'e tekrar saldırdı. Bunun üzerine Melik Hüsameddin 20 bin kişi ile sefere çıkarak Frenkları mağlup etti²²⁴.

Burada görüldüğü gibi Türk Devletleri dengeyi sağlamak amacıyla bazen Haçlıları denge unsuru olarak kullanmıştır. Fakat kendi çıkarları doğrultusunda her zaman düşman olarak algılanmıştır.

1121'de İlgazi'nin ölümünden sonra Haçlılarla mücadeleyi Danişmendliler sürdürdü. Danişmendliler Maraş yöresinden Antalya'ya kadar olan kısmı ele geçirdiler. Bunun üzerine Antakya Haçlı Kontu Bizans'tan yardım istedi. Bizans İmparatoru Antakya Kontu'nun yardımına koşarak Misis, Tarsus ve Adana'yı ele geçirdi. Bunun üzerine Musul Atabeyi Nureddin Zengi Sultan Mesud'dan yardım istedi. Bu yardımı kabul eden Sultan Mesud, 1138'de Maraş topraklarına girerek birçok yeri fethetti²²⁵.

Musul Atabeyi Nureddin Zengi'nin oğlu İmadeddin Zengi 1144'te Urfa Kontluğu'nu ortadan kaldırdı. Zengi'nin bu başarısı İslam dünyasında büyük bir şöhret kazandı. Fakat bu durum Avrupa'da büyük infiale yol açtı. Türklerden intikam almak adına yeni bir ordunun kurulması için çalışmalara başlandı. II. Haçlı Seferi'de birincisinde olduğu gibi görünüşte dini bir hareket olarak gösterilip taraftar toplamayı amaçlamaktaydı. Ama asıl amaç Türkleri Mezopotamya'da tutunmalarını önlemek ve Urfa Kontluğu'nu yeniden almaktı²²⁶.

²²² Erdem, *a.g.e.*, s. 5-6; Mehmet Emin Öztürk, *Anadolu Selçuklu Devleti- Artuklu İlişkileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007, s. 29.

²²³ Erdem, *a.g.t.*, s. 6-7.

²²⁴ Öztürk, *a.g.t.*, s. 32-34.

²²⁵ Erdem, *a.g.t.*, s. 7-8.

²²⁶ Bailly, *a.g.e.*, s. 355; Erdem, *a.g.t.*, s. 8.; Lemerle, *a.g.e.*, s. 93.

Bu süreç içerisinde Fransa Kralı VII. Louis Haçlı Seferi düzenleme çalışmalarını üstüne aldı. Bu süreç zor bir süreçti. I. Haçlı Seferi'nin bilançosu çok ağır olmuştu. Ayrıca Haçlı Seferi'nin propagandasını yapmak üzere yeni birisine ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu kişi çok iyi bir hatip olan Saint Bernard idi. Saint Bernard Hıristiyan ayinlerinde halka gerekli propagandayı yapıyordu. Amacı profesyonel bir ordu kurarak doğuya yollamaktı. Bunun içinde Alman ve Fransızlardan oluşan bir birlik kurmak istemekteydi. Bunu da başararak 150'şer binlik Alman ve Fransız birliklerini İstanbul'a yönlendirdi²²⁷.

Fakat yeni bir Haçlı ittifakı Bizans'ın işine gelmemekteydi. Zira Haçlıların ittifakı İstanbul'u kuşatması hakimdi. Bu yüzden İmparator Mauel en kısa sürede Haçlıları Anadolu'ya geçirme düşüncesindeydi. Fakat I. Haçlı Seferlerinde olduğu gibi Haçlılar elde ettikleri toprakları Bizans'a verecekti²²⁸.

Haçlılar Kudüs'e gidecek yol güzargahı için yine Selçuklu ülkesini seçmişti. Bu durumu haber alan Sultan Mesud Eskişehir yakınlarında orduyu topladı. Bu sırada Almanlardan oluşana Haçlı ordusunun ilk kısmı İstanbul önlerine gelmişti. Alman Kralı Konrad Bizans İmparatoru Manuel'in ısrarıyla Anadolu'ya geçmeye karar verdi. Hatta Sultan Mesud ile Haçlılar tekrar Eskişehir yakınlarında karşılaştılar. Sayıca kalabalık olan Haçlılar Selçukluları bir kere daha mağlup ettiler. Fakat mücadeleden vazgeçmeyen Selçuklular yol güzargahı üzerinde vurkaç taktiği ile Haçlıları yıpratmışlar. Sonunda da Ereğli'de tekrar karşılaşan Haçlı ve Selçuklu orduları arasında kanlı bir savaş meydana geldi. Bu savaş sonucunda Türkler kazanan taraf oldu²²⁹. Haçlıların büyük bir kısmı kılıçtan geçirildi.

Bu sırada Fransız birliklerinin İstanbul'a gelmeleri Bizans açısından vahim bir durumdu. Zira Fransızlar ve Almanların İstanbul'u kuşatacaklarından korkmaktaydılar. Bunun üzerine Bizans İmparatoru Manuel Almanları Anadolu'da büyük bir zafer kazandığı söylentisi yayarak Fransızları Anadolu'ya sevk etti. Bu sırada yanlarına birde kılavuz verdi. Bu kılavuz Fransızları çöl gibi uçsuz bucaksız yerlerden geçirdi. Anadolu'ya geçen Fransızlar Almanların hezimete uğradığını anladı. Şam surları önünde karşı karşıya gelen Türkler ve Haçlılar arasında kanlı bir savaş meydana geldi.

²²⁷ Bailly, *a.g.e.*, s. 360.

²²⁸ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 345.

²²⁹ Bailly, *a.g.e.*, s. 361; Ostrogorski, *a.g.e.*, s. 337; Erdem, *a.g.t.*, s. 8-9.

Bu savaş sonucunda Haçlı ordusu mağlup oldu²³⁰. Bu mağlubiyetin ardından Hıristiyanların doğuda prestiji azaldı.

Haçlı ordularının İstanbul'a doğru yola çıktığı sırada Bizans ile Selçuklular arasında gizli bir antlaşmanın yapıldığı iddia edilmektedir. Fakat bu antlaşmanın gizliliği kanıtlanabilmiş değildir. Hatta Manuel'in Alman birliklerinin yanına verdiği klavuzun kasıtlı olarak Selçukluların pusu kuracağı alana götürdüğü söylenmektedir. Eskişehir'deki savaşta Haçlıların pek azı dönebilmişti. Geri dönenlerde yolda Rumlar tarafından katledilmiş, tecavüze uğramış yada malları yağma edilmiştir²³¹.

İki Haçlı Seferi neticesinde vahim sonuçlar alan Haçlılar arasında bitmek bilmeyen bir intikam ateşi yanmaktaydı. Zira bu Haçlı seferleri sürecinde prestiji sarsılan Haçlılar bu prestiji kurtarmayı da istemekteydi. Hal böyle olunca yeni bir Haçlı Seferi'nin bahanesini aramaktaydı. Bu süre içinde 2 Ekim 1187'de Kudüs Selahaddin Eyyubi tarafından ele geçirildi. Bu olay yeni bir Haçlı Seferi'nin en temel sebebiydi. Papa'nın girişimiyle Alman Kralı Frederich I. Barbarossa, İngiliz Kralı II. Philippe Auguste ve Fransız kralı Arslan yürekli Richard tarafından yeni bir Haçlı ordusu oluşturuldu²³². Bu süreç içerisinde Haçlılar ile Bizans arasında Anadolu'ya geçme noktasında bir müzakere gerçekleşiyordu. Fakat Haçlılar Bizans'a, Bizans Haçlılara güvenmiyordu. Müzakereler beklenildiği gibi gitmiyordu. Bu yüzden Bizans Selçuklu Devleti ile arayı iyi tutarak aynı zamanda Selahaddin Eyyubi ile de ittifak görüşmeleri yapmaktaydı. Selahaddin Eyyubi ile Bizans arasında Alman ordusunun geçişinin engellenmesi üzerine bir ittifak antlaşması yapılmıştı. Haliyle bu antlaşma Bizans-Alman ilişkilerine son noktayı koymuştur²³³. Macaristan üzerinden İstanbul'a gelen Haçlılar, İstanbul'u kuşatma hazırlığına girişmişken, Bizans Almanlarla yeni bir antlaşma yapmak zorunda kaldı. Buna mukabil Haçlılara, ucuz erzak ve boğazı geçmek üzere gemi verilmişti. Kral I. Frederich ilkbaharda Anadolu'ya geçti ve Kudüs'e doğru yol aldı. Bu sırada 1192 barışı ile Latinler Yafa ve Sur arasında iken Kudüs Selahaddin Eyyubi'nin elinde bulunmaktaydı²³⁴.

²³⁰ Bailly, *a.g.e.*, s.363; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 341; Erdem, *a.g.t.*, s. 8-9.

²³¹ Anonim, *I. Ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, çev.Vedi İlmen, İstanbul, 2005, s. 69; Turan, *a.g.e.*, s.25.

²³² Taşcan, *a.g.t.*, s. 45.

²³³ Gordovski, *a.g.e.*, s. 59; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 375.

²³⁴ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 373-375; Betül Sezer, *XI-XIII Yüzyıllarda Bizans-Kilise İlişkileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2006, s. 55.

Bu sırada II. Kılıçarslan'ın ülkeyi 11 oğlu arasında pay etmesi, Selçuklu'nun gücüne ve başarılarına gölge düşürmüştü. Ülkede siyasi birliğin ve otoritenin zayıflamasına sebep olmuştu. Haçlılar 1190'da Konya'ya kadar dayanmıştı. Bu süre zarfında sultan Haçlılarla anlaşarak Anadolu'dan sorunsuzca geçmelerine izin vermişti²³⁵. Bunun sonucunda 1191'de Hittin'e varan Haçlılar burada Selahaddin Eyyubi'nin ordularıyla karşılaştı. Bu savaş sonucunda Haçlılar bir kez daha mağlup edildi. Kral Guy de Lusignan esir edilmiş, Kudüs tekrar ele geçirilmiştir²³⁶.

IV. Haçlı Seferleri sonucunda Anadolu'ya gelen Haçlılar Türklerden çok Bizans ile mücadele etmiştir. Bu süreç içerisinde İstanbul işgal edilmiş ve Latin Krallığı kurulmuştur. Bunun yanı sıra Bizans başkentini İznik'e taşımak zorunda kalmış, Trabzon'da bir Rum İmparatorluğu kurulmuştur. Bu süreç içerisinde Selçuklu ve Haçlılar arasında kayda değer bir mücadele söz konusu olmamıştır. Sonraki süreçte de dünyayı kasıp kavuran Moğol istilası, Anadolu'da Selçuklu'nun çökmesine neden olmuştur. Bu süreç içerisinde de Türk-Haçlı mücadelesinin kayda değer bir durumu söz konusu değildir. Zira bu dönemde Anadolu'da siyasi bir parçalanma söz konusuydu. Ortam yeni bir Haçlı Seferine müsaitti. Fakat Avrupa yeni bir Haçlı seferine girebilecek durumda değildi. Papalar sadece denizci İtalyan Cumhuriyetlerini Türklere karşı bir Haçlı mücadelesine sokmak istemiş fakat başarısız olmuşlardır²³⁷.

Osmanlı Devleti'nin kurulması ve yayılmasından sonrada Haçlı Seferleri son bulmadı. I. Murad'ın Trakya'da Filibe'yi ve Edirne'yi ele geçirmesi ardından Edirne'yi başkent ilan etmesi, Türklerin Avrupa'da gözü olduğunu göstermiştir. Bizans İmparatoru Türk tehdidine karşı Batı'ya yaklaşmaya çalıştı. 1369'da Roma'ya gitti ve Katolik inancına uygun bir açıklama yaptı. Papa'yı Hıristiyanlığın başı olarak kabul etti. Bu antlaşma sonuçsuz kaldı. Türkler ilerlemesine devam etti. Sırp Prensiği ortadan kaldırıldı. Bulgarlar Osmanlı egemenliğine girdi. Niğbolu Savaş'ında Macarlar mağlup edildi. Bu süreç içinde Bizans Türklere karşı Batı'dan özellikle Franklardan yardım talep etti. Fakat beklediği yardımı alamadı²³⁸.

Türklerin 1430'da Selanik'i ele geçirmesi, Bizans'ı harekete geçirdi. Latinlerden iyi bir yardım almak umuduyla Roma'nın üstünlüğünü kabul eden Kral

²³⁵ Erdem, *a.g.e.*, s. 226.

²³⁶ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 337.

²³⁷ Osman Turan, *Türk-Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*, Ankara, 1983, s. 6.

²³⁸ Lemerle, *a.g.e.*, s. 105.

VIII. İonnes, Roma'nın şartlarını kabul ederek kiliseleri birleştirmeyi kabul etti. Fakat bu girişim sonuçsuz kaldı. Bizans halkı duruma öfkelenmiş, Batı ise Bizans için en ufak bir girişimde bulunmamıştı²³⁹.

Papa, Macarlardan, Polonyalılarından ve Romalılarından oluşan bir ordu kurarak Osmanlı Devleti üzerine sefere çıktı. 1444 yılında Varna'da karşı karşıya gelen iki ordu kanlı bir mücadeleye girişti. Türkler Savaşı kazandı. Bizans kaderine terk edildi²⁴⁰.

2.8. Tarihsel Kökler Işığında Avrupalıların Gözünde Selçuklu İmajı

Tarihsel boyutuyla ele alırsak Avrupalıların Türklerle ilk karşılaşmaları Hun Devleti'nin Avrupa'ya yaptıkları seferlere kadar dayanır. Atilla'yı Avrupalılar, “Tanrının Kırbağı” ve ya “Tanrının Kılıcı”, “Tanrının felaketi”, “geçtiği yerde ot bitmeyen adam” adını vermişlerdir. Bu yargılardan da anlaşılacağı üzere Avrupalılar Atilla'yı Tanrı'nın kendilerini cezalandırmak adına gönderildiğini düşünmüşlerdir. Hunları ise insanlıkla ilişkisi olmayan berbat yaratıklara benzetmişlerdir²⁴¹.

Türklerin 1071'de Anadolu'ya girmeleri ve sistemli bir biçimde yerleşmeleri, batılı kaynaklarda “Türk kavmi çıkınca yeryüzünü kapadı. Daha sonra çıkan Türkler onlar tarafından tenkil edildi. Zira dünya onları taşımaya kâfi değildi” sözleriyle anlatıldı²⁴².

Batılı tarihçiler 1073 yılında Anadolu'da Türk fetih hareketlerinin başlamasıyla birlikte Anadolu'da eşkıyalık hareketinin baş gösterdiğini ve Anadolu'yu işgal ettiğini yazmıştır. Bunun yanı sıra Danişmend Gazi'yi, Çaka Bey'i eşkıya reisi olarak tanımlamıştır. Ayrıca bu beylerin istila sırasında Hıristiyan halka kötü davrandığını, köyleri yakıp yıktığını, sahipsiz sürülere el koyduğunu dile getirmiştir. Bununla birlikte Anadolu'ya gelen diğer Türkmen kütlelerinin eyaletler arasındaki bağlantıyı kestiğini bu sayede mezkûr reislerin istediklerini rahat bir şekilde yaptığını yazmıştır²⁴³.

²³⁹ Lemerle, *a.g.e.*, s. 106.

²⁴⁰ Lemerle, *a.g.e.*, s. 107.

²⁴¹ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 249-255-303.

²⁴² Turan, *a.g.e.*, s. 73.

²⁴³ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, Ankara, 1989, I, 51.

Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos'un kızı Anna Komnena da, daha önce geçtiği gibi, yazdığı Aleksiad adlı eserde Türklere yer vermiştir. O eserinde Türkler'i genellikle barbar, işgalci, vahşi, anlaşmalara ihanet eden, sözlerinde durmayan, yurtları yağma eden kişiler olarak tanımlamıştır.²⁴⁴ Haçlı seferleri öncesinde 1088 yılında Flondereli kontuna yazdığı mektupta çoğu kez Arap ve Farslılarla özdeşleştirdiği Türkler hakkında "dinsiz, hoş görüşüz, kaba hoyrat, yıkıcı, vicdansız, acımasız, ahlak kurallarını gözetmeyen, en korkunç günahları işleyen kişiler" ifadelerini kullanmıştır²⁴⁵. Anna Komnena'nın da kendisinden sonra gelen tarihçilerden aksi bir fikir beyan etmediği görülmektedir. Zira bu dönemde Türklerin gerek Anadolu'da gerekse Avrupa'da yayılmacı tavrı, Bizans açısından büyük tehlike arz etmesi, Anna Komnen'de böyle bir önyargı oluşturduğunun göstergesidir.

Yine Anonim bir Bizans tarihinde Türkler hakkında "kara ve deniz sanki bütün dünya kafir barbarlar tarafından işgal edildi ve ıssızlaştırıldı. Onlar şarkın bütün köylerini, evlerini ve kiliseler ile birlikte yağma ve tahrip ettiler" şeklinde ifade etmişlerdir²⁴⁶.

Sonraki yıllarda Bizans tahtına gelen hükümdarlarda Anna Komnen'den farksız düşünmüyorlardır. Zira onlara göre Türk Beylerinin yönetimi altında yaşayanlar insana benzer yaratıklar olarak değerlendirir. Tek ortak noktaları şekilsiz vücutlarıydı. Türklere vahşi bir hayvan gözüyle görürlerdi. Bizans'ın son imparatoru XII. Konstantin İstanbul'un düşüşüne on iki saat kala yaptığı konuşmasında meseleye bu şekilde giriyordu. Bu vahşi hayvanları dinsiz olarak görüyor ve aralıksız fetih hareketlerine hayret ediyordu²⁴⁷.

Bazı Hıristiyanlar Müslümanların Hz. İsa'yı kabul etmelerini görmezden gelip daha fazla kızarlar. Çünkü onlara göre Hıristiyan olmayanlar yanlış, Hıristiyan olanlar doğruydı. Lakin tüm Hıristiyanlar aynı görüşe sahip değillerdi. Zira batılı tarihçilerden Claude Cahen, Türklerin ilk Anadolu'ya girdiklerinde Bizans Devleti baskısından bıkan halkın Türkleri davet ettiğini yazmaktadır²⁴⁸.

²⁴⁴ Komnena, *a.g.e.*, s. 226.

²⁴⁵ Komnena, *a.g.e.*, s. 232.

²⁴⁶ Turan, *a.g.e.*, s. 75.

²⁴⁷ Turan, *a.g.e.*, s. 276.

²⁴⁸ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, İstanbul, 1994, s. 203-206.

Türklerin Anadolu akınları sonrasında, Anadolu'ya girmeleriyle Türklere karşı yeni bir cephe oluşturulmuştu. Avrupalılar bu meselenin daha da büyümesini engellemek ve durdurmak için Haçlı birlikleri oluşturmuşlardır. Bu süreç içinde Haçlılar ile Türkler birbiri ile mücadeleye başlamışlardır. Bu mücadele savaştan öteye geçmiş ve taraflar birbirlerini tanıma fırsatı yaşamışlardır. Bu süreçte taraflar arasında ticari ilişkiler kurulmuştur. Fakat kutsal yerlere giden hacılar Türklere karşı önyargıda bulunmuştur. Zira bizler bu durumu I. Haçlı Seferleri esnasında gerek Papa Urban'ın gerekse, seferin bir numaralı Psikoposu Pierre Helmit'in sözlerinden anlayabiliyoruz. Papa I. Haçlı Seferleri esnasında halk üzerinde algı yaratabilmek için Türklerin Hıristiyanlığın kalbine girdiğini, halka kötü davrandığını, kutsal yerlere hakaret ettiğini söylemektedir²⁴⁹. Pierre Helmit ise Kudüs'e hac yapmak için gittiğini fakat Türklerin kötü davranışı yüzünden geri dönmek zorunda kaldığını meydanlarda dillendirirken, Türkleri Deccal olarak nitelmiş ve kutsal yerleri bu deccalin elinden kurtarılması gerektiğini meydanlarda avazı çıktığı kadar bağırmıştır²⁵⁰.

Bu olumsuz görüşlerin yanı sıra Haçlı kaynaklarında Türklerin kahramanlığından, korkusuzluğundan, akıllı davranışlarından, askerlik sanatındaki parlak başarılarından da söz eder. Bir Haçlı kroniğinde “Bu kadar bilge ya da bilgili çıkıp da Türklerin akıllılığını askerlik sanatının yürekliliğini betimlemeye mi cesaret edecek? Bunlar Arapları, Sasanileri, Ermenileri, Yunanlıları korkuttukları gibi oklarıyla tehdit ederek Frankları da korkuttuklarını sanıyorlar” ifadesine yer verir²⁵¹. Yine farklı bir kronikte “... hangi göz onların korkunç silahlarının görüntüsüne dayanabilirdi! Mızrakları gökyüzünde kayıp giden yıldızlara benziyordu. Miğferine zırhları şafak güneşi gibi parlıyordu. Silahlarının çıkardığı gürültü şimşek sesinden korkunçtu. Bir muharebeye hazırlandıklarında mızraklarını gökyüzüne çeviriyorlardı”²⁵².

Haçlı seferleri sırasında doğunun Araplardan çok Türkler tarafından savunulması, yani Avrupa'nın karşısına, Türklerin Doğu İslam dünyasının koruyucuları şeklinde çıkması, Batı dünyasında Türklerle ilgili olumsuz imajların teşekkül etmesine sebep olmuştur.

²⁴⁹Runciman, *a.g.e.*, s. 77.

²⁵⁰Runciman, *a.g.e.*, s.90

²⁵¹Zeki Arıkan, “Avrupa'da Türk İmgesi”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Ankara, 2003, IX, 81.

²⁵²Arıkan, “a.g.m.”, s. 81.

SONUÇ

Türklerle Bizanslılar arasındaki ilişkiler çok eski tarihe dayanmaktadır. Bu bilgiler bize dönemin Arap kaynaklarında nakledildiği gibi, Bizans kaynaklarından da nakledilmiştir. Çalışmada da gördüğümüz gibi, Bizans kaynaklarında var olan bu bilgiler, hiç de azımsanamayacak kadar boldur.

Bizans Devleti, Hunlardan itibaren Göktürkler, Avarlar, Peçenekler, Kumanlar ve daha birçok Türk boylarıyla yoğun bir biçimde irtibat kurmuştur. İki kesim arasındaki bu yoğun ilişkiler, Bizans müelliflerinin ilgisini çekmiş ve onlar yazdıkları eserlerde bu ilişkilere çok detaylı yer vermişlerdir. Hem İslam öncesi dönemde hem de İslam sonrası dönemde bu ilişkiler inişli çıkışlı bir yol izlemiştir. İki kesim arasında bazen savaşlar ve bazen de anlaşmalar yapılmıştır.

Türk Bizans mücadelelerini anlatan müverrihler Türklerin muhasara sırasında çok acımasız olduğunu, çocuk, kadın, yaşlı demeden herkesi kılıçtan geçirdiğini söylemişlerdir. Onlara göre Türkler; Barbar, vahşi, kaba, hoyrat, vicdansız, en korkunç günahları işleyen dinsiz kafirlerdir hatta Türkler için “insana benzeyen yaratıklar, Deccal” gibi ifadelerde kullanmışlardır.

Bizanslı tarihçilerin eserlerine göre Türkler susadıkları zaman su bulurlarsa ister kaynak, ister dere olsun önce içine atlarlar ve sonra lıkır lıkır su içerlerdi. Eğer su yoksa her biri atından iner, bir bıçakla atının damarını keser ve su yerine kan ile susuzluğu giderirdi. Sonra bunlar en şişman atı keser ateşte biraz ısıtıp yarı çiğ tıklarlardı. Türkler’in yiyip içmeleri ve adetleri iğrençti, murdar şeylerle beslenmekte duraksamazlardı. Fakat bunun aksini ifade edenlerde olmuştur. Örneğin; Türk ülkelerine giden elçilerin anlattıklarına bakıldığında ise onlara tatlı ve leziz yemekler ikram edildiğini görmekteyiz.

Türk milleti, talan akınları yürütmek dışında hiçbir başka bilimle, sanatla uğraşmaz ve bütün ömrünü kılıç, yay ve oklarla uğraşmakla geçerirdi. Girdikleri savaşı kazanırlarsa, esirlerin bir kısmını keserler ve geri kalanını da açık arttırma ile satarlardı. Zengin esirler için yüksek değer tespit ederler fakat fidye gelmeyince onları da öldürürlerdi. Türklerle yapılan anlaşmalara güven olmazdı. Onlar korkulacak ve güvenilmez bir millettir. Çünkü Tanrı’ya ve hiçbir kutsal şeye saygıları yoktu. Onlara göre her şey kadere bağlıdır ve ölümün her şeyin sonu olduğuna inanırlardı.

Sonraki dönem gelişmelerine baktığımızda ise Türklerle ilgili görüşlerin olumlu yönde değiştiği görülmektedir. Özellikle Selçuklu Türkleri döneminde, Türkler'in ilk Anadolu'ya girdiklerinde Bizans Devleti baskısından bıkan halkın Türkleri davet ettiği dönemin müverrihleri tarafından yazıldığı görülmektedir. İki devlet arasında yaşanan mücadeleler, Bizans açısından, Selçuklular'a kaptırdıkları Anadolu'yu geri alma düşüncesiyle yapılırken, Selçuklular açısından yurt edindikleri Anadolu'da hakimiyetlerini sağlamlaştırma amacını taşıyordu. Selçuklular yaptıkları akınlarla Bizans'ın ekonomik ve askeri gücünün temelini teşkil eden Anadolu'yu kontrol altına almakla imparatorluğun hayat damarlarını kesiyorlardı. Bununla beraber iki devlet arasında dikkate değer bir politik ve kültürel alışveriş vardır.

Bizans kaynaklarının da belirttiği gibi, ileriki dönemlerde Selçuklu-Bizans ilişkilerinde de belirleyici olacak olan Peçeneklerin Bizans ile ilişkileri ayrıca bir önem arz etmektedir. Peçenekler 9. ve 11.yüzyıllarda göçlerle Batıya doğru ilerlemişlerdir. Onların arkasında Oğuzlar ve onların gerisinde Kumanlar, Karadeniz'in kuzeyinden Batıya doğru geçerek Bizans ile mücadelelere başlamışlar, ancak nihai kerte Bizans Devletinin hizmetine girmişlerdir. Bu unsurlar, bir yandan Malazgirt savaşında Alparslan'ın saflarına geçerek savaşın seyrinin değişmesine katkı sundukları gibi, öbür yandan da Çaka Bey'le yaptıkları anlaşmalarla Bizans Devletine son vermeyi hedeflemişlerdir. Bu tür faaliyetleriyle henüz Müslüman olmamış bu Türkler, milli tarihimiz açısından da önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Müslüman Türklerin ise Bizans ile ilişkileri öteden beri bilinen bir husustur. Nitekim, bu Türkler, her şeyden evvel Doğu İslam dünyasının Bizans ve Haçlılara karşı koruyucuları olmuşlardır. Bizans ve Haçlılarla İslam dünyası arasına kendileri girmişler, bu iki kesim arasında İslam'ı temsil eden bir duvar ve kalkan olmuşlardır. Nitekim, Bizanslı tarihçilerin eserlerine aldığı Selçuklu Türkleriyle ilgili ifadeler, bu gerçeği dile getirmektedir.

KAYNAKÇA

- AHMETBEYOĞLU, Ali, *Grek Seyyahı Priskos (V.asır) ' a göre Avrupa Hunları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1995.
- AKROPOLİTES, Georgios, *Vakayiname*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yayınları, İstanbul, 2008.
- Anonim, *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, çev. Vedi İlmen, İstanbul, 2005.
- ARIKAN, Zeki, “Avrupa’da Türk İmgesi”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Ankara, IX, 2003.
- ATTALELATES, Mikhael, *Tarih*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.
- BAİLLY, Auguste, *Bizans Tarihi*, çev: Haluk Yaman, İstanbul, II, 1981.
- BAŞTAV, Şerif. “Avrupa Hunları”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, I, 1356-1405.
- BRİGENNOS, Nikephoros, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, çev. Yıldız Moran, İstanbul, 1994.
- CANATAN, Kadir, HİDİR, Özcan, *Batı Dünyasında İslamafobi ve Anti-İslamizm*, Eski Yeni Yayınları, Ankara, 2007.
- DEMİRKENT, Işın, *Ioannes Kinnamos’un Historia’sı (1118-1176)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001.
- DEMİRKENT, Işın, *Mikhail Psellos’un Khronographia’sı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.
- DEMİRKENT, Işın, *Niketas Khoniates’in Historia’sı (1195-1206) İstanbul’un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- DONUK, Abülkadir, “On Dilli Bizans”, *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, sy. 257, 1984, XXII, 1-4.
- ERDEM, İlhan, *Türkiye Selçukluları- İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1995.

- GORDOVSKI, Vladimir Aleksandroviç, *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, çev. Azer Yaran, Ankara, 1988.
- KONUŞ, Fazlı, *Selçuklular Bibliyografyası*, Konya, 2006.
- KAFESOĞLU, İbrahim, “*Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu*”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Fakültesi Matbaası, sy. 10, İstanbul, 1981, s. 2-28.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2011.
- KOMİSYON, *Selçuklu Tarihçiliğine Başlarken*, Edit. Ayşe Dudu Kuşçu, Konya, 2017.
- KOMNENA, Anna, *Alexiad*, çev. Bilge Umar İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1996.
- LEMERLE, Paul, *Bizans Tarihi*, çev. Galip Ünlü, İstanbul, 1994.
- LİGETİ, Lagos, *Attila Hunlarının Menşei, Attila ve Hunları*, Edit. Gyula Nemeth, çev. Şerif Baştav, Ankara, 1982, s.9-24.
- MANGALTEPE, İsmail, *Bizans Kaynaklarında Türkler*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2009.
- OSTRAGOVSKI, George, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara, 1999.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, “Tutuş”, *DİA*, İstanbul, 2012, XLI, 446-449.
- ÖZTÜRK, Mehmet Emin, *Anadolu Selçuklu Devleti- Artuklu İlişkileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007.
- PROKOPIOS, *Bizans'ın Gizli Tarihi*, çev. Orhan Duru, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.
- RUNCİMAN, Steven. *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara, I, 1989.
- SEZER, Betül, *XI-XIII Yüzyıllarda Bizans-Kilise İlişkileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2006.
- SÜMER, Faruk, “Peçenekler”, *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIV, 213-214.
- TAŞAĞIL, Ahmet, *Gök-Türkler I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2003.
- TAŞAĞIL, Ahmet, “Göktürk Kağanlığı ve Göktürkler”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, II, 15-48.

- TAŞAĞIL, Ahmet, “Göktürk Devletlerinin Kuruluşları ve Çöküşleri”, *Kuruluş ve Çöküş Süreçlerinde Türk devletleri Sempozyumu Bildirileri*, 2007, Sakarya Üniversitesi Basımevi, Sakarya, 2008, s. 21-29.
- TAŞCAN, Arzu, *Bizans-Papalık İlişkileri (V-XV. Yüzyıl)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Elazığ, 2000.
- TOLAN, Ömer, “Avrupa Hunlarında Devlet Teşkilatı ve Sosyoekonomik Yapı”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, sy. 20, Aralık, 2014, s. 97-127.
- TURAN, Osman, *Türk-Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*, Ankara, 1983.
- TURAN, Osman, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul, 2009.
- TÜREL, Tunç, “Ammianus Marcellinus, Priscus ve İordanes’de Attila ve Hun Tasvirleri”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 23, Ankara, 2015, s. 325-3445.
- MATEOS, Urfalı, *Urfalı Mateos Vakayinamesi ve Papaz Gregor’un Zeyli*, çev. Hrant Andreasyan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000.
- YAZICI, Mustafa, *Haçlı Savaşları Dönemi Müslüman ve Hıristiyanlar Arasındaki Teolojik İlişkiler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 2003.
- YÜCEL, Mualla Uydu, “Kıpçaklar”, *DİA*, İstanbul, 1994, XXV, 421.
- ZONARAS, Ioannes, *Tarihlerin Özeti*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.

ÖZGEÇMİŞ

1988 yılında Zonguldak ilinde doğdu. İlkokulu Piri Reis İlköğretim Okulu'nda bitirdikten sonra ortaokul eğitimine İsmet İnönü İlköğretim Okulu'nda devam etti. Lise eğitimini Zonguldak Kilimli Lisesi'nde tamamladıktan sonra 2010 yılında Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünü kazandı. 2015 yılında Tarih bölümünden mezun olduktan sonra 2016 yılında Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı.